

מדשן ביתך

גליון
מס' 519

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

בהעלותך
תשפ"ה

נבקש להמשיך להתפלל לרפואתו השלימה של אבינו הרב יוסף בן ביילא בתושח"י

"שבת נאך שבועות"

השבת הנוכחית נקראה בפי העם באידיש "שבת נאך שבועות. לתרגום המילולי אין משמעות מיוחדת: שבת שאחרי שבועות... אבל האדמו"ר רבי דוד משה מטשורטקוב זצ"ל ביאר שמונח בזה משמעות עמוקה יותר: "שבת נאך שבועות" משמעותו שעדיין שורה עלינו ההארות וההשפעות של חג השבועות! [המילה 'נאך' באידיש יכולה להתפרש כאחרי, וגם כ"עדיין"] מבאר רבי דוד קאהן שליט"א רב קהילת 'גבול יעבץ' ניו יורק: ע"פ דברי הגמרא חגיגה [כ"ו:] שבמקדש היו מגביהים את השולחן, מראים את לחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום, סילוקו - כסידורו, היינו שבשעה שמסלקים את הלחם מן השולחן הוא עדיין חם כבשעה שסידרו אותו שם! מובא על כך בשו"ת הרדב"ז שבפסח וסוכות נהגו כך בשבת חול המועד, ואילו בשבועות בשבת שלאחר החג. ההסבר לכך פשוט, שאע"פ שחג השבועות נוהג רק יום אחד, מכל מקום מצד הקרבת הרי י"ש לו תשלומין שבעה ימים. ממילא השבת שאחר שבועות עדיין יש לה שייכות לחג השבועות. לפי"ז מובן "שבת נאך שבועות"... שבת שעדיין קדושת שבועות עליה.

"בהעלותך" (ה' - ב')

חלשה דעתו של אהרן, אמר לו הקב"ה, חייך, שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות. בהעלותך. על שם שהלהב עולה, כתוב בהדלקתן לשון עליה, שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו, מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב. [רש"י] יש לדייק בלשון רש"י, בפירושו הראשון רש"י אומר "שאתה מדליק ומיטיב", ולא מזכיר את העליה, ואילו בפירושו השני אומר "עומד ומיטיב", ורש"י לא מזכיר את ההדלקה? האם ההדלקה יכולה להיות בלי העליה במדרגה? והנה בפסוק ד' מבאר רש"י את פירושה של המילה מקשה, שהמנורה עשויה כולה מגוש אחד של זהב, ולכאורה אין זה נוגע לפרשתנו העוסקת בהדלקת המנורה ולא בעשייתה, הלא דבר זה קשור לפרשת תרומה? ועוד קשה, האם בשביל להדליק את המנורה יש צורך בשלוש מדרגות, והרי אפשר לקחת מוט ארוך ולהדליק בעזרתו? ועוד, כדי להטיב את הנרות לא היו חייבים את שלוש המדרגות, כי אפשר היה להוריד את בתי המנורות, הבזיכים, לכהן הגדול והוא ייטיב, ואח"כ יחזירו אותם למקומם?

מתרץ ה"בני אריאל", אי אפשר לעשות כך, כי המנורה היתה בנויה "מקשה זהב", וכל זמן שהכהן הגדול היה ראוי לנס, הנר המערבי היה דולק כל הזמן, ובזמן ששמעון הצדיק היה כהן הגדול נר המערבי דלק מערב עד ערב. ומעת שנפטר, פסקו הנרות לדלוק מעת לעת, אלא אם היה כהן גדול הראוי לכך.

"בהעלותך את הנרת" (ה' - ב')

אמר הקב"ה, להדלקה באמת לא צריך מדרגות, אבל להטבה צריך אותם. אך דע, מתי יהיה לך את הכבוד שנר מערבי יהיה דולק כל הזמן, כאשר תהיה ראוי לזה, ואז ההטבה וההדלקה ייעשו ביחד, לא הטבה בצהרים והדלקה בערב, כי כל עוד שהנר דולק אי אפשר לעשות הטבה, אלא עשו הטבה ומיד הדלקה. לכן אמר הקב"ה למושה שיאמר לאהרן "בהעלותך את הנרות", מה לומדים מהמילה "בהעלותך"? אומר התרגום יונתן "בהדלקותיה", כאשר אתה מדליק, לשם כך לא צריך מדרגות, אלא שכדי להטיב את הנרות אתה חייב מדרגות, ואם אתה ראוי אז ממילא ההטבה וההדלקה יהיו ביחד, ואז "שלך גדולה משלהם", כי בזה ניכרת גדולתך. לכן אומרת התורה "ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה וכו' וזה מעשה המנורה מקשה זהב", כי אם לא היה מקשה, כי אז גם בשביל ההטבה לא היו צריכים את המדרגות.

למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה, חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות. [רש"י] שואל רבי יחזקאל לוינשטיין, מה מקום היה לחלישות דעתו של אהרן, הרי דרגתו היתה מעל ומעבר מזו של הנשיאים, וא"כ מה היה חסר לו כשלא הקריב את קרבנם? ומתריך, הגמ' בברכות [מ:] אומרת, כלי מלא מחזיק, ריקן אינו מחזיק. ככל שהאדם מלא וגדוש במצוות, וככל שהתעלה מעלה אחר מעלה, כך גם מתמלא הוא בתחושה כאילו הוא פגום וחסר, וגוברת בו התשוקה לעוד ועוד, "וגם הנפש לא תמלא" [קהלת ו' ז]. וכן שנינו, תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר "ילכו מחיל אל חיל" [ברכות ס"ד]. האדם אינו יודע שבעה ומנוחה, ככל שנפשו מתמלאת, כך היא מרגישה תשוקה להוסיף ולמלאותה. לעומת זאת, אדם ריקן, דווקא הוא מרגיש עצמו "שבע" ואין בו כל תשוקה למלא את החסר, וכיון שנפשו ריקנית, אין הוא מטריח עצמו לדבר מצוה, ואף בז' לה. ולא עוד, אלא אף אם מזדמנת לידו מצוה שיכול לקיימה בקלות, דוחה הוא אותה מעליו בכל מיני אמתלאות. אהרן הכהן, אע"פ שזכה במעלות נעלות, מ"מ לא ידע שבעה ולא נחה דעתו, והוא השתוקק להתעלות ולזכות בעוד ועוד מעלות, וכיון שלא הוא ולא שבטו של אהרן היו עם הנשיאים בחנוכה, חלשה דעתו, עד שאמר לו הקב"ה שלך גדולה משלהם.

"בהעלותך את הנרת" (ה' - ב')

"למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, אמר לו הקב"ה, חייך! שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות." [רש"י]

ומנורה זו היתה קיימת עד ימי היוונים שטימאו אותה ונפסלה מעבודה, כמו שכתוב במסכת עבודה זרה [נ"ב:] לגבי המזבח. ולכן כשניצחו בית חשמונאי, עשו מנורה חדשה, כמו שכתוב במסכת מנחות [כ"ה:] שבית חשמונאי עשו מנורה משיפודים של מתכת (שכשר בדיעבד), העשירו, עשאוה של כסף, חזרו והעשירו עשאוה של זהב, ומנורה זו האחרונה, נשארה עד חורבן בית שני. וא"כ, ישראל עשו ארבע מנורות, שתיים של זהב כפי הדין, ושניים של מתכת שכשרים רק בדיעבד, וא"כ, כנגד מנורות אלו נכתב ארבע פעמים בפסוק המילה "מנורה", פעמיים בכתוב מלא, כנגד מנורות הזהב, ופעמיים בכתוב חסר, כנגד המנורות שהיו כשרות בדיעבד

"בהעלותך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרת" (ח - ב)

מידי בוקר אומרים ברייתא שבפרשת הקרבנות, "ודישון מזבח הפנימי קודמת להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות". כלומר, הטיבו את כל שבעת הנרות, אך לאחר חמשה נרות הקריבו את דם התמיד. אומר ה"בן איש חי", לכן כתוב "בהעלותך את הנרות", ב ה עלותך את הנרות. ומדוע זה כך? התורה היא אורו של עולם, ואמרו חז"ל [שבת קט"ו:] כי פרשת "ויהי בנסוע הארון" [במדבר י' - ל"ה - ל"ז] נחשבת לחומש בפני עצמו, וא"כ ספר במדבר נחשב לשלושה ספרים, עד "ויהי בנסוע", פרשת "ויהי בנסוע הארון", ומאחריה עד סוף חומש במדבר. כלומר, יש חמשה חומשים ועוד שניים, ולכן, גם את הנרות מיטיבים באותה דרך, חמשה נרות ואח"כ עוד שניים.

"בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרת" (ח - ב)

שאל האדמו"ר רבי יואל מסאטמר [הובא בספר "אמרי חן" לרבי אהרן היילפרין] מדוע פתח הכתוב בלשון נוכח "בהעלותך את הנרות", וסיים בלשון נסתר "יאירו שבעת הנרות", היה לו לומר 'תאיר את שבעת הנרות'? ותרין, כיון שאמר הכתוב "אל מול פני המנורה" - והיינו שהנרות יהיו מול פני המנורה בדיוק, ודבר זה אי אפשר לאדם לצמצם, רק בידי שמים, לכן אמר הכתוב "יאירו שבעת הנרות" בלשון נסתר, כי הכח שידלקו הנרות בצמצום הוא רק בכח סיעתא דשמיא.

"בהעלותך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרת" (ח - ב)

בפסוק זה מופיעה המילה 'נרת' פעם ראשונה בכתוב חסר ופעם שניה בכתוב מלא 'הנרות'. כותב רבי שלמה ביימגארטן זצ"ל שהדבר בא להורות שיבוא זמן בימי החשמונאים שמחמת הכרח לא יהיה שמן - רק כשיעור פתילות ונרות דקים - 'נרת' חסר, והקב"ה יעשה להם נס ויאיר להם גם עם פתילות עבות ואור נרות בהרווחה - 'נרות' מלא.

"אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרת" (ח - ב)

כידוע, לכל האותיות מלבד הכתיבה הגלויה יש גם חלק נסתר. אנו לא הוגים את האותיות בשלמותן, לא בדיבור ולא בכתיבה. כך לדוגמה, האות ל' מדברת ונכתבת רק עם ה' שבה, אבל יש לה מילוי - האותיות מ' ו-ד', וכך כל האותיות. אומר ה"בן איש חי", מילוי האותיות של המילה מנורה, שווה למילה "זית". המילוי של האות מ' בגימטריה הוא ארבעים, מילוי של האות נון שווה לחמישים ושש, ומילוי של האות ו' עולה לשש, המילוי של האות ריש שווה לשלוש מאות ועשר, ומילוי האות ה' בגימטריה שווה חמש. סך כל המילויים

לכאורה, מדוע הפיצוי של מדליק ומיטיב את הנרות גדול יותר ממעלת הקרבת קרבנות הנשיאים? בהקדמה ל"עין יעקב" מובא שיש מדרש בלשון הזה: "בן זומא אומר, מצינו פסוק הכולל את כל התורה כולה והוא "שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד". בן ננס אומר מצינו פסוק הכולל את כל התורה והוא "ואהבת לרעך כמוך". שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא "את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בן הערבים". ונקבעה הלכה כבן פזי.

שואל המהר"ל [נתיבות עולם] בשלמא הפסוק "שמע ישראל" כולל את כל התורה שהרי אמונה ואהבת ד' הם מיסודות התורה והמצוות. בשלמא מצוות ואהבת לרעך כמוך כבר אמר רבי עקיבא שזה כלל גדול בתורה כי הקב"ה נקרא "רעהו" (כאמור במס' שבת ל"א) ואדם לא יעשה מה ששנאו לד'. אבל איזה כלל גדול הכולל את כל התורה יש במה שנא' בקרבן התמיד "את הכבש האחד תעשה בבוקר..."?

התשובה היא שקרבן תמיד מרמז על ענין הקביעות שקרב בכל יום ואם עבר זמנו בטל קרבנו. (אין תשלומין!) כך גם האדם צריך לקבל על עצמו את עול התורה בקביעות, כשור לעול וכחמור למשא. ולא יתפתה לעזוב את קביעות עתו לתורה אף בעד אלפי זהב וכסף כי כל חפציה לא ישוו בה. ככל שפעולת הנשיאים היתה גדולה ונשגבה, היא היתה חד פעמית, ואילו הדלקת הנרות היתה פעולה עקבית ויומיומית ולכן זהו פיצוי גדול מחנוכת הנשיאים.

"בהעלותך את הנרת" (ח - ב)

מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב. [רש"י]

המנורה היתה גבוהה רק שמונה עשרה טפחים שהם ג' אמות, ולכאורה היה אפשר היה להדליקה גם בלי המעלה, בהגבהת הידיים, א"כ למה היה צריך לעמוד על מדרגה? מתרין בספר "מלוא העומר", אהרן הכהן שהיה לבוש ציץ הוא זה שהדליק את המנורה, ואסור לכהן גדול להגביה את ידיו למעלה מהציץ כמבואר במשנה בתמיד [פ"א], ולכן היה צורך במדרגה.

לפי זה אומר ה"אמרי אמת", מובן הדיוק של רש"י "שעליה הכהן עומד ומיטיב", מדוע לא נאמר "עומד ומדליק"? כי הדלקת המנורה כשרה בזר, ולא היה צורך בבגדי כהונה, וממילא לא היה צורך בציץ, ויכול היה המדליק להרים את הידיים, אבל הטבת המנורה פסולה בזר והיה צורך בבגדי כהונה, לכן נחוצה היתה המדרגה. אבל יש להעיר על זה, אמנם ההטבה עבודה היא, אך הרי כהן הדיוט כשר בה, והוא לא היה לבוש אלא ארבע בגדים בלי ציץ? ובספר "הדרש והעיון" רוצה לתרץ לפי מה שכתב הספורנו, שבמשכן מפני ששכן עליו הענן, היתה הקטרת הקטורת של כל השנה נעשית על ידי כהן גדול כמו ביום הכיפורים במקדש, ואפשר לומר שגם הטבת הנרות במשכן היתה תמיד על ידי אהרן, ולכן גם נאמרה פרשה זו לאהרן ולא לבניו, כי במשכן עבודה זו רק באהרן.

"בהעלותך את הנרת" (ח - ב)

בפרשה זו מופיעה ארבע פעמים המילה "מנורה", מבאר רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא", פעמיים בכתוב מלא ופעמיים בכתוב חסר. המנורה שעשה משה רבנו, היתה קיימת בבית ראשון, כמו שכתוב במסכת מנחות [צ"ב:], ובשעת החורבן לקחוהו הכשדים לבבל, כמפורש בסוף ירמיהו, וכשבנו את בית המקדש השני, כתוב בספר עזרא שהחזירו את כל כלי המקדש שהורידו לבבל, ומסתמא החזירו בתוכם גם את המנורה של משה רבנו,

של האותיות מנורה, עולים לארבע מאות ושבע עשרה, כמניין "זית". ולפי זה מובן היטב הפסוק "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", "פני המנורה" היינו האותיות שבפנים המנורה, כלומר, המילוי של האותיות "מנורה", שהוא שווה בגימטריה למילה זית, על ידו "יאירו שבעת הנרות", שמצוות הדלקת נרות המנורה בשמן זית.

"אל מול פני המנורה יאירו" (ח - ב)

כתוב בכוונת הא"י [דף ס"ד ע"ב] המנורה רמוזה כנגד התורה, וכל מעשה המנורה הוא כנגד התורה. רואים זאת בפסוקים הפותחים שבכל ספר מחמשה חומשי התורה. במנורה היו שבעה קנים והוא רמז לפסוק הראשון שבחומש בראשית שיש בו שבע תיבות, במנורה היו אחד עשרה כפתורים והם כנגד הפסוק הראשון בספר שמות שיש בו אחד עשרה תיבות.

במנורה היו תשעה פרחים והם כנגד הפסוק הפותח את ספר ויקרא שיש בו ט' תיבות. גובה המנורה היה י"ח טפחים חסר משהו, ובפסוק הראשון שבחומש במדבר יש י"ז פסוקים, וכמו שהטפח האחרון לא היה שלם כך גם תיבה אחת חסרה. במנורה היו כ"ב גביעים כנגד הפסוק הראשון שבחומש דברים שיש בו עשרים ושתים תיבות. מנין סך כל תיבות הפסוקים הוא מ"ט, לומר כי מ"ט ימים עברו ויום נ' קבלו את התורה ע"כ,

דבר זה רמוז בפסוק [תהלים ק"ט - ק"ל] "פתח דברך יאיר", הפתיחה לתורה מבארת ומאירה, רמז למנורה המאירה את דיניו ופרטיו של מעשה המנורה.

"ויעש כן אהרן" (ח - ג)

להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. [רש"י]

מהו השבח לאהרן "שלא שינה"? מבאר בספר "חכמה ומוסר" לרבי שמחה זיסל מקלם, הטבת הנרות במנורה היתה פעולה קלה וביצועה לא היה כרוך בקושי כלשהו, הדבר נעשה ע"י הטיית הפתילה לפנים, ובזה הושלמה הפעולה. אהרן הכהן שנפלה בחלקו הזכות לעבודה הגדולה של הכניסה לפני ולפנים והקטרת הקטורת, היתה יכולה הטבת הנרות להיחשב אצלו כמעשה של מה בכך לעומת העבודות הגדולות והחשובות האחרות שזכה לעשותן. לכן באה התורה וייחדה פסוק שלם לענין זה, להשמיענו שגם מעשה קל כמו הטיית הפתילה לפנים, נחשבה אצל אהרן ל"עסק גדול" כמו העבודה הגדולה של הכניסה לפני ולפנים. לשם כך הכין את לבבו בהכנה הדרושה ובכוונה הראויה כדי לעשות "כאשר צוה ה' את משה". צא ולמד, מעשה הנראה כלפי חוץ כקטן ופועט, יכול להיות לאמיתו של דבר גדול ורב חשיבות, וכל זאת משום האור הגדול הגנוז בו. וזהו שדיברה תורה בשבחיו של אהרן "ויעש כן אהרן", אהרן זכה לראות את האור הגדול הגנוז באותו מעשה קטן ופועט כביכול של הטבת הנרות, דבר שלא כל אדם זוכה לו.

רבי שלום מקאמינקא שאל את רבו **רבי נפתלי מראפשיץ**, מפני מה בשעה שעולה ברצון האדם לקיים איזו מצוה, ליבו מלא התלהבות והשתוקקות לקיום המצוה, ואילו כשבא לידי קיום המצוה בפועל, מתקררת ההתלהבות, ואין לו אותה התעוררות שהיתה בו מקודם. והשיב לו הרה"ק **מראפשיץ**, כי ההכנה למצוה היא במחשבה בלבד, ואין על כך התנגדות מצד היצר הרע, כיון שאין המלאכים יודעים מחשבות האדם [עיי' של"ה הק' חלק עשרה מאמרות מאמר ב' בהג"ה], ולכן המחשבה היא בהתלהבות גדולה, באהבה וביראה, אבל כשבא לידי קיום המצוה בפועל, נטפל היצ"ר אל האדם להניאו מלקיים את המצוה כראוי, ומתוך כך מתקררת ההתלהבות הגדולה שהיתה בו מתחילה. אלו דבריו הקדושים.

וזה שאמרה תורה באהרן הכהן: "ויעש כן אהרן" ופירש"י: "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה", דהנה כששמע אהרן את צווי השי"ת: "בהעלותך את הנרות וגו'", בער ליבו באש קודש והתלהבות גדולה לקיים מצות השי"ת בהדלקת

בספר "שארית יעקב" מיישב את דברי רש"י באופן מיוחד: רש"י מפרש את הפסוק "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", שהקב"ה ציווה לצדד את כל הנרות כלפי הנר המערבי שלא יתפשט אורם, כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך. הגמ' במנחות [פ"ג:] אומרת, "כתית למאור" - ולא כתית למנחות, כלומר, שהשמן שבו מדליקים את המנורה, צריך להיות כתית, אך למנחות לא צריך שמן כתית. ולכאורה, איך לוקחים שמן כתית, והלא יאמרו לאורה הוא צריך? אלא צריך לומר, שסומכים על כך ששבעת הנרות יאירו כלפי הנר המערבי שלא יתפשט אורם, וא"כ לא יוכלו לומר לאורה הוא צריך. אבל לפי זה, היה

המנוחה בכוונה זכה וטהורה בלתי לה', לבדו, ובאותה התלהבות ובאותה כוונה קיים את המצוה בפועל במשך כל הימים בלא שום שינוי מהמחשבה תחילה.

המהרי"ל דיסקין מתרין, הגמ' אומרת שהיתה אכן לפני המנוחה ובה ג' מעלות ועליה היה הכהן עומד ומיטיב את הנרות. אהרן היה הרי גבוה, וגם הוסיף וגבה ע"י שנמשח בשמן המשחה, וא"כ אהרן היה יכול להדליק גם כשהוא עומד על הרצפה ולא היה זקוק כלל למדרגה. לכן אמרה התורה "ויעש כן אהרן" - להגיד שבחו "של אהרן שלא שינה", כדי שלא לשנות לדורות עמד אף הוא על האבן וכך הטיב את הנרות.

רבי מאיר מפרימישלין כתב: מלמד שלא שינה אפילו שהיה אהרן כהן גדול ובעל מדרגה גדולה מאוד, "לא שינה", לא היה ניכר בו שום שינוי ולא היה מתגאה במעמדו הרם, אלא התנהג בפשטות ובענוה כאחד העם. בספר "כל משאלותיך" מביא ששאל **רבי אהרן לייב שטיינמן** זצוק"ל מה הרבותא במה שאהרן הכהן לא שינה? וענה, שבחו הוא גם מה שלא היה עם עצבים - נערוון כביכול מחמת גודל המצוה והאחריות. ו**רבי חיים קניבסקי** תירץ: הוא מוזכר לשבח שעשה כצויו, ולא עשה יותר טוב.

מספרים על **רבי ברוך ממזיבוז**, שראה פעם את **רבי לוי יצחק מברדיצ'וב** בתפילתו, את ההתלהבות הגדולה, הנענועים, התנועות והעוויות, בחינת "כל עצמותי תאמרנה". אמר לו: אילו היה אהרן הכהן מזדעזע ורועד בשעת הדלקת המנוחה כפי שאתה נוהג בתפילתך, היה שופך את השמן ומפיל את המנוחה. וזה הפירוש "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה", כשהקב"ה אמר למשה לאמר לאהרן שידליק את המנוחה, הרי מגודל ההתלהבות וההשתוקקות, הרתת והזיע, היה צריך להזדעזע. אבל אהרן "לא שינה", הוא בלם את התרגשותו, התלהבותו וחרדתו, ועשה את המצוה בהתלהבות פנימית ובאש עצורה בעצמותיו.

"וזה מעשה המנוחה" (ח - ד)

שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה. [רש"י]

מה היה הקושי למשה רבנו בעשיית המנוחה? מסביר **הגר"א מוילנא**: הגמ' בבבא בתרא [כ"ה:] אומרת, הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, והגמ' בראש השנה [כ"א:] אומרת, שחמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם ניתנו למשה, מלבד אחד, שנאמר "ותחסרהו מעט מאלוקים". וכידוע, המנוחה מרמזת על אור החכמה, לכן במנוחה נרמזו חמישים שערי בינה, שהיא סמל החכמה. ואיך? במנוחה היו שבעה קנים, אחד עשרה כפתורים, תשע פרחים ועשרים ושתיים גביעים, סה"כ ארבעים ותשע כנגד מ"ט שערי בינה, וגוף המנוחה הוא כנגד השער החמישים, ומכיון שהשער החמישים לא ניתן למשה, לכן התקשה בעשיית המנוחה.

רבי שלמה קלוגר, מתרין בדרך צחות, על המנוחה נאמר "עד ירכה עד פרחא מקשה היא", ודורשי רשומות אמרו, שזה סמל ואות לאחדות ישראל, שהטובים והרעים, החשובים והפחותים, "כולם מקשה אחת", וזה התקשה משה להבין, איך עושים זאת.

"וזה מעשה המנוחה מקשה זהב עד ירכה עד פרחא מקשה היא כמראה אשר

הראה ה' את משה כן עשה את המנוחה" (ח - ד)

המנוחה רומזת לתורה, "אין אור אלא תורה", שנאמר [משלי י - כ"ג:] "כי נר מצוה ותורה אור" [תענית י:]. והגמ' אומרת [ב"ב כ"ה:], הרוצה להחכים ידרים, וסימנך מנוחה בדרום.

רבי העשיל מקראקא זצ"ל, בספרו "חנוכת התורה" ביאר, על פי דברי ה"שולחן ערוך" [או"ח, סימן קל"ז] שביום שעולים לתורה שלושה קרואים, אין פוחתין מקריאת עשרה פסוקים, כאשר עם שניים מהקרואים קוראים שלושה פסוקים כל אחד, ועם השלישי קוראים ארבעה פסוקים. איזה משלושת הקרואים זוכה שיקראו עימו ארבעה פסוקים: הראשון, השני, או דווקא האחרון?

הביאו המפרשים את דברי הגמרא במסכת מגילה [דף כ"א:], שכל אחד משלושת הקרואים, אם קראו עימן את ארבעת הפסוקים הרי זה משובח, ולכל אחד מהם יש מקור טעם להעדיפו על פני האחרים.

הראשון, יש טעם להעדיפו על פני האחרים, משום שתמיד המנהג שהחשוב יותר קודם, על כן יש לקרוא עימו את ארבעת הפסוקים. השני, יש טעם להעדיפו משום שמצאנו במנוחה שהנר האמצעי הוא החשוב, כיון שכל הנרות היו מכוונים כלפי הנר האמצעי, על כן יש לקרוא עם העולה האמצעי את ארבעת הפסוקים. השלישי והאחרון יש טעם להעדיפו שהרי 'מעלין בקודש ואין מורידין', על כן יש לקרוא עימו את ארבעת הפסוקים.

עוד נפסק בשולחן ערוך שכהן עולה לתורה ראשון, כיון שהוא החשוב ביותר ועדיף במעלתו על פני נביא או ישראל.

לפי"ז ביאר **האדמו"ר רבי העשיל** - כאשר אהרן מיטיב את הנרות ומצדד את כל הנרות אל הנר האמצעי, מראה הוא בכך שחשיבותו של האמצעי גדולה יותר משל הראשון, ויש בכך משום הפחתת חשיבותו של הכהן. למרות זאת, לא שינה אהרן מכל אשר ציוה אותו ה'. וזה מה שמבאר רש"י: "ויעש כן אהרן" - 'להגיד שבחו של אהרן שלא שינה'. (וקראת לשבת עונג)

אומר ה"חתם סופר", במנורה יש רמזים נוספים. המנורה במשכן ניצבה על ירכה, רמז לתורה הנסמכת על תלמידי החכמים ההוגים בתורת ה'. "וזה מעשה המנורה מקשה זהב", רמז לתלמידי חכמים, ש"הזהב" קשה להם להשגה והפרוטה אינה מצויה בכיסם, והם יושבים ועוסקים בתורה מתוך הדחק ומחסור. "עד ירכה", אלו תלמידי חכמים המשולים לירך המנורה. "עד פרח", אלו תלמידי חכמים העושים ציצים ופרחים לתורה ומחדשים בה חידושים ופירושים משלהם. "כמראה אשר הראה ה' את משה בן עשה את המנורה", משה רבנו כשעלה למרום לקבל את התורה, היה שם ארבעים יום וארבעים לילה, וכל אותו זמן לא אכל ולא שתה. כן נגזר על לומדי התורה, נושאי המנורה, שימעיטו בהנאות העולם הזה ולא יקחו ממנו אלא רק כדי קיומם ותו לא.

"כמראה אשר הראה ה' את משה בן עשה את המנורה" (ה' - ד')

המנורה שהיא סמל התורה, צריכה להיות עשויה מתחילתה מוזהב אחד, ולא לעשותה תחילה חלקים חלקים ולחברם יחד לאחר מכן, אפילו הגביעים הכפתורים והפרחים חייבים היו להיות מעובדים מאותו גוש.

כותב ה"חפץ חיים", רמז יש בדבר, התורה כולה: שרשי ההלכות, הכללים, הפרטים וההקדוקים של התורה כולה, אפילו כל התורה שבעל פה, כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כל הציצים ופרחים, הכתבים והקישוטים, כולם הרי הם כמקשה אחת ניתנו למשה מסיני. זה שאמרה התורה "כמראה אשר הראה ה' את משה", וכך שנינו, "ואתנה לך את לוחות האבן" אלו עשרת הדברות, "תורה" זה מקרא, "והמצוה" זו משנה, "אשר כתבתי" אלו נביאים וכתובים, "להורותם", זו גמרא, מלמד שכולם ניתנו למשה בסיני [ברכות ה:]. כמו שגילה הקב"ה בהר סיני את התורה בשלמותה, לפי דוגמא ותבנית זו, בתור סמל "כן עשה את המנורה". וכן נאמר "עד ירכה עד פרח מקשה היא", "ירכה" - היסוד והבסיס אשר עליו עמדה המנורה, אף הוא צריך היה להיות מוזהב אחד עם המנורה, רמז יש כאן למחזיקי התורה, שלעתיד לבוא יתאחדו עם לומדי התורה.

"קח את הלויים מתוך בני ישראל" (ה' - ו')

שלוש עשרה פעמים נאמר "בני ישראל" כשהקב"ה דיבר אל משה רבנו. אומר ה"משך חכמה", רמז יש לכך, שהיו ישראל ראויים לכליה בגלל חטא העגל, והלויים קנאו את קנאת ה' ולא היו שותפים לחטא, ובזכותם ובזכות י"ג מידות של רחמים שהזכיר משה, נתכפר להם לישראל. וזהו שנאמר "קח את הלויים מתוך בני ישראל וכו' ולכפר על בני ישראל". זאת ועוד, רק פעם אחת נאמר בפרשה "עדת בני ישראל", ובזה נכלל גם הנשים אשר לא חטאו בעגל. רמז לכך, פסוק בקהלת [ו' - כ"ה] "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", "בכל אלה" היינו בכל "אלה אלהיך ישראל", הנשים לא חטאו.

"קח את הלויים מתוך בני ישראל" (ה' - ו')

הגר"א מוילנא פירש פסוק זה בדרך הדרש, המילה לויים נמצאת בתוך המילה ישראל. כיצד? אם נפתח את כל אותיותיה של המילה "ישראל" ונשתמש גם במילוי שלהן, נמצא שמהאותיות האמצעיות נוצרת המילה "לויים". וכך נראית המילה "ישראל" כשאותיותיה פתוחות: יוד שין ריש אלף למד, וכשלוקחים רק את האותיות האמצעיות מהאותיות הפתוחות יוד שין ריש אלף למד, מקבלים את אותיות המילה "לויים", וזה שאמרה התורה "קח את הלויים מתוך בני ישראל".

"קח את הלויים מתוך בני ישראל וטיהרת אותם" (ה' - ו')

מדוע ציוותה התורה לטהרם, הרי אינם מקריבים קרבנות כמו הכהנים. מבאר רבי משה שטרנבוך, מאחר שהלויים נבחרו מעכשיו להיות משרתי ה', צריכים הם לטהר עצמם להיות נקיים מאוד מכל רבב חטא, כיון שהציבור מסתכלים עליהם ולמדים ממעשיהם, ולכן מיד כשבחר בהם הקב"ה ציווה הקב"ה "וטיהרת אותם", לדאוג שהם יהיו באמת טהורים בלא רבב או דנדוד חטא, כדי שאכן יוכלו לשמש דוגמא נאה לציבור שילמדו ממעשיהם.

וזהו לימוד לבני התורה שהם שבט לוי שבכל דור ודור וכמבואר ברמב"ם [סוף הלכות שמיטה ויובל], ועליהם לטהר עצמם לנהוג כבני תורה כדי שלא יחללו שם שמים.

"וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם" (ה' - ו')

מצאתי בדברי רבי משה הדרשן, לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה והיא קרויה זבחי מתים, והמצורע קרוי מות, הזקיקם תגלחת כמצורעים. [רש"י]

רש"י בדבריו עומד על תמיהה שיש בפסוק זה. גילוח כל השער מצינו אצל מצורע. ולכאורה פלא הוא מדוע ציווה הקב"ה לגלח את הלויים ולבזות את משרתיו כמצורעים בשעה שבחר בהם מכל ישראל.

רבי משה שטרנבוך מתרץ, הלויים לא קיבלו נחלה בארץ ישראל, ולא היה להם מקור פרנסה מעצמם, וכמש"כ [דברים י"ח - א' - ב'] "לא יהיה לכהנים הלויים חלק ונחלה עם ישראל, ה' הוא נחלתו", וכל פרנסתם באה להם ממתנות כהונה שקיבלו מישראל, שהיו מקבלים פרנסתם מתרומות ומעשרות וחלה וביכורים, וכן היו מקבלים בשר מזרוע לחיים וקיבה, ובגדים מראשית הגז, ומטבעם של דברים היה מעמדם מזולזל קצת שנראים כאוכלים משולחן אחרים, והיו שהסתכלו עליהם כאילו הם ח"ו מקבצי נדבות או כאותם שאינם מסכימים לעבוד לפרנסתם ורוצים לחיות על חשבון אחרים, ולכן ציווה השי"ת לגלח אותם קודם שנתקדשו להיות משרתי ה', כדי שיהיו מוכנים מעתה להתבזות כמצורע ממש כדי להיות משרתי ה', ולא יהא אכפת להם שום ביזיון כאן בעולם הזה בידעם את גודל השכר המוכן להם בעולם הבא כיון שה' הוא נחלתם.

הוסיף רבי משה שטרנבוך, מכאן לימוד גדול לבני התורה של זמנינו, שהם השבט לוי שבכל דור ודור, וכמבואר ברמב"ם [פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"ג], שאין לנו להתפעל כלל מהחופשיים שמלעיגים על בני הישיבות ואברכי הכולל שהם ניזונים מחשבון אחרים, וכמו כן אותם בני ישיבות שבאו ממשפחות רחוקות שהוריהם מלעיגים עליהם שהם יושבים ולומדים תורת ה', עליהם להיות כשבט לוי שעליהם נאמר [דברים ל"ג - ט'] "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר", ולא להסתכל כלל על מה שמבזים אותם שאינם הולכים לעבוד לפרנסתם, אלא אדרבה עליהם לדעת את גודל שכרם המוכן להם לעתיד לבוא, וממילא יסכימו אף להיות כמצורעים המנוודים מסביבתם, והעיקר שיזכו להיות דבוקים בה' ותורתו. והאמת היא שבני התורה אינם אוכלים כלל משולחן אחרים, אלא אדרבה, כלל הציבור אוכלים משולחן הבני תורה, שהרי כל השפע היורד לעולם בא בזכות עמלי התורה, ובפרט מי שזוכה לתמוך בעמלי התורה שזוכה ע"ז להתברך בברכת ה'.

"ופר שני בן בקר תקח לחטאת" (ח - ה)

אומר הרבי מקוצק, מספר הפעמים שכתוב בני ישראל בפרשה זו הוא כנגד חמשה חומשי תורה, להורות אף שכל אחד מהם הוא ספר בפני עצמו, בכל זאת, ביחד הם תורה אחת, כך בני ישראל, אף שמחולקים לכהנים ולויים וישראלים, הם עם קדוש אחד.

רבי יצחק מאלצען בספרו "שיח יצחק" לראש השנה מבאר ביאור נוסף, כתוב בפסוק בירמיהו [ל"א - ט"ז] "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד", ולכאורה מה בא הנביא להשמיענו, והלא פשיטא שכאשר מדברים על משיהו, הרי גם זוכרים אותו? אלא, כך היא דרכם של בריות, שכאשר אדם מתחיל לדבר עם חברו על משיהו, בהתחלה הוא מזכיר אותו בשמו, ומכאן ואילך שוב אינו מזכירו בשמו, אלא מוסיף ואומר 'אמרתי לו כך וכך, והוא אמר לי כך וכך'. אבל שונה הדבר כשמדברים על אדם חשוב או אהוב, במקרה כזה יחזור המספר ויזכיר בכל פעם את שמו ותארו של האיש, 'אמרתי למלך כך, והמלך השיב לי כך' וכו', או כאשר מדבר האב על בנו, 'אמרתי לבני, ובני אמר לי'. בכל פעם שמזכירו, נפשו של אדם תדשן עונג ואזנו תערב לשמע אותו. זהו שהפליג ירמיהו בשבח של ישראל אצל אביו שבשמים, אשר הם "בן יקיר" ו"ילד שעשועים", ובכל פעם שמדברים בנו "זכור אזכרנו" בשמו.

לפי זה אפשר לפרש את דברי חז"ל על אזכרותיהם הרבות של ישראל בפסוק אחד, "כדי להודיע חיבתך", שבכל פעם מזכיר את "בני ישראל" אף שאין דרך לעשות כך, וגם יכל לכתוב "לעבוד את עבודתם" "ולכפר עליהם", ומה שהזכירם חמש פעמים דווקא, על כך הוסיפו ופירשו חז"ל שהוא כנגד חמשה חומשי תורה.

וה"שפת אמת" אומר משמו של סבו בעל חידושי הרי"ם, מדוע הודיעה התורה חיבתך של ישראל דווקא בפסוק זה. ומסביר, כיון שכתוב "ואקח את הלויים" "ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל", והיתה עלולה להתנגב חלישות בלבם ובדעתם של ישראל, שלא הם אלא הלויים נבחרו מתוכם לשרת בקודש. לכן הזכירם כאן חמש פעמים כדי להודיע חיבתך. ומוסיף, שלכן מנאם כאן דווקא חמש פעמים, וכתב רש"י שזה כנגד חמשה חומשי תורה, שהתורה באה להשמיענו שע"י התורה יכולים להתעלות לדרגה נעלית יותר מאשר ע"י עבודה. אכן בכהונה ובעבודה נבחרו שבט לוי, אך לעומת זאת, כתר תורה מונח ועומד וכל אדם בישראל הרוצה ליטול יבוא ויטול.

"ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל" (ח - י"ט)
חמש פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה להודיע חבתך שנכפלו אזכרותיהם במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה. [רש"י]
בעלון "לאור הנר" מביא בשם ר' שמואל גליק ששאל, מדוע לא נכתב שש פעמים כנגד ששה סדרי משנה? אלא, לומר לך, כמו שבחומש בספר תורה אם חסרה אות אחת, חסר כל הספר ואי אפשר לקרוא בו, כך בני ישראל, כל אחד ואחד חשוב עד מאוד וחסרונו בעבודת ה' מורגש בכל עם ישראל. והוסיף עוד, שרואים מכאן ברש"י, שכשמזכירים חמש פעמים את בני ישראל, זה בא להראות חיבתך כנגד חמשה חומשי תורה, וראה זה פלא, כשאנו ניגשים להתפלל תפילת שמו"ע בכל בוקר, אומרים לפני זה "צור ישראל קומה בעזרת ישראל ופדה כנאומך יהודה וישראל גואלנו ה' צבקות שמו קדוש ישראל ברוך

קשה למה הוצרכו הלויים להביא חטאת ביום שנתמנו לעבודתם, מתוך ה"חוזה מלובלין", יש חטאים קלים אשר לגבי האדם הפשוט אינם נחשבים כחטאים, אבל לגבי צדיקים שהקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה, הם נקראים חטאים ופגמים. לכן ביום שנתעלו הלויים ועלו לגדולה, הרי שכל מעשיהם נבחנים מחדש וגם החטאים הקלים נחשבים אצלו כחטא, והיינו שע"י התעלותם החלו

"והניף אהרן את הלויים תנופה" (ח - י"א)

איך הצליח אהרן הכהן להרים עשרות אלפי לויים ביום אחד ולעשות בהם תנופה?

סיפר רבי חיים קניבסקי זצ"ל: בילדותי, למדתי חומש עם אבי מורי מרן הסטייפלר, הגענו לפרשת בהעלותך, ואבי מורי הסביר לי את הדבר באופן פשוט: היתה משקולת (מאזניים) גדולה ועל כף אחת עלה הלוי, ובשניה נתן אהרן אבנים כבדות וכיריעו את הכף, ובאופן זה נחשב תנופה.

אך העיר רבנו בספרו "טעמא דקרא" על התורה: במדרש [פתיחתא דאיכ"ר סימן כ"ג] מתוארת גבורת אהרן, ואחת הדוגמאות שהרים ביום אחד עשרים ושנים אלף לויים, משמע שהרים בידיו ממש. ועוד, שבמנחות [ס"א]. מבואר שתנופה עושים על ידי שמוליך ומביא, מעלה ומוריד, ועל ידי משקולת לא שייך כן. בהזדמנות אחרת דיבר רבנו על מעלת הכח אצל צדיקים, והראה דברי רש"י אצל יעקב אבינו [בראשית כ"ט - י'] שגל את האבן מעל פי הבאר 'להודיעך שכוחו גדול', ואת המשנה [אבות פ"ו - מ"ח] שהכח יפה לצדיקים, והיינו כדי שיוכלו לעסוק בתורה. (שבענו מטובך)

"תחת פטרת כל רחם" (ח - ט"ז)

הרב מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן נשא פעם דרשה בפדיון הבן שבה שימש ככהן ושאל: מה פשר הנוסח שבו פונה הכהן לאבי הילד "במאי בעית טפי? ליתן לי את בנך בכורך, או לפדותו בחמישה סלעים?" וכי משהו מעלה על דעתו שהאב לא ירצה בבנו? אלא יש בשאלה משמעות עמוקה ומוסר לאב. במאי בעית טפי? מהי מטרתך העיקרית בחיים? האם הבנים, המושך הדורות ומורשה להנחיל, או שמא חמשת הסלעים, הכסף והחומריות? וזו שאלה נוקבת שהכהן הפודה מציג בפני מי שעתה הפך לאב לראשונה בחייו, כחלק מהכשרתו לקראת התפקיד הגדול, לחנך את בנו לתורה וליראת שמים...

בראשית ימיו של רבי יעקב קמינצקי בארצות הברית, כהן ברבנות טורונטו, שיהודיה באותם ימים היו פשוטים ותמימים. יום אחד הוזמן לפדיון הבן, ובפניו הוצג "מר סגל" אבי אימו של התינוק. לשמע השם התעניין רבי יעקב אם הוא לוי, וכשנענה בחיוב אמר: אם כך אין צורך בפדיון, שכן אמו של הילד בת לוי. וכדי לא לצער את המזומנים אמר: "בהגעת התינוק לגיל חודש הוא הופך לבר קימא וזו סיבה מספקת לחגוג..." אלא שהאב המאוכב טען כלפי רבי יעקב "כי אין זה הוגן לקפח את בני מפדיון הבן בעוד יתר אחיו הגדולים זכו לכך..." והתברר כי התינוק גם לא היה בכור...

"ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל" (ח - י"ט)

חמש פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה להודיע חבתך שנכפלו אזכרותיהם במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה. [רש"י]

אתה ה' גאל ישראל", הרי כאן חמש פעמים ישראל. וכן בתפילת ערבית, מ"ואמנה כל זאת" עד "שומר עמו ישראל לעד", יש חמש פעמים ישראל. ובברכות האמצעיות של שמו"ע, חמש פעמים ישראל. בפסוקי דזמרה מ"הי כבוד" עד "ויברך דוד", חמש פעמים ישראל. ולפי נוסח ספרד, מ"הודו" עד "ברוך שאמר", חמש פעמים ישראל. בהלל שאנו אומרים בראשי חדשים וימים טובים (הלל המצרי), יש חמש פעמים ישראל. ועוד הוסיף, המקור של תפילת "צור ישראל קומה" הוא הפסוק בישעיהו [מ"ה - י"ז]: "כה אמר ה' גואלך קדוש ישראל אני ה' אלקיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך", גימטריה של פסוק זה הוא אלפיים שבע מאות וחמש, שזה בדיוק בגימטריה חמש פעמים ישראל.

שמעל לגיל חמישים ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו. צריך להבין, הרי אחד מעיקרי עבודת הלויים היה השיר, ובוהו היו מעוררים את לבבות בני ישראל לתשובה, ואם כן מדוע נפסל הלוי המבוגר מלהמשיך בעבודתו הקדושה לעורר את לבב אחיו לעבודת הבורא? אלא הכוונה היא, שעד חמישים שנה הוצרך הלוי לשיר ולזמר כדי לעורר את לב בני ישראל, אבל בהגיעו לגיל חמישים כבר הגיע למדרגה גבוהה כזו שכל אחד שראה אותו התרשם מאד בלי שצטרך לשיר, ובוהו קיים ושרת את אחיו לעוררם לתשובה. סיים הרבי מוויז'ניץ ואמר לרבי מסאטמר, "אנו עדיין צריכים לשירה ולזמרה שאחרים יתעוררו, מה שאין כן אתם כבר אינכם צריכים לפעולה הזאת". (מושיען של ישראל, ח"ה עמוד של"ב - ילקוט מאיש לרעהו)

"ואתנה את הלויים נתונים לאהרון ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבודת בני ישראל באוהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקודש" (ח' - י"ט)

דרש רבי דוד עידאן מגרצא (משכיל לדוד ח"ב עמוד ט"ז): בפסוק שלפנינו הוזכרו "הלויים" ו"לאהרון ובניו" - פעם אחת, ו"בני ישראל" - חמש פעמים, בהזכרות אלו רמזה התורה לסדר שבעת הקרואים העולים לתורה בשבת כתקנת חכמים: כהן, לוי ואחריהם חמישה ישראלים. כמו כן רומז הכתוב להלכה המבוארת ב"שולחן ערוך" [אורח ק"ה - ח] שכאשר אין לוי בבית הכנסת הכהן שעלה ראשונה עולה בשנית במקום הלוי, שנאמר: "הלויים נתונים לאהרון ולבניו" - אף בעליית הלוי יש לכהן חלק, וזאת כשאין לוי בבית הכנסת.

"ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו" (ח' - כ"ה)

המשנה באבות [ח' - כ"ה] אומרת "בן חמישים לעצה", שנאמר בלויים "ומבן חמישים שנה וכו' ושרת עם אחיו", ומהו השירות? מסביר ר' עובדיה מברטנורא. שיתן להם עצה, אומר ה"חפץ חיים", למדתנו התורה מוסר השכל, כשאדם מגיע לגיל חמישים, שלא ישקיע את כולו בעסקים, אלא יתפנה מענייני העולם הזה ויקדיש את זמנו וכוחותיו לתורה, למצוות ולמעשים טובים, כדי שיהיה מוכן ומזומן ליום שכולו שבת. מוסיף ה"חפץ חיים", אם כשאדם בן חמישים יכול להשיא עצה לשני, על אחת כמה וכמה שיכול להשיא עצה לעצמו. ומהי העצה הטובה והישרה ביותר אם לא להכין לעצמו צידה לדרך לעולם שכולו טוב.

מה שכתב הברטנורא "ושרת את אחיו - בעצה", שואל החידושי הרי"ם, באיזו עצה מדובר כאן? ותיירץ במשל, אדם תעה כמה ימים ביער ולא ידע איך לצאת. פתאום ראה זקן אחד הולך לקראתו, ושמוח שמחה גדולה, אמר בליבו, ממנו ודאי אדע את הדרך הנכונה. ענה לו הזקן, גם אני לא יודע, שאני כבר תועה שבעים שנה, רק דבר אחד אני יכול לומר לך, בדרך שהלכתי אני, אתה אל תלך, שבדרך זו תועים, את הדרך הנכונה שיש לך לילך בה תצטרך אתה עצמך למצוא. את העצה הזאת יכול בן חמישים לתת, "לשמור משמרת", לעמוד על המשמר, "לנעילת שערים", איזה שער לנעול כדי לא להיכנס לשם.

הרבי מוויז'ניץ בעל "אהבת ישראל" סעד פעם עם הרבי מסאטמר זי"ע, וכמנהגו האריך בזמירות. כשראה שהרבי מסאטמר לא רגיל בכל זה, הוא אמר לו: כתוב זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבוא צבא, ואילו לוי

אל ה"חתם סופר" זצ"ל הגיע יהודי שבכה על בנו שנלקח מביתו באכזריות לעבודת הצבא, והוא התחנן שהרב יברך את בנו שיחזור במהרה לביתו ושלם ברוחו ובנשמתו. ה"חתם סופר" שמע, והחל לשאול את היהודי פרטים אודות ביתו ועסקיו. סיפר היהודי שעד כה היה מכנים אורחים לביתו שהיו אוכלים ולנים אצלו. אולם לאחרונה נהיה הדבר קשה עבורו ועל כן נותן מכספו לאחרים שיעשו את המצוה. אמר לו ה"חתם סופר": בתורה נאמר שהלויים היו עובדים באוהל מועד עד גיל חמישים, ואז לא היו מפסיקים לגמרי, אלא נאמר ושרת את אחיו באוהל מועד - שהיו עוזרים לאחיהם ומשרתים אותם, ללמדך שכאשר מקיימים ושרת את אחיו, לא זקוקים להתעסק בעבודה אחרת. כל עוד ביתך היה פתוח לרווחה ועמדת לשרת את אורחך, לא היה עליך עול של דאגות אחרות, אבל כעת שפסקת מלארץ אנשים בביתך, נגזר על בנך שירות בצבא הקיסר. אם תפתח שוב את ביתך ותתחיל לשרת את האורחים כבעבר, אני מבטיח לך שבנך ישוב מהעבודה בה הוא נמצא כעת. (ילקוט מאיש לרעהו)

"וידבר ה' אל משה וכו' בחודש הראשון לאמר" (ט' - א)
פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר. למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה [פסחים ר:ו] ולמה לא פתח בזו מפני גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד. [רש"י]
שואלים המפרשים, רש"י נוהג לומר בפירושו שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ומדוע כאן הוא מחפש את טעם השינוי? מתרץ בספר "תולדות יצחק", המילה "ולמה" אין פירושה מדוע, אלא היא ר"ת "ולפי מדרש הגדה", ורש"י אומר שני טעמים, א. אין מוקדם ומאוחר בתורה [פסחים ר:ו], פירוש שני - ולפי מדרש הגדה, מפני שלא רצה להודיע גנותם של ישראל.

"וידבר ה' אל משה וכו' בחודש הראשון לאמר" (ט' - א)
"בחודש הראשון" - פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר. למדת, שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו? מפני שהוא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד. [רש"י]
שואל רבי אליהו מזרחי [בפרשת בא], כשהקב"ה ציווה על קרבן פסח, אומרת התורה [שמות י"ב - כ"ה] "והיה כי תבואו אל הארץ וכו' ושמרתם את העבודה הזאת". כלומר, הקב"ה ציווה לעשות את קרבן הפסח דווקא בארץ ישראל, יוצא, איפוא שהם בכלל לא היו מחוייבים לעשות הפסח, ובאיזה גנות א"כ מדובר? ותיירץ, המקור למה שהביא רש"י הוא בספרי, וכנראה שהספרי חולק על הגמ' במסכת פסחים שאומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה, כי באמת הגמ'

לומדת שמה שכתוב "כי תבואו אל הארץ", הכוונה שרק בארץ ישראל תעשו את הפסח, אבל הספרי חולק, וסובר שהמצווה היתה כל הזמן, וזה גנותם של ישראל.

ה"שפתי חכמים" אומר, גנותם של ישראל הוא בכך שאמנם הקב"ה ציוה על הפסח רק בארץ ישראל, אבל התביעה היתה למה הם גרמו לכך שזה יקח ארבעים שנה, הלא בני ישראל היו אמורים להגיע לארץ ישראל מיציאת מצרים בשלושה ימים.

"בחדש הראשון" (ט - א)

"פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו, מפני שהוא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד". [רש"י]

צ"ב. מהו הרווח בזה שהעמדנו את הפרשה באיחור כלשהו, הלא סוף סוף שתי הפרשיות ילמדו על ידינו והגנות תתגלה, אם לא בתחילה אז קצת לאחר מכן, מהו הרווח בזה?

מבאר רבי ירוחם ליוואויץ זצ"ל משגיח ישיבת מיר, מזה נלמד עד כמה דקדקה התורה בכבוד הבריות, שגם אם צריך לכתוב גנות, צריך להשתדל להקטין אותן ולדחות אותן, גם אם הדחיה קטנה כחוט השערה כבר דבר גדול הוא, שהרי טבעו של אדם הוא שככל שקרוב הוא לתחילת הספר, הוא לומד אותו יותר בעיון, ולכן דוחה התורה ומאחרת מעט כתיבת פרשה זו כדי לשמור ככל שניתן על כבוד ישראל ולא לדבר בגנותן.

סיפר רבי שלמה הופמן זצ"ל: "כשהיה רבי אהרן קוטלר זצ"ל מגיע מחו"ל היה מתאכסן בבית חמותו, אלמנת רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, והיו מקבלים את פניו גדולי ונקיי הדעת שבירושלים כדי להיוועץ עמו ולשוחח בדברי תורה. באחת הפעמים בקבלת פנים, הבחין הרב קוטלר בדמותה של בעלת הבית-חמותו כשהיא שולחת מבטים חטופים לתוך החדר. ואז הבחין שטרם נגעה יד המשתתפים בעוגיות ומיני המאפה שהגישה הרבנית אל השולחן. שאל מיד הרב את הנוכחים 'מדוע אינכם טועמים דבר מה?' נענו הרבנים במשיכת כתפיים, ואחד תהה בקול נמוך 'דאס איז וינברגס?' (-האם זו תוצרת של מאפיית וינברג, שהיא הכשרות היותר מהודרת בעת ההיא), הגיב הרב קוטלר: 'יא וינברג-נישט וינברג (כן וינברג, לא וינברג) ותיכף נטל לידו מן המזונות בירך ואכל. וכמובן ברכו גם שאר האורחים. כשנתפזרה האסיפה ורק אני נשאיתי במקום - המשיך ר' שלמה - פנה אלי הגאון זצ"ל בנימת תרעומת ותוכחת אהבה ואמר לי: הא לך סוגיית שיקול הדעת על ספק ספיקא של מנהג, חומרא מרבנן מקפידים ומחמירים, אבל על ודאי דאורייתא של הונאת וצער אלמנה אשת חבר ועוד איסורים, מדלגים בלא לשים לב..."

"בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים וגו' ויעשו את הפסח בראשון וגו' בין הערבים וגו'" (ט - ג - ה)

בפסוקים אלו חזרה התורה פעמיים על הציווי שהפסח יעשה בבין הערבים וכן חזרה פעמיים שיעשה במועדו, ויש להבין מה הטעם לכך. מתרץ ה"משך חכמה", בני ישראל מנו באותה עת לפחות שש מאות אלף גברים מבן עשרים שנה ומעלה, ולדעת הסוברים שגם נשים חייבות בקרבן פסח, אם כן היו כפליים, מליון ומאתיים אלף איש. מאידך, באותו זמן שמשו בכהונה רק שלושה כהנים: אהרן, אלעזר ואיתמר. אם כן שלושה כהנים היו צריכים

לעסוק בעבודת רבבות פסחים בזמן קצר! זהו פלא גדול מאד! משום כך דייק הכתוב: "בין הערביים תעשו אותו", בזמן קצר מחצות היום עד הערב, ואם יבוא מאן דהוא ויתמה כיצד הדבר ייתכן, קרבנות כה רבים בזמן כה קצר, לכך כפל הכתוב שאכן כך היה: "ויעשו וגו' בין הערביים!" עוד כותב ה"משך חכמה", שלא יאמרו הרי קרבן פסח בא לזכר הנס שנעשה בין הערבים בפסח מצרים, א"כ במדבר סיני נשתנה האורך וזמן השקיעה, ויש צורך לכוון לפי הזמן של בין הערבים במצרים, לכן נאמר "במדבר סיני וכו' בין הערבים", שהזמן הוא כפי המקום של העשייה, וזה כלל גדול בתורה.

"אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וכו' ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא" (ט - ו)

כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום. ולא יתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע, אהרן מנין לו. [רש"י]

שואל ה"חתם סופר", אצל בנות צלפחד [כ"א - א - ב] כתוב "ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה פתח אהל מועד", אומר רש"י לפני משה ואח"כ לפני אלעזר, אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע? אלא, סרס המקרא ודרשהו, דברי ר' יאשיה, אבא חנן משום ר' אלעזר אומר: בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם. סרס המקרא ודרשהו, היינו ישיש להפוך את הסדר בפסוק, שקודם באו לפני אלעזר ולא ידע ואח"כ לפני משה. ומדוע הסבר זה לא נאמר גם במקרה של האנשים הטמאים? אומר ה"חתם סופר", הגמ' במסכת סוכה [כ"ה]. מביאה מחלוקת מי היו הטמאים לנפש, האם הם היו מישאל ואלצפן, או נושאי ארונו של יוסף או אנשים שנטמאו למת מצוה. ואם נאמר שהאנשים שנטמאו היו מישאל ואלצפן, הרי אלצפן היה נשיא, והדין הוא [סנהדרין ט"ז]. שאין דנים נשיא אלא כבי"ד של שבעים ואחד, וא"כ אלצפן לא יכול לבוא לפני אהרן, אלא רק לפני בית דין של שבעים ואחד. והגמ' שם אומרת על משה רבנו שהיה שקול כבי"ד של שבעים ואחד. לכן, במקרה של האנשים הטמאים, לא יתכן לומר סרס המקרא ודרשהו, כלומר, שבאו לפני אהרן ולא ידע ואז הלכו למשה, כי לא הלכו לפני אהרן מפני שאלצפן היה נשיא.

ה"פנים יפות" מסביר הסבר נוסף מדוע הם באו גם לפני אהרן, הם חשבו שמשה לא יודע מה ההלכה ויש לשאול באורים ותומים, והלא דין הוא שאין שואלים באורים ותומים אלא למלך, ולכן הלכו למשה שהוא המלך כדי שישאל באורים ותומים, והלכו לאהרן שנשא את האורים והתומים, ואז אמר להם משה שלא צריך לשאול באורים ותומים, אלא "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם".

"ויקרבו לפני משה ולפני אהרן וכו' ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם" (ט - ו - ז)

שואל הרבי מקוצק, הרי כתוב "ויקרבו לפני משה ולפני אהרן", ומדוע כתוב "ויאמרו אליו" ולא כתוב ויאמרו אליהם? ומתרץ בדרך חידוד, שלכאורה קשה, למה שאלו "למה נגרע", הרי הם עצמם אמרו את הסיבה "אנחנו טמאים לנפש אדם"? אלא, שמוזב בספרי [בפרשתנו פ' ט"ד], קל וחומר שפסח בא בטומאה מפרה אדומה (מטמאין היו את הכהן השורף את הפרה [מסכת פרה פ"ג מ-ג]), מה פרה שאינה דוחה את השבת דוחה את הטומאה, פסח שדוחה את השבת, אינו דין שדוחה את הטומאה. והרי יש לפרוך את הקל וחומר, כי פרה חוקה היא ואין למדין ממנה. אבל למשה רבנו הרי הקב"ה גילה את טעם מצות

פרה אדומה, וא"כ לגביו מצות פרה היא לא חוקה, לכן שאלו למשה למה נגרע ולא לאהרן.

"וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלֵינוּ אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לְמָה נִגְרַע וְכוּ'" (ט - י)
לכאורה, מה השאלה "למה נגרע", הרי היו טמאים בשעת הקרבת קרבן פסח, וכיון שכך נפטרו מהמצווה? מבאר רבי יעקב אברהם בן רפאל בספרו "נחלת יעקב", התשובה טמונה בלשונם של אותם טמאים, לעיל פסוק ג' כתוב "תעשו את הפסח במועדו", והגמ' בפסחים [ע"ז:] דרשה על הפסוק "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" במועדו אפילו בשבת, במועדו ואפילו בטומאה. כאשר ביקשו אותם אנשים להקריב את הפסח עם כל בני ישראל, הסתמכו הם על דרשת חז"ל "במועדו ואפילו בטומאה", אבל לא ידעו אם מותר להשתמש במילה זו לדרשה, ולכן שתקו. אך כיון שבאותה שנה הקריבו את הפסח בשבת, כיון שדרשו במועדו ואפילו בשבת, טענו הם לפני משה רבנו, שאם אין הוא דורש את המילה במועדו כלל, מקבלים הם עליהם את הדין, אך אם הוא רוצה לדרוש ממנה שניתן להקריב אפילו בשבת, מוכרח הוא לדרוש ממנה גם את הדרשה השניה - שניתן להקריבו אפילו בטומאה, ולתת להם רשות להקריב את הפסח עם כל עם ישראל. ולזה ענה להם משה, שאמנם מסכים הוא לדרשה במועדו ואפילו בטומאה, אבל זהו רק לגבי מקרה בו רוב הציבור טמאים, אבל כאשר רק יחידים מבין הציבור טמאים, אין להתיר להם להקריב את הפסח בטומאה, ועליהם להקריבו ב"ד באייר. ובאמת, ענין זה מראה על דרגתם הרוחנית הגבוהה של בני ישראל, שלא חיפשו להיפטר מן המצוה, כאותם אנשים שכאשר קורה והם אנוסים שלא להתפלל במנין וכיוצא, מברכים הם ברכת שפטרנו.

בעלון "לאור הנר" מביא בשם הרב אפרים אשקלון שאפשר ליישב על פי ביאורו של האריז"ל לפסוק [דברים כ"א - כ"ב] "וכי יהיה איש חטא משפט מות והומת", אם ראית צדיק יסוד עולם נפטר, ואתה שואל מדוע הוא הומת, וכי יעלה על הדעת שבגלל חטאים הומת? על כך עונה התורה "ותלית אותו על עץ", כל הסיבה למיתתו של הצדיק יש לתלות ולייחס לחטא עץ הדעת, שבגלל חטאו של האדם הראשון נגזרה מיתה על האנושות כולה. וזה גם מה שכתוב כאן, אותם אנשים שנטמאו לנפש אדם, שלדעת ר' יוסי הגלילי היו מנושאי ארונו של יוסף, ולדעת ר' עקיבא הם היו מישאל ואלצפן שהוציאו את נדב ואביהוא מהמשכן [סוכה כ"ה], וטענו "אנחנו טמאים לנפש אדם", כלומר לנפש אדם הראשון, שבגלל חטאו בעץ הדעת מתו, כי בוודאי בחטאם לא מתו. וזה מה שטענו, מדוע מעשיו של אדם הראשון צריכים לגרום לנו של נוכל להקריב את הפסח במועדו.

"וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלֵינוּ אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לְמָה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקְרִיב אֶת קַרְבְּנוֹ" (ט - י)

"למה נגרע" - אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה, אמרו לו ייזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים. [רש"י]

אמנם הם לא יכלו לאכול, אבל הם ביקשו שיקריבו בשבילם. שואל רבי משה פיינשטיין, מה ייצא להם מזה? הלא סוף סוף זה לא ייחשב להם שהקריבו קרבן פסח? מוסיף להקשות המשגיח רבי יחזקאל ליינשטיין, איך עלה בדעתם לבקש דבר כזה, והלא ידעו כי נמנע מהם לעשות הפסח בגלל שהיו טמאים, וגם הרי כבר עבר זמנו, וא"כ איך לא אמרו נואש? ומתוך רבי יחזקאל ליינשטיין, אלא, למידתנו התורה מוסר השכל, גם כאשר נוכח האדם כי על פי

כל הנסיבות ועל פי דרכי הטבע, אין לו יכולת ואפשרות להשיג דבר מסוים, אע"פ כן אל יפול ברוחו ואל ימנע עצמו מן הרחמים, אלא יעשה הכל כדי להשיג את מבוקשו, וסוף הכבוד לבוא. אע"פ שהיו אותם אנשים טמאים לנפש אדם, מ"מ כיון שרצו לזכות במצוות קרבן פסח, לא אמרו נואש ולא נסוגו אחור, אלא עשו את השתדלותם כדי להשיג את מבוקשם. ואכן, בסופו של דבר עלה הדבר בידם להקריב את הקרבן, "פסח שני". כל תקנתו ויסודו של "פסח שני" הוא אות ועדות לכך שבזכות כח הרצון והשאיפה האיתנה, זוכים לסייעתא דשמיא למעלה מן הטבע.

רבי משה פיינשטיין מתרץ, מכאן צריכים ללמוד יסוד חשוב ביותר בעבודת ה', אם אדם לא יכול לקיים את המצוה, אפילו באונס, עכ"פ הוא צריך לאהוב את המצוות והיותו מבקש את המצווה כדי שלכל הפחות יהיה לו איזה קשר עמה.

וכן משה רבנו כשעמד למות, מיד הקצה שלוש ערי מקלט בירדן, והלא מצוה זו לא תקפה עד שלא יהיו שש ערי מקלט כולל בארץ ישראל, ולמה משה רבנו מקצה עתה שלוש ערים? התשובה: משה רבנו רוצה להיות קשור למצווה הזאת, הוא אוהב את המצוות ומבקש להיות קשור אליהן.

וכן גם בברית המילה, כשאומרים לאבי הבן "תזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים", הלא תורה ומעשים טובים הם דבר אחד, וכבר כתוב במדרש [תנחומא עקב ו'] "כל הלומד תורה ואינו משמר אותה, נוח לו שנהפכת שלייתו על פניו", כלומר, מוטב שהיה מות, ולמה איפה לברך בנפרד? אלא, שתורה ומצוות זה ביחד, ומעשים טובים נקראים כשלא מדובר במצוות, כשאין לך אפשרות לקיים את המצווה, אז לרצות ולעשות מצווה ולהשתתף בה, זה נקרא מעשים טובים.

למשל, כל אדם יכול להיפטר ממצוות ציצית של טלית קטן, אבל לובשים בגד של ארבע כנפות כדי לקיים את המצוה. וכן, כל אדם יכול להיפטר מחובת מעשרות, אם יעביר את תבואתו דרך חצרות גנות וקרפיות (חלונות), וכך הגמ' אומרת במסכת בבא מציעא [פ"ה], אמר רבי ינאי, אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, שנאמר "ביערת הקודש מן הבית" [דברים כ"ו - י"ג], אלא שדווקא מכניסים את התבואה לבית דרך פתח הבית כדי להתחייב במצוות מעשרות.

"למה נגרע" (ט - י)

"למה נגרע", אומר רבי זלמן סורוצקין, ר"ת למה נהיה גוים רשעים ערלים, שכל אלו פטורים מלהביא קרבן פסח.

"למה נגרע" (ט - י)

לא מצינו בתורה שום מצוה הקבועה במועד שיש לה תשלומין בזמן אחר, רק בקרבן פסח בלבד קבעה התורה זמן שני לקיום המצוה, ומדוע? אומר האדמו"ר רבי שלמה הכהן מרדומסק, כי היו אנשים בישראל שהתאמצו והשתדלו לקיים את המצוה, שהיו מתחננים ומבקשים "למה נגרע". גם גאולתם של ישראל תהא כך, אם ישראל יתעקשו ויתאמצו בלב ונפש לרשת את ארץ מולדתם, תבוא הישועה.

"למה נגרע" (ט - י)

נושאי ארונו של יוסף היו דברי רבי יוסי הגלילי. [סוכה כ"ד]. ילקוט שמעוני רמז תשכ"א שואל ה"אמרי אמת" הרי הם עצמם אמרו שהם טמאים לנפש אדם, ומה להם כי ילינו שאינם יכולים להקריב את הפסח? ומתוך, הם תמהו כיצד יתכן

שיפסידו מצוה, והרי כלל הוא שמצוה גוררת מצוה, ואם הם עסקו במצוות נשיאת עצמות יוסף, למה יגרעו? והשיב להם הקב"ה, כי אכן מצוה גוררת מצוה, ובזכות הטמאים נתחדשה מצות פסח שני.

"ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" (ט - ה)

"למה נגרע" - אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה, אמרו לו ייזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים. אמר להם עמדו ואשמעה, כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו. אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה. [רש"י]

כאן גילתה לנו התורה את אחד ההבדלים בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, משה רבנו היה מדבר עם השכינה בכל זמן שרצה, משא"כ שאר נביאים שהיו צריכים לעשות הכנות לפני זה. הגמרא בתמורה [ט"ז]. אומרת, אמר ר' יהודה אמר רב, בשעה שנפטר משה רבנו לגן עדן, אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך. אמר לו, רבי, כלום הנחתך שעה אחת והלכתי למקום אחר? לא כך כתבת בי [שמות ל"ג - י"א] "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". מיד תשש כוחו של יהושע, ונשתכחו ממנו שלוש מאות הלכות, ונולדו לו שבע מאות ספיקות, ועמדו כל ישראל להורגו. אמר לו הקב"ה, לומר לך אי אפשר, לך וטורדן מלחמה... שואל רבי **יעקב קמינצקי**, האם יהושע לא צודק בתשובתו למשה? גם אם נניח שיהושע היה אומר למשה רבנו תלמידך אני, מה כבר היה משה רבנו מלמד ומחדש לו, ובכל זאת אנו רואים שהיתה על יהושע קפיידא מן השמים, והדבר אומר דרשני!

ומתריץ, דבר אחד יהושע לא למד ממושה רבנו, את הגמ' במסכת שבת [ק"ב], שאם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים, כי כשנגמרת התקופה, הדור הבא הוא כחמורים ביחס לדורות הקודמים. בתקופת יהושע בן נון, כבר אין תורה משמים כמו שהיתה בימי משה רבנו. אם יהושע היה מבקש ממושה רבנו ללמד אותו, היה מלמדו כלל זה שאמרו חז"ל לגבי ירידת הדורות. אבל כיון שסבר שאין מה ללמוד ממנו עכשיו, כיון שמיוו לא הניחו שעה אחת, אמר לו הקב"ה: אתה תלמד זאת בדרך הקשה, שכח שלוש מאות הלכות, ונוצרו בידיו שבע מאות ספיקות. "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם", זה יכול היה לומר רק משה רבנו אדון הנביאים.

"ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" (ט - ה)

חמש פעמים שאל משה את הקב"ה מה לעשות, ואחד מהם הוא כאן. הגמרא במגילה [ב:] אומרת, מנצפ"ך, צופים (נביאים) אמרום. שואלת הגמ', והלא אין נביא רשאי לחדש דבר, שנאמר [ויקרא כ"ז - ד'] "אלה המצוות". עונה הגמ', שכחום במשך הדורות, וחזרו הנביאים ויסדום. אומר הגר"א **מזילנא**, חמש הלכות קיבל משה רבנו ולא זכר, וסימנם **מנצפ"ך** מקושש נוקב (בן המצרי אשר נקב וגידף את ה') צלפחד, פסח שני כזי (משה לא זכר את ההלכה, ופנחס אמר לו, לימדנו רבנו, הבועל ארמית קנאים פוגעים בו).

בתרגום יונתן כותב, בארבעה מקומות משה רבנו נשאל בדבר הלכה מאת בני ישראל ולא ידע מה לענות ושאל את פי ה', אך חילוק יש ביניהם, בפסח שני ובבנות צלפחד הוא שאל מיד, אך במקושש ובמגדף השתהה קודם ששאל. והביאור בדבר כותב כותב שם, במקושש ובמגדף דינם למיתה, ומשה רבנו רצה ללמד את בני ישראל שהם צריכים להיות מתונים בדין, ולכן אף הוא השתהה עד שבירר את הדברים באר היטב עד ששאל.

"ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" (ט - ה)

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה [פ"ז - ה"י] כותב, כל הנביאים, אין מתנבאים בכל עת שירצו, משה רבנו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ, רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכיון דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת, שנאמר "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם". מסביר **הרב מבריסק**, אחד החילוקים בין נבואת משה לשאר נביאים, הוא, שכל הנביאים לא יכלו לשאול, אלא רק נאמרה להם נבואה, בעוד שמושה רבנו יכול היה לשאול, כמבואר **ברמב"ם** שמביא את הפסוק "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם". כך גם אנו מוצאים אצל בנות צלפחד שתבעו את ירושתן אביהן, כתוב "ויקרב משה את משפטן לפני ה'". וזהו מה שנאמר במתן תורה [שמות י"ט - ט"] "משה דיבר והאלוקים יענו בקול", משה דיבר והקב"ה השיב לו מיד בנבואה.

"ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" (ט - ה)

שואל **רבי אהרן מקרלין**, היתכן שהעניו מכל אדם יאמר בלשון כזו: "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם"? ומתריץ, אדרבה, מזה יש ללמוד ענוותנותו של משה, שכך אמר להם, "עמדו", בגללכם, בכוחכם ובזכותכם שתעמדו עמדי "אשמעה מה יצוה ה' לכם", שאם תלכו מפה ותניחו אותי לבדי, לא יהא בכוחי ובזכותי לדעת מה יצוה ה'.

"או בדרך רחוקה" (ט - ה)

נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי, אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה. [רש"י] נקודה אחת בתורה מלמדת אותנו שריחוק מבית המדרש אינו נמדד באלפי מילין. אפשר להימצא על יד אסקופת העזרה, ממש על המפתן, ובכל זאת להיות חוץ לבית המקדש. הדבר מודגש ביותר בירושלמי [פסחים פ"ט - ה"ב], ה' שברחוקה נקוד, איש רחוק ואין דרך רחוקה...

שאל רבי יחזקאל מקוזמור, (עי דברי ישראל פרשת ויקרא דיבור הראשון), אם האדם כבר נמצא מחוץ לאסקופת העזרה, למה לא קפץ פנימה לקיים את המצוה. ומתריץ, בדרך העבודה, שאותו האדם חפץ היה להיכנס בכל מאוודו, אלא שלפתע חש פחד ואימה מקדושת המקום, לכן חשב לעצמו שאינו ראוי להיכנס לאדמת קודש וכול בית תפארתנו, שהרי כל הנאספים כאן בכת הראשונה יראים ושלמים יותר ממנו, ואיך יראה פניו ביניהם. לכן נשאר בחוץ בהתאסף הכת הראשונה. ובכניסת הכת השנייה שוב נפל עליו אימתה ופחד, וכן בשלישית, עד שחלפה המצוה והחמיצה. אמר לו הקב"ה אתה מרגיש שפל כל כך, אם כן אכין עבורך חג מיוחד, פסח שני.

"והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה" (ט - ה)

"החוזה מלובלין" היה אומר, יכול אדם להיות טהור, אך בתנאי "ובדרך לא היה", שאין הוא מרבה בנסיעות ואינו נודד בדרכים, שכן אין רוב בני אדם נוהרים כהלכה ביראת שמים כשהם בדרך, ועל נקלה הם נוטים מדרך הישר. כיוצא בו היה אומר **רבי נפתלי מרופשיץ**, הגמ' בברכות [ד:] אומרת, אשרי יושבי בחד אפי, אשרי תמימי דרך בתמניא אפי, שעה שאדם נמנה עם אשרי יושבי ביתך, יושב דרך קבע במקום אחד, אז "בחד אפי", יכולים להיות פנים תמיד אותם פנים, ואין הוא משתנה. ואילו כשאדם הוא בבחינת אשרי תמימי דרך, שהוא נמצא לעיתים קרובות בדרכים, אז "בתמניא אפי", שמונה פנים לו, כל הזמן התנהגותו משתנה, כשהוא מסגל את עצמו כל פעם לאנשי המקום ולתנאים.

"והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה" (ט - י"א)

בספר "קרבת עני" כותב על דרך המוסר, "והאיש אשר הוא טהור", מי שמחזיק את עצמו שהוא טהור, "ובדרך", שהוא בדרך טוב, "לא היה", לא יתכן כן. שאילו היה באמת ירא שמים, היה מוצא כמה פגמים בעבודתו ובהתנהגותו, שהרי גם אבות העולם לא החזיקו עצמם כצדיקים, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

"וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחוקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ" (ט - י"ד)

שואל ה"משך חכמה", מדוע כתוב "ולאזרח הארץ" ולא כתוב "אזרח" לבד, כמו בכל המקומות? ומתוך, הגמ' במסכת פסחים [ג:] מספרת על גוי שביקש לעלות לירושלים ולאכול קרבן פסח. כשנודע הדבר לרבי יהודה בן בתירא, הוא עשה כחכמתו כדי שהחכמים בירושלים יבינו שמדובר בגוי. ואכן, כשנתגלתה התרמית, שלחו להודיע לרבי יהודה בן בתירא "שאתה בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים". שאלו שם התוספות, מדוע לא עלה רבי יהודה בן בתירא בעצמו לירושלים להקריב שם קרבן פסח. ותירצו, שלא היתה לו קרקע, ומי שאין לו קרקע פטור מהקרבן קרבן פסח. המשנה למלך [הלכות קרבן פסח פ"א] כותב: לא ידעתי היכן נרמז בתורה דין זה, הפוטר מקרבן פסח מי שאין לו קרקע. ואומר ה"משך חכמה": נראה לומר, שהתורה רמזה לנו הלכה זו כשכתבה "אזרח הארץ", ללמדנו שרק מי שיש לו חלק בארץ בקרקע, חייב בקרבן פסח.

"ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו" (ט - י"ט)

יש לדקדק בלשון הפסוק מדוע רק מתי ש"ובהאריך הענן" רק אז 'ושמרו בני ישראל את משמרת ה', וכי אם הענן לא האריך לא שמרו את משמרת ה', אלא כותב הרמב"ן, כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים, והמקום שהוא אינו טוב בעיניהם, והיו חפצים ומתאוות מאד לנסוע מן המקום, אעפ"כ לא יעברו על רצון השם, וזה טעם "ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו", כי מיראת השם ומשמרם משמרת מצותו לא יסעו.

"על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (ט - כ)

בפסוקים אלו מבואר שכל מעשיהם, הליכתם וחנייתם היו על פי ה'. לומר מכאן השל"ה הקדוש, על כל פעולה או תנועה שהאדם עושה, יאמר: אם ירצה השם או 'בעזרת השם'. למשל, בלכתו בדרך יאמר: 'הנני נוסע בעזרת השם יתברך, ובעדתי לחנות במקום פלוני בעזרתו יתברך אם ירצה'. וכשבא למקום החניה אז יחזור ויתן שבח, ויאמר: 'הנה בעזרת השם יתברך באתי הנה, ובעדתי ליסע לזמן פלוני בעזרתו יתברך אם ירצה'. נמצא שם שמים שגור בפיו בשעה שעולה במחשבתו, ובשעת מעשה, ככה בכל פעולותיו".

"על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (ט - כ)

אם נתבונן כמה שעברו בני ישראל במסגרת מ"ב המסעות, יתגלה לנו דרגתם העצומה. ונצייר לעצמו קורות מסעם, הנה עלה הענן מעל המשכן, וזהו אות וסימן לתחילת מסעם, וההורים וכל בני המשפחה אורזים במהירות את כל כבודם ורכושם הרב, שהרי עלו עם רכוש רב ממצרים, ונסעו עד אשר הגיעו לחנייתם. הגיעו למקום החדש ו"התמקמו" ו"פרקו את החבילות" כל דבר על מקומו, דירת השינה, המגורים ולהקצות ולהכין מקום לבהמות. אחרי עבודה

קשה, הכל בא על מקומו בשלום, ואולי אפילו לא הספיקו ליתן תנומה לעפעפיהם - "ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר ונעלה הענן בבוקר ונסעו", נוסעים! שוב, לארוז את החבילות הכל מחדש, ונוסעים עד לחניה הבאה. בחניה זו, כבר היה אבי המשפחה חכם יותר, "לא מפרקים שום חבילה, ישנים על הארגזים", שהרי חבל לעבוד פעמיים. עובר לילה, עובר יום, ועוד לילה ושוב יום, הוא מתחיל להישבר, "לפרק את מה שצריך דחוף" מכריז הוא לכל בני המשפחה. לאחר כמה ימים "או יומיים או חודש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכון עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלותו יסעו", פעם חודש ופעם יומיים, פעם יום ופעם לילה אחד. עליהם התנבא הנביא ירמיה [כ - ב] "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", הא למה הדבר דומה? בהמה שהרועה מוליכה ממקום למקום, וכי יש בדעתה חשבונות להבין את מטרת הרועה, וכי היא חושבת אם הדבר לטובתה או לרעתה? הרי היא הולכת אחרי הרועה ללא שום מחשבה לכאן או לכאן. כך היו בני ישראל באותה שעה, כגמול עלי אמו, ששם את כל מבטחו באמו בלי שום נדנוד של מחשבה או טרענה, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים [ע"ה - ג] "ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר". וזה הפירוש "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו", בני ישראל לא הרהרו לרגע אחד אחר הקב"ה - "ומשמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה". [ספר "ציוני התורה"]

"על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (ט - כ)

כתוב בגמרא [שבת ל"א:] שלדעת רבי יוסי אדם הסותר בשבת על מנת לבנות שלא במקומו לא נחשב כסותר. אמר לו רבה 'והרי את המשכן סתרו במסעות על מנת לבנותו שלא במקומו?' אמר לו עולא כיון שכתוב 'על פי ה' יחנו' זה נחשב כסותר על מנת לבנות במקומו. מה הכוונה?

מסביר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל: כיון שעם ישראל נסעו רק על פי ה' והיו סמוכים ובטוחים עליו בביטחון גמור, נחשב להם שהם נתונים בידי הבורא בין בנסיעתם ובין בחנייתם 'ולא ייחשב להם כמי שנוסעים מרעמסס לסוכות וכו'... רק באותו מקום הם שוהים מתחילה ועד סוף בצל הבורא יתברך שמו ונמצא שהסתירה היתה על מנת לבנות באותו המקום. וזה מלמדנו יסוד נפלא לחיינו: גם אם עברת תהליך של 'סתירה' בכל ענין שהוא, תדע שהקב"ה הוא זה שסתר את הבניין על מנת לבנות באותו המקום בניין חדש ולכן תתחזק באמונה בבורא ואל תתייאש.

"על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (ט - כ"א)

כשתניק נמצא בזרועות אמו, אין לו מקום קבוע לעצמו, אלא נגרר הוא אחרי אמו, לכל מקום שהיא הולכת מקומה הוא גם מקומו. אומר רבי נפתלי טרופ, ישראל שבמדבר גם הם היו נשואים בזרועותיו של הקב"ה "כאשר ישא האומן את היונק", ורק על פי יחנו ועל פי יסעו, בכגון זה לא שייך לקבוע כי כאן מקומו וכאן אין מקומו, כי לא קבעו מקום לעצמם כלל, רק תמיד הם במקומו של הקב"ה.

ונמחיש במשל, יהודי נוסע מבני ברק לירושלים והוא אמור להגיע לירושלים תוך חמישים דקות, בשעה ארבע הוא יוצא מבני ברק, ובארבע וחמישים הוא בירושלים, אם אין פקקים בדרך כמובן... איפה הוא נמצא בשעה ארבע ועשרים? ליד שדה התעופה. בארבע וארבעים ליד טלז סטון, ובארבע וחמישים מגיע לירושלים. עכשיו נצייר לעצמנו שבאותו דרך נוסע תינוק המוחזק בזרועות אמו, לו אותו תינוק יכול היה לדבר והיינו שואלים אותו היכן אתה נמצא כעת? היה עונה "בידיים של אמא", אם היינו שואלים אותו בשעה

ארבע ועשרים היכן הוא נמצא, שוב הוא משיב "בידיים של אמא". היינו אומרים לו: משהלילה, אנחנו עכשיו ליד שדה התעופה בלוד, הוא היה אומר "אני לא בבני ברק, אני לא בלוד, אני בידיים של אמא", כי מעבר לזה הוא לא יודע כלום.

"עשה לך שתי חצוצרות כסף" (י' - ב')

כותב ה"בן איש חי" חצוצרות אותיות צ"ח צרות, לרמוז שהן מגינות עליכם מכל צ"ח הקללות שבספר דברים.

"עשה לך שתי חצוצרות כסף" (י' - ב')

אכן, מובן מדוע השתמשו בחצוצרות בשעה שרצו לאסוף את כל עדת בני ישראל. כי לא שייך לשלוח שלוחים לכל אחד ואחד, אבל למה התקיעות כשבאים לאסוף את הנשיאים, וכי יש טרחה רבה לאסוף שנים עשר נשיאים? והתשובה, שלא לעורר בהם את הקנאה, שאילו קראו לכל אחד ואחד בנפרד, היה כל נשיא חושב בליבו, מדוע הוא הוזמן ראשון ולא אני, ומדוע נשיא זה חשוב יותר ממני. לכן השתמשו בחצוצרות, שע"י כן נקראו והוזמנו כולם בבת אחת.

"עשה לך שתי חצוצרות כסף" (י' - ב')

כל הכלים שעשה משה רבנו כשרים לדורות חוץ מהחצוצרות. [מנחות כ"ח]. שואל הרבי מסאטמר, במה שונים ונבדלים הארון, השולחן, הלוחות והמנורות שייכלו לעבור ממושה לדורות, מהחצוצרות שלא עברו לדורות? ומתוך, אמנם בשאר הכלים לא היתה מניעה להעבירם לדורות חוץ מהחצוצרות, שהיה בהם כח מיוחד להקהיל את הקהל בפעם אחת ע"י דיבור אחד, ומכח הדיבור הזה ישמעו ישראל ויקבלו. וכך גם כתב רש"י על הפסוק "ויקהל משה" [שמות ל"ה - א], לשון הפעיל, שאינו אוסף אנשים בידיים, אלא הם נאספים על פי דיבורו. הכח המיוחד הזה, להקהיל ולעורר ולהשפיע על העולם בבת אחת, אינו מוגבל בירושה, ואינו עובר מדור לדור, זה כח אשר בא מהשמים לאנשים מיוחדים, ואשרי מי שזכה לכך, דור דור ודורשיו. החצוצרות אשר סימלו את הכח ל"ויקהל משה", אינן כשרות לדורות ואינן עוברות מדור לדור, וזהו מה שכותב רש"י "עשה לך" אתה עושה ומשתמש בהם, ולא אחר.

ובעל ה"תורה תמימה" מסביר את השוני בין החצוצרות לבין שאר הכלים, המדרש תנחומא אומר על פי הגמ' בזבחים [ק"ב], שהתרועה בחצוצרות היא דרכם של מלכים, ולמשה רבינו היתה מעלת מלך. והגמ' בעבודה זרה [א"א] אומרת, שאסור להשתמש בכלים שהיה בשימוש של המלך, משום כבוד מלכות, ושורפין על המלכים מיסתן וכלי תשמישן כדי שלא ישתמש אחר בהן. ולכן, כיון שכל עיקר תכונתם של החצוצרות היתה מעין כלי תשמיש של מלכים, לכן נאסרו לשימוש לדורות, משום כבודו של משה רבינו.

"עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אוהל מועד ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל" (י' - ב' - ד')

עשה לך. משלך [עשה לך. אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר]. [רש"י] רבי אברהם ווינפלי, מחבר שו"ת "לב אברהם" מדייק מפסוק זה, כיצד על מנהיג להתנהג עם הציבור.

א. רש"י כתב "עשה לך - משלך", אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר, גם יהושע לא השתמש בחצוצרות שעשה משה רבנו, ומכאן לימוד למנהיג,

הכלים שהשתמשו בהם בדור שלפניך, גם אם היו בדרגה הגבוהה ביותר, לא תמיד מתאימים לדור שלך, והדרכים יכולים להשתנות מדור לדור, על אף שהמטרה נשארת אותה מטרה, אבל הדרך יכולה להשתנות, ודברים שהיו טובים בדור הקודם יכולים להיות פסולים בדור הבא.

ב. ממה שהתורה חילקה שלהקהיל את כל הקהל תוקעים בשתי חצוצרות ואילו להקהיל את ראשי העדה תוקעים רק בחצוצרה אחת, ללמדנו שדרך ההשפעה על האנשים הגדולים שונה היא מדרך ההשפעה על ההמון, שהרי במשלי [י' - י"א] כתוב: "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה", אבל החכם, ככל שגדול יותר הוא גם רגיש יותר ואין לו צורך אפילו בגערה, אלא אפילו אמירה רכה משפיעה עליו. ולכן, כדי להקהיל את הציבור, היו צריכים קול חזק של שתי חצוצרות יחד, אבל כדי להקהיל את הנשיאים וראשי העדה, די בקול דממה דקה של חצוצרה אחת.

ג. בפסוק ז' "ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו", גם כאן צריכים לדעת, יש פתגם האומר, אם אתה שמח כולם שמחים איתך, ואם אתה בוכה - אתה בוכה לבדך. לכן יש לדעת שרק עם תנועה של שמחה אפשר להשפיע על בני האדם ולאסוף אותם יחד למטרה אחת, ולא על בכיות וצעקות. תקיעה מרמזת על קול של שמחה, וכפי שכתוב בהמשך "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדישכם ותקעתם", אבל תרועה מרמזת על "גנוחי גנח וילולי ילל" שהוא קול של בכי, וזה רומז הפסוק: "ובהקהיל את הקהל", אם אתה רוצה להקהיל את הקהל, דע לך שעליך לבחור בדרך של "תתקעו ולא תריעו", כי רק ע"י שמחה תוכל להקהיל ולאחד את הקהל, ואילו על ידי יללות ובכיות רק תרחיקם...

"ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים" (י' - ד')

בספר "עולת אפרים" כותב בדרך צחות, אם רצונכם שתהיה אחדות בעם, "ונועדו אליך הנשיאים", יתאחדו נא קודם כל הנשיאים, המנהיגים העומדים בראש, תחילה יחדל נא הריב בתוכם.

"וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעתם בחצוצרות ונוכרתם לפני ה' אלקיכם" (י' - ט')

שואל הרבי מקוצק, מדוע בפרשת כי תצא כתוב "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך", ולא נזכר שתוקעים בשופר, אלא "כי תצא למלחמה" ומיד "ונתנו ה' אלקיך בידך"? ההסבר הוא, קל לך יותר לנצח במלחמה אם הקדמת והתקפת את האויב בארץ האויב, וקשה יותר אם השונא קדם אותך וחדר לתוך ארצך ואתה צריך לגרשו. ולכן, "כי תצא למלחמה על אויבך", שאתה הקדמת והתקפת אותו, אז "ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שביו". אבל אם הגיעו הדברים לידי כך שנתקיים "וכי תבואו מלחמה בארצכם", אז יש צורך בהתאמצות מיוחדת ובפעילויות נמרצות - "והרעותם בחצוצרות". אותו הדבר ב"מלחמת היצר", אם מתגבר האדם על יצרו ואינו נותן לו לחדור לתוך ליבו ונפשו, הניצחון יהיה קל. אבל אם נתן ליצר דריסת רגל אצלך, ועומד הוא לכבוש אותך, אז אתה זקוק להתעוררות מיוחדת ולמעשים תקפים.

"וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעתם בחצוצרות ונוכרתם לפני ה' וכו' ונושעתם מאויבכם" (י' - ט')

שואל ה"בן איש חי", מהו הלשון "וכי תבואו" בלשון רבים, היה צריך להיות כתוב וכי תבוא, בלשון יחיד? ומסביר, מובא במדרש [בר"ה - י'], כשנברא

הברזל, התחילו האילנות מרתתים. אמר להן, מה אתם מרתתים? עץ מכם אל יכנס בן, ואין אחד מכם ניזוק. ופירש ה"מתנות כהונה", אם לא תכנסו אתם באוזן הגרון לעשות בית יד בגרון, לא יוכלו לחטוב בו ולא תהיו ניזוקים. ועל כך ישנו המשל הידוע, יום אחד הוציאו מבית החרושת את הברזל של הגרונים, ועברו דרך היער, כל עצי היער פחדו והחלו לצעוק. היה שם עץ זקן שאמר להם, מה אתם צועקים, אם לא יהיה בינינו בוגד שיתן מעצמו ידית לגרון, אף אחד לא יוכל להזיק לנו. אך גם אם יהיה בוגד שיאפשר לחטוב מעצמו קת לגרון, גם אז זקוקים לעוד יד, יד של חוטב העצים. כלומר, כדי לחרוץ עץ, זקוקים לשתי ידיים, ידו של החוטב עצים וידו של הגרון. עשו התברך ב"ועל חרבך תחיה", ואמרו חז"ל [ב"ר ס"ה - ט"ז], כל זמן ש"הקול קול יעקב" אין "הידים ידי עשיו". מדוע מוזכרות הידיים ולא החרב? אומר ה"בן איש חי", לעשו יש חרב, החרב צריכה יד, קת, שתחזיק אותה, וצריכה עוד יד שתחזיק את הקת, וזו היד שאנו נותנים כאשר אין "הקול קול יעקב". לכן, כל זמן ש"הקול קול יעקב" אין ידיים, ולכן גם אם יש חרב אין לה שום כח ללכת ולפגוע ולהזיק.

לפי זה מובן מה שאנו אומרים במוסף של ימים טובים "ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות וכו' מפני היד שנשתלחה במקדשך", איזו יד? והרי החרב השתלחה. אלא, החרב היתה עוד קודם, אך היד היא זו שנשתלחה, נתנו יד ולכן החרב פגעה. ולפי"ז אפשר לפרש את הפסוק בישעיהו [מ - ל"א] "וקווי ה' יחליפו כח", יד בגימטריה ארבע עשרה, יד ועוד יד זה "ידיד" = כח. "וקווי ה' יחליפו כח", את אותן שתי ידיים שעשו צריך, מביאים לבית המדרש ומחליפים כח.

לפי זה מובן הפסוק המובא בפרשתנו, "וכי תבואו מלחמה", מי מביא את המלחמה? אנחנו מביאים אותה! אתם תבואו לארץ ותביאו את המלחמה, "וכי תבואו מלחמה בארצכם". ואז "והרעותם בחצצרות", אם באה מלחמה כי אתם נתתם ידיים לעשיו, עליכם להתעורר, וכיצד? לקרוא פרשת "כי תבוא", את הצ"ח קללות המובאות שם, וע"י כך תתעוררו לחזור בתשובה, ורמו לדבר, "חצצרות" זה ח"צ צרות.

"וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם וכו' ונושעתם מאויבכם" (ו - ט)

המהר"ם מבערין שואל, מה ההבדל בין "צר" ל"אויב", ומדוע בזמן שיוצאים למלחמה הוא נקרא "צר", וכשניצל ממנו הוא מכנה אותו "אויב"? ומתרגן בספרו "תכלת מרדכי", "צר" הוא האויב הגלוי והידוע שאינו מסתיר את איבתו, ו"אויב" הוא זה שיכול להעמיד פנים של ידיד ואוהב, אבל בליבו הוא מבקש את רעתך ופועל נגדך מאחורי גבך. כנגד ה"צר" קל יותר להילחם, כי הוא גלוי וידוע, והוא נזהר מפניו ונלחם בו בכל כוחו. אבל כאשר ה"אויב" נלחם נגדו, האדם לא ערוך כראוי לעמוד נגדו ויכול בקלות ליפול ברשתו. וזה מה שאומר דוד המלך בתהילים [ק"ה - ז] "ה' לי בעוזרי". כנגד מבקשי רעתי הנראים כאוהבי, אני צריך את עזרתו של הקב"ה שיעמוד לימיני ויחזקני כדי שלא אפל ברשתם, "ואני אראה בשונאי", כנגד השונאים הקמים עלי, קל יותר לעמוד כי הם אינם באים בתכסיסים כאילו הם אוהבי מבקשי טובתי.

מצינו בחז"ל, שדרשו לשון "זה" כלשון נוכח וגלוי שאפשר להצביע עליו באצבע, ולשון "הוא", בא כלשון נסתר. ועל סמך דקדוק לשון זה, דרשו דין מודה במקצת מהפסוק [שמות כ"ב - ח] "אשר יאמר כי הוא זה", שבחלק הוא מודה - "זה", היינו החלק הנוכחי והגלוי, ובחלק אינו מודה - "הוא", זה החלק הנסתר והמוכחש.

"ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות לצבאותם" (י - כ"ה)

לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד לו דבר היה מחזיר לו. [רש"י]

רבותינו בעלי התוספות כתבו, לפי שהיה אחרון וכל מי שהיה מתאחר בשביל שום דבר היה מתערב עמהם. ואין פירוש אחד סותר את השני, שהיה שבט דן גומל חסדים, ומחזיר אבידות בממון ובנפש. שואל רבי זלמן סורוצקין, מדוע נמסר תפקיד חשוב כזה, הצלת נפשות וממון, לשבט דן? נראה לומר, שרצה הקב"ה לזכות את שבט דן במצוות שבין אדם לחבירו, מאחר שהיה מתרשל במצוות שבין אדם למקום, כמו שכתבו במדרש [במד"ר ב' - ו], שדן החשיך את העולם בעבודה זרה שעשה ירבעם, שחזר על כל ישראל ולא קיבלו את העגלים, ורק שבט דן קיבלם, וכן היה במחנה דן פסל מיכה בשעה שעברו בים ובמדבר. והקב"ה הרוצה "לבל ידח ממנו נדח", זיכה אותם במצוות הצלת נפשות וממון, ועשאו מאסף לכל המחנות.

"אלה מסעי בני ישראל וכו' ויאמר משה לחובב וכו' חתן משה" (י - כ"ה - כ"ט)

רבי שלמה קלוגר ביאר פסוק זה במשל. משל למה הדבר דומה, לבעל שמחה הנוסע לחתונה ומזמין איתו אורחים, קרובי משפחה וידידים. אל האורחים שהוא רוצה באמת שייבאו איתו, הוא שולח הזמנה הרבה לפני החתונה, כדי שתהיה להם אפשרות להתארגן לנסיעה. כנגד זה, האורחים שהוא מזמין רק בגלל "דרכי שלום", לשם נימוס בלבד, ובליבו היה מעדיף שיישארו בביתם, את אלה הוא מזמין ברגע האחרון, בשעה שכבר עומדים לצאת לדרך. גם את יתרו, לא הזמין משה אלא משום נימוס בלבד, ולא בכל ליבו, שכן "קשים גרים לישראל", ולכן בשעת "אלה מסעי בני ישראל לצבאותם ויסעו", ברגע האחרון ממש, כשכבר עמדו לזוז ולצאת לדרך, רק אז "ויאמר משה לחובב וכו' לכה איתנו". ומסתבר שהבין יתרו את הרמז, ואמנם לא נסע איתם.

"ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חתן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה'" (י - כ"ט)

משה רבנו מזמין את יתרו ללכת איתם "אל המקום אשר אמר ה'", ומבטיח לו כי "לכה אתנו והטבנו לך". ותגובת יתרו, "לא אלך כי אם אל ארציי". מה יש ליתרו במדין? ממשיך משה רבנו ואומר [י - ל"א - ל"ב] "אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעיניים והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך", ויתרו ממשיך לסרב. מהי סיבת סירובו. מבאר בספר "ציצים ופרחים", במפגש שבין אליהו הנביא לאשה הצרפתית, שואל אליהו הנביא את האשה, מה יש לך לתת לי לאכול, והיא אמרה שאין

לה דבר חוץ מקצת שמן וכד קמח. מבטיח לה אליהו [מלכים א', י"ז - י"ד] "כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר", וכך היה. יום אחד מת בנה, והיא צעקה אל אליהו "מה לי ולך איש האלוקים באת אלי להזכיר את עווני ולהמית את בני". מה היא בעצם אומרת? היא אמרה לו, שכל זמן שהיא היתה בין בני עירה, היא היתה הצדיקה, אבל לידו היא נחשבת כרשעית ולכן נלקח בנה, כל דבר הוא יחסי.

אומר ה"ציצים ופרחים" זה הביאור בסירובו של יתרו להישאר עם בני ישראל במדבר, יתרו לפי רוב ענוותנותו הבין, שאמנם נכון שהוא התגייר, אבל מה הוא בעבודת ה' שלו יחסית ליהודים מבטן ולידה, שקיבלו תורה ועברו את כל השעבוד במצרים, אם כך לא כדאי לו להישאר בין בני ישראל, כי ייחשב פחות מהם. מוטב שילך למדין, שם ייחשב כצדיק גדול ויהיה לו טוב. אמר לו משה, אע"פ כן תבוא איתנו "והיית לנו לעיניים", מה זה לעיניים? מובא בגמרא סנהדרין [ק"ו], שמבני בניו של יתרו היו סנהדרין והיו יושבים בלשכת הגזית, וסנהדרין נקראים עיני העדה [במדבר ט"ו - כ"ד].

"ויאמר משה לחובב וכו' נוסעים אנחנו אל המקום וכו' לכה אתנו והטבנו לך" (י - כ"ט)

משה רבינו אומר ליתרו 'נוסעים אנחנו', ומציע לו 'לכה איתנו', מדוע?, היה לו לומר סע איתנו, מבאר רבי אברהם רגולר, מה"ס "מעלות התורה", 'נוסעים אנחנו' פירושו על ידי ענני הכבוד, שהענן היה גם מתחתניהם שהיו נושאים אותם במסעות, כמו שכתוב "ואשא אתכם על כנפי נשרים". אבל יתרו שהיה גר, ואין ענני כבוד קולטים את הגרים, אמר לו משה "לכה אתנו", דווקא בלשון הליכה, מאחר שאינו יכול לנסוע כמוהם על כנפי נשרים.

ה"כלי יקר" מבאר, משה רבינו אמר ליתרו שבדעתם של בני ישראל להיכנס לארץ ישראל ולהתגורר שם באופן קבע, 'נוסעים אנחנו'. נסיעה מוחלטת וקבועה, תוך נטישת כל העבר לטובת השתכנות איתנה בארץ. אך לחותנו הוא מציע 'לכה איתנו', משהו זמני ועראי, ביקור קצר לזמן מה, ואחר כך ילך וישוב לביתו. וכך יש לפרש את תשובת יתרו: אתה מציע לי 'לכה איתנו' למשהו קצר ועראי. אך אני אומר: 'לא אלך', באופן כזה של ביקור קצר. אלא אדרכה, את הליכה עראית זו 'אל ארצי ומולדתי אלך', לארוז את כל חפצי, לחסל את כל עסקי. כך שאוכל לבוא לחונן את עפר הארץ ולקבוע שם את מקום מושבי מעתה ועד סוף ימי.

"ויאמר משה לחובב וכו' נוסעים אנחנו וכו' לכה אתנו והטבנו לך" (י - כ"ט)

בהתחלה משה מבקש מיתרו שיבוא איתם לארץ ישראל, אבל יתרו מסרב. משה רבנו מפציר בו "ויאמר אל נא תעזוב אותנו וכו' והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך". מה נשתנה בפעם השנייה שיתרו התרצה, והרי משה רבנו לא הוסיף כלום על בקשתו? מתרץ ר' גבריאל זאב מרגליות, ע"פ מה שביאר הגר"א מוילנא את ההבדל הלשוני בין "את" לבין תיבת "עם". "אתו" פירושו הליכה יחד בלי כוונה משותפת, והליכה "עם" פירושו שותפות רעיונית למען מטרה אחת. וא"כ, בהתחלה אמר משה ליתרו "לכה אתנו", כי משה רבנו לא ידע עד כמה יתרו רוצה להידבק לעם ישראל, והציע לו רק טוב חומרי, ועל זה סירב יתרו ואמר "לא אלך". אבל אחרי שמושה רבנו ביקש ממנו "אל נא תעזוב אותנו וכו' והיה כי תלך עמנו", שזה כבר הליכה עם רעיון משותף ולשם שמים, "והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך", לזה כבר הסכים יתרו להישאר.

"אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעיניים" (י - ל"א)

מה הכוונה לעיניים? אומר ה"בן איש חי", משל למלך אחד שהיה לו עדר גדול של כבשים, ומידי יום היה הרועה לוקח אותם לרעות ביער. יום אחד, בדרכם חזרה, הצטרף אל העדר, צבי, ומאז לא עזב הצבי את העדר. מידי יום היה הצבי יוצא לרעות אם הכבשים, וחוזר איתם בערב. סיפרו למלך על התופעה

מצוות ישיבת ארץ ישראל. ומוסיף, וזה נראה לי טעם הגדולים שלא נסעו לארץ ישראל, הגם שיש לומר הרי שלחו להם כסף והם קונים ואוכלים פירות ארץ ישראל, בכל זאת לעניות דעתי הם ממעטים המצוה, ואינו ברור כל כך אם יקיימו המצוה.

"ויהי הטוב שהוא אשר יטיב ה' עמנו והטבנו לך" (י' - ל"ה)

מה טובה הטיב לו. אמרו, כשהיו ישראל מחלקין את הארץ, היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלקו. אמרו, מי שייבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו. [רש"י]
שואל רבי ברוך שמועון שניאורסון (ראש ישיבת טשעבין), מדוע היתה צריכה יריחו להיות בחלקו של מי שייבנה בית המקדש בחלקו? ומתוך, הגמ' בתמיד [ל:]: אומרת, מיריחו היו שומעין קול שער גדול שנפתח, וקול השיר וקול החליל, וקול הצלצל, וקול הכהן גדול ביום הכיפורים. וכתב הראב"ד, ומורי החסיד ז"ל אמר, שכל אלו שנאמר בהם שהיו נשמעים מיריחו, מעשה ניסים היו, ודווקא היה ביריחו ולא בשאר צדדים, מפני שיריחו היתה כמו ירושלים, מפני שהיא תחילת כיבוש ארץ ישראל. וכמו שהדגן צריך תרומה, כך נתרמה ארץ ישראל עצמה, ובשביל כך החרמה יהושע להיות קודש, לפיכך היא כמו ירושלים. והיו נשמעין בה כל הנך דקתני, כדי שירגישו בני אדם שבירחו יש כמו כן קצת קדושה כמו בירושלים וכו', עכ"ל. [וכן מובא במדרש [במדב"ר י"ד - א:]: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה - אמר יהושע הואיל וכבשנו אותה תחילה נקדיש את כל שללה לגבוה"].

נמצינו למדים שיריחו דומה בקדושתה לירושלים ולפי"ז מובן מדוע החליפו את "ירושלים" חלף ותמורה לתרומת ארץ ישראל שהיא "יריחו". תוספת נפלאה מציאנו בדבריו של האדמו"ר מהרי"ד מבעלז, שלכן דושנה של יריחו היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, שזה היה גם שיעור השטח של הר הבית. ולכן גם ניתנה דושנה של יריחו לבני יתרו, כי רוב התורה היתה מהם (עי' רש"י ורד"ק שופטים א' - ט"ז), וירושלים ויריחו קדושה אחת להן. ועל כן כששלח יהושע מרגלים לארץ כתיב [יהושע ב' - א:]: "לכו ראו את הארץ ואת יריחו", כלומר, כי על ידי שתרגלו את יריחו יהא נחשב כאילו תרתם את כל הארץ, וכפי שאכן אמר מלך יריחו [שם - ג:]: "כי לחפור את כל הארץ באו".

"ויסעו מהר ה' (י' - ל"ה)"

הגמ' בשבת [קט"ז:]: אומרת, "ויסעו מהר ה'", אמר ר' חמא בר חנינא, שסרו מאחרי ה'. וכתב שם רש"י, "בתוך שלושה ימים למסעם התאוה האספסוף תאוה להתרעם על הבשר כדי למרוד בקב"ה. וכתבו שם התוס' כמו שכתוב במדרש, כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני. ואומר ה' חתם סופר", שפירוש אחד תלוי בשני, אם עם ישראל לא היו פורקים מעליהם עול תורה, ובורחים מהר סיני כתינוק הבורח מבית הספר, לא היתה התאוה שולטת בהם. אך מכיון שפרקו, התאוה תאוה והתרעמו "מי יאכילנו בשר". "כל הפורק מעליו עול תורה נותנין עליו עול דרך ארץ" [אבות ג' - ה:], "דרך ארץ" זו התאוה.

"ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים" (י' - ל"ה)"

ידוע מאמר חז"ל "אם תעזבני יום יומיים אעזבך". מסביר הרב מנחם מנדל פוקס (מרמות, ירושלים), כל מאכל או משקה שנוצר בטבע, ימשיך להיווצר בין אם תאכל אותו ובין אם לא. לדוגמא, מים בנהר, פירות בעצים, גם אם לא יקטפו אותם, הפירות יגדלו כל שנה מחדש. יוצא מן הכלל הוא חלב אם, כל

זמן שהתינוק יונק, החלב יהיה, ברגע שיפסיק לינוק, בהמשך לא יוכל לינוק. כך גם התורה, כל זמן שתלמוד, המעיין יתגבר, אבל אם לא תלמוד ותתרחק מהתורה, יהיה לך קשה יותר ויותר עד שלבסוף יתייבש המעיין.

"ויסעו מהר ה' וכו' וארון ברית ה' נסע לפניו וכו' וענן ה' עליהם יומם בנסעם וכו' ויהי בנסוע הארון" (י' - ל"ה - ל"ה)

"ויסעו" - כתינוק היוצא מבית הספר שבורח והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני. [רש"י]
הילוכם של ישראל היה על פי הענן, וכל זמן שהענן לא עלה, לא הלכו. ואמר הש"ך, כאן לא חיכו, אלא "ויסעו" מצד עצמם לפני שהענן עלה, ובכל זאת הקב"ה נתן להם למלא תאוותם וגם הארון "נסע לפניו", שעל אף שהם נסעו ללא שהענן עלה וללא ציווי של הקב"ה, בכל זאת אחרי שבני ישראל נסעו, הסיע הארון את עצמו למלא את תאוותם. וזה מה שכתוב "וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה", שלא חיכו עד שהענן יעלה ויסע, אלא הקדימו ונסעו מעצמם, לכן כתוב "ויהי בנסוע הארון", ואין ויהי אלא לשון צער.

בספר "תכלת מרדכי" מסביר - כשאדם הולך ממקום למקום, יכולות להיות לזה שתי סיבות. האחת, שהוא לא רוצה להיות באותו מקום. והשנייה, שהוא רוצה להיות במקום אחר. איך נבדיל ביניהם? אם כתוב שהוא נסע מכאן, משמע שלא רצה להיות כאן, ואם כתוב שהוא הלך לשם, משמע שמטרתו היתה להגיע לשם. אצל יעקב אבינו כתוב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", ואומר רבי חיים קניבסקי, "ויצא", יצא מבאר שבע כי ברח מפני עשיו, "וילך", הלך לחרן במצוות אביו, למציאת שידוך. וכן מה שכתוב בפסוק כ"ט "נוסעים אנחנו אל המקום", לא שאין אנו רוצים להיות פה, אנו רוצים להיות שם ולכן נוסעים. אך למעשה כתוב "ויסעו מהר ה'", כתינוק הבורח מבית הספר, היה צריך להיות כתוב ויסעו אל ארץ ישראל.

"ויהי בנסוע הארון" (י' - ל"ה)"

עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה נכתב כאן? כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו'. [רש"י]

הגמ' בזבחים [ס:]: אומרת, בשעת סילוק מסעות, כשהיו מפרקים את המשכן ומסלקים את המזבח כשנסעו ממקום למקום במדבר, קדשים נפסלים ב"יוצא". ובגמרא נוספת בחולין [י"ז:], ר' ישמעאל סובר שכאשר היו ישראל במדבר נאסרה עליהם אכילת בשר תאוה, ועל כן לא יכלו לאכול בשר אלא בהקרבת זבחי שלמים.

לפי"ז ביאר בספר "תכלת מרדכי" על הרמב"ן [עמוד קכ"ה] באופן נפלא את המשך הפסוקים. עד עכשיו, במשך קרוב לשנה שעמדו ליד הר סיני, אכלו ישראל בשר זבחים, והפעם הראשונה שנסעו מהר ה' היתה בכ' אייר, והרי לא היתה קצבה לזמן חנייתם ולזמן נסיעתם, שלפעמים חנו יום ולפעמים זמן ארוך. טענו המתאוננים "מי יאכילנו בשר", שהרי במצב זה גם שלמים לא יכלו לשחוט, שהבשר יפסל ב"יוצא" בזמן פירוק המחנות, כי זמן אכילת שלמים הוא שני ימים ולילה אחד, ובלי ספק, בפעם הראשונה שבה נסעו נפסלו קרבנות שלמים רבים שנשחטו באותו יום. לפי"ז מובן סדר הפרשיות, בתחילה "ויהי בנסוע הארון" ומיד אחר כך "ויהי העם כמתאוננים", שאחרי שהארון נסע ואחריו כל ישראל, קמו המתאוננים וטענו את טענתם. לפי"ז גם מובן פרשת המתאוננים [י"א - כ"ב] "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את

"ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך" (י)

- (ל"ה)

רבה של ירושלים, רבי יוסף חיים זוננפלד, נתן טעם נפלא למנהג ישראל לומר את פרשת 'ויהי בנסוע' בעת הוצאת ספר התורה לקריאה [ראה: ערוך השלחן א"ח קל"ד - ד]. את הטעם אמר בדרשתו במעמד חנוכת הבית לשיבת 'שפת אמת' שהתקיים בחודש תמוז תרפ"ו: דבר ידוע הוא שככל שמתעורר כח הקדושה, כך מתעוררים המקטרגים למנוע את התפשטותו. והנה, מהוזהר הקדוש [ויקהל ר"ו - א] משמע כי בשעת הוצאת ספר התורה מהארון מתעוררת עת רצון המסגלת במיוחד - לבקשה על דברים שבקדושה ועל עבודת ה'. כאותן בקשות טמירות המוזכרות בתפלת 'ברך שמי' שהובאה בזוהר [שם] שיש לאומרה בשעת פתיחת הארון. לכן אנו מקדימים לבקש: "קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך", כנגד אותם מקטרגים שהתעוררו עלינו, וכך נזכה שתקבלנה בקשותינו.

"ויהי בנסוע הארון וגו'" (י - ל"ה)

כתוב בגמ' [שבת קט"ז:] כי פרשת 'ויהי בנסוע' הוא ספר בפני עצמו, רבי חיים ברבי בצלאל זי"ע, אחי המהר"ל, בספרו "ספר החיים" כותב רמז לדבר כי הספר שלומד האדם בשעת הנסיעה והטלטול אינה דומה למה שלומד מתוך המנוחה, כי הטלטול והנסיעה מפסיק האדם מלימודו, וזהו כוונת הפסק פרשה זו.

"ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך וגו'

ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל" (י - ל"ה - ל"ו)

יש להבין את החילוק בין 'בנסוע הארון' שנאמר על זה ויפוצו אויבך לבין 'בנחה' שעל זה לא נאמר קומה ה' ויפוצו אויבך. מבאר רבי מרדכי יהודה ליב זק"ש בספרו "מילי דמרדכי", כאשר בני ישראל היו נחים במחנה, ניתן היה לחשוב שהם כמה עמים - כמה שבטים - כמה דגלים, זה חונה במערב וזה חונה במזרח וכו'. וזה כוונת הפסוק "ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל", שאז לא היתה נראית אחדות עם ישראל. אבל "ויהי בנסוע הארון", אז כולם ראו כי אין המחנה זה ההולך למזרח, זה ההולך לצפון, וזה ההולך למערב, אלא כולם הולכים לכיוון אחד לאחר ארון ה'. ומתוך זה התגלה כי ה' אחד, וישראל עמו גוי אחד המה. ולכן נאמר: "ויהי בנסוע הארון וגו' קומה ה' ויפוצו אויבך".

"ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה'" (א - א')

הנה לא מפורש בזה על מה התלוננו, והמפרשים כבר עמדו בזה, ה"דעת זקנים" מבעלי התוס' מבאר, כאוננים על המת ומתאבלים על מה שהיה הקב"ה רוצה להכניס לארץ כי היו קטני אמנה ודואגין מן המלחמה, ועיין עוד ב"כלי יקר".

בספר "שעם הצבי" כתב בדרך צחות, שכל מהותם של המתלוננים הוא שמלאים הם בטענות, ואין כלל נפקא מינה על מה ולמה, ויהיו הדברים איך שיהיו תמיד ימצאו על מה להתלונן, וכן הוא בכל דור ודור אנשים מלאים טענות בכל מצב, ועל זה יצא הקצף מדוע אין אתם רואים הדברים בעין טובה, והסתיר הסיבה אשר התאוננו אז לאמור שאין הוא הטעם לתלונתם שהרי בכל מצב ימצאו על מה להתאונן.

רבי יצחק מאיר אלתר, נינו של ה"אמרי אמת" היה חריף מוח ונפטר צעיר לימים. שאל, מה התלוננו בני ישראל "זכרנו את הדגה... את הקישואים ואת

כל דגי הים יאסף להם ומצא להם", מדוע משה רבנו מזכיר בכלל הדגים, הרי הם ביקשו בשר? אבל כפי שכתבנו לעיל הכל מיושב, כיון שהם חוששים לשחוט שמא יפסל ביוצא בשעת סילוק מסעות, מה יתן מה יוסיף להם אם ישחטו את הצאן והבקר הרבים, והאפשרות היחידה "את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם" כי בדגים אין שחיטה ואין קדשים ואין פסול יוצא. ענה לו הקב"ה, "עתה תראה" שיינתן להם בשר ובכל זאת לא יהיה להם על מה להתלונן, וקיבלו את השלו שאי אפשר להקריבו על המזבח, ומהם מותר לאכול גם בשר תאוה.

"ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'" (י - ל"ה)

עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו וכו' כדי להפסיק בין פורעניות לפורעניות. [רש"י]

שואל רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", מדוע נבחרה האות נון לסימן זה? ותייר, שהגמרא בברכות [ד:] אומרת, מפני מה לא נאמרה נון באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, שנאמר [עמוס ה' - ב] "נפלה לא תוסיף קום". יוצא שהנו"ן רומזת לפורענות. אבל גם בעת צרה, בזמן של הסתרת פנים, הקב"ה מחזיר את פניו אלינו מפעם לפעם, לתת לנו תקומה, וכמו שמביא הזוהר [שמות רל"ז] "דומה דודי לצבי", מה צבי כשהוא רץ הוא מחזיר את פניו לאחריו, אף הקב"ה אפילו בשעה שהוא בורח מאיתנו, מחזיר ראשו אלינו. וזהו הסימן של נון הפוכה, אפילו בשעת צרה, השכינה, כביכול, מפנה פניה אלינו.

"ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'" (י - ל"ה)

עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו וכו' כדי להפסיק בין פורעניות לפורעניות. [רש"י]

יש נון הפוכה לפני הפסוק "ויהי בנסוע הארון", ובסיום פסוק ל"ו שוב יש נון הפוכה, ומיד לאחר מכן מופיעה "ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה'" - חז"ל אומרים, שהפרשה הזאת של "ויהי בנסוע הארון" לא נמצאה במקומה, ולמה שמו אותה כאן? רק כדי להבדיל בין שתי פורעניות, ושני נונים ההפוכים באים לסמל שהפרשה באה להפריד בין שתי פורעניות. ומדוע דווקא נון?

מסביר בספר "מי זהב", חז"ל [שבת קט"ז:] מבארים מהם הפורעניות שהנונים מפרידים מהם, א. "ויסעו מהר ה'", כלומר שברחו מהר ה'. ולכאורה מדוע נחשב להם שברחו, הלא הם נסעו מתי שעלה הענן, אלא שהם ברחו כמו "תינוק הבורח מבית הספר". הספיקו להם שש מאות ושלוש עשרה מצוות! בואו ניסע מכאן, אמרו, לפני שיוסיפו לנו עוד מצוות.

ב. פורענות שניה, "וירא משה את העם בוכה למשפחותיו", אומר רש"י, על עסקי משפחותיו, שנאסרו עליהם העריות. עד עכשיו היה מותר להתחתן למשל עם האחיות, ומעכשיו זה אסור.

בחז"ל כתוב, שלדגים יש שתי תכונות מעניינות. כשיורד גשם, הדג קופץ לאויר כדי לתפוס מים. שוטה שבעולם! את הים כבר גמרת שאתה קופץ לאויר? אלא, שהדג רוצה התחדשות. כלומר, התנהגות הפוכה כמה שעם ישראל עשה כאן, העם לא רצה עוד מצוות חדשות, ואילו הדג רוצה משהו חדש. בנוסף, כתוב שהבריא כולה הושמדה במבול למעט הדגים, היחידים שלא השחיתו את דרכם על הארץ, כולם השחיתו: גמלים, ארנבות, כולם! רק הדגים לא. והנה לנו דוגמא שהדגים התנהגו הפוך מעם ישראל: עם ישראל בוכה למשפחותיו, על עסקי עריות, והדגים לא קלקלו. נון בארמית זה דג, ולכן כשרוצים לומר שעם ישראל התנהג בפורעניות האלו הפוך מהדגים, כותבים נונים הפוכים.

האבטיחים... הרי במן אפשר היה לחשוב ולעשות ממנו כל מאכל?! אלא יותר קל להתלונן, מאשר להפעיל את הראש!

רבי אהרן לייב שטיינמן אמר פעם למקורביו, דעו לכם, כי קושיות על הנהגת ה' יתברך, הם מהמפריעים הראשיים הגורמים לתפילה שלא תתקבל חלילה. שהרי מהותה של התפילה היא התבטלות והכנעה מוחלטת כלפיו יתברך, ובעצם כל אחד ואחד מעוניין להכניע את רצונותיו בפני הקב"ה, אך לב יודע מרת נפשו, לא אחת נתקל האדם במאורע שהוא לא ציפה לו, ואז מתגנבת בליבו מחשבה סוררת, מה זאת עשה לי אלוקים, מדוע זה קרה לי? אם אותו אדם ימשיך וידבק במחשבה זו גם בתפילה, אז במקום שתוסיף התפילה בליבו נדבק נוסף של התבטלות והכנעה בפני הקב"ה, תהפך היא חלילה להבעת אי אמון בהנהגתו יתברך. מחשבה שיכולה להביא את האדם לסבור שכביכול הקב"ה אינו שופט אותו בצדק, כמוה כהתרסה גלויה בפני הבורא. ולפי זה הסביר ר' **אהרן לייב** את החילוק בגמ' ב"ה [י"ה]. בין שנים שעלו לגדרום או חלו בחולי קשה והתפללו לישועתם, זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה, אותו שנענה ודאי התפלל תפילה שלימה והשני התפלל תפילה שלימה, שניהם ראו את המוות לפנייהם באותה מידה, אך בעוד הראשון הכין את עצמו עוד לפני הרעה וביטל את כל ישותו להנהגתו יתברך, וממילא עלתה תפילתו למרום ללא כל מניעות. השני לעומתו, לא ניקה עצמו לגמרי מהתמיהות והתהיות על הנהגתו יתברך, וכיון שמהות התפילה היא ההתבטלות בפני הקב"ה, במצב כזה אין תפילתו מתקבלת.

בספר "**אוצר חיים**" הביא מעשה מהגאון **רבי יצחק אלחנן מקובנא** זצ"ל, שהלך פעם עם השמש שלו מבית הכנסת לביתו, וברחוב עמדו שני אנשים סבלים המחכים לעבודה מזדמנת. שמע **רבי יצחק אלחנן** את אחד מהם אומר לחברו כי לרב טוב מאוד - יושב הוא בביתו במנוחה ולא צריך לחפש עבודה כמנו. כשהגיע **רבי יצחק אלחנן** לביתו, שלח לקרוא להם ושאלם: כמה אתם מרוויחים ליום? אמרו: אנו מרוויחים רובל כסף ליום. הציע להם הרב: אם אתם לכם - לכל אחד רובל וחצי כסף ליום ותשבו כל היום במנוחה בבית הכנסת ורק תאמרו תהלים, אתם מסכימים לעזוב את עבודתכם הקשה? ענו ואמרו: כן. הלכו וישבו הם בבית הכנסת כל היום ואמרו תהלים, ובסוף היום באו אל **רבי יצחק אלחנן** וקיבלו כל אחד רובל וחצי כסף. למחר הלכו לביהכ"נ בלי חשק והרגישו לא טוב לשבת בלי עבודה גופנית כמו שהיו רגילים. ובסוף היום באו אצל הרב להודיע כי בשום אופן אינם יכולים להמשיך לשבת במנוחה ולהגיד תהלים, כי רגילים הם לעבוד ולא לשבת בטל. אמר להם **רבי יצחק אלחנן**: אם כן, למה אמרתם עלי כי לי טוב יותר, שאנכי יושב במנוחה ולא עובד, ויש לי פרנסה. הנה אני רציתי לתת לכם פרנסה בלי לעבוד, ואתם לא רוצים. כן היה במדבר, אלה היהודים שיצאו ממצרים היו רגילים לעבוד עבודה פשוטה, ולא הרגישו טעם בלימוד התורה. ועכשיו במדבר אין עבודה אחרת מלבד להיות באוהל מועד ולשמע תורה מפי משה, ולכן 'ויהי העם' - הפשוט, כמתאוננים - לא בגלוי - כי פחדו לדבר בגלוי, אלא בליבם, ולכן כתיב 'באזני ה' - רק ה' שמע שהם מתאוננים ולא אחרים.

"ויהי העם כמתאוננים וכו' וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה מחנה ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה'..." (י"א - א' - ב)

הגמ' בברכות [ל"ב]. אומרת, אל תקרא "אל ה'" אלא "על ה'", מלמד שהטיח דברים כלפי מעלה. שואל **רבי איצלה מוואלוז'ין**, מה רוצים ממושה רבנו, הלא

כתוב "אל ה'", ולמה הופכים ל"על ה'" ועוד מאשימים את משה? בשלמא אצל חנה כתוב "ותתפלל על ה'", ואומרת הגמ' שהטיחה דברים כלפי מעלה, אבל אצל משה כתוב "אל ה'".

אבל ביאור הדברים הוא, אדם שמצטער, צריך לדעת שהקב"ה מצטער יותר ממנו כמבואר בגמ' סנהדרין [מ"ו]. שהשכינה אומרת "קלני מראשי קלני מזורעי", ולכן חנה, את כל הצער והכאב שהיה לה, היא הטיחה כלפי מעלה, ואמרה, רבנו של עולם, כואב לי שכואב לך.

רבי ישראל מרוז'ין אמר רעיון זה על הפסוק [תהלים כ"ג - ד] "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי" מהו הרע כי אתה עימדי, שכביכול הקב"ה סובל עמנו את צער הגלות. וממילא כשהגמרא אומרת שמושה רבנו הטיח דברים כלפי מעלה, זה לא לגנותו אלא לשבח, ששיתף את הקב"ה בצער.

"והאספסוף אשר בקרבו התאוות תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל" (י"א - ד) כתב ה"חפץ חיים", חטא התאוה החל עם האספסוף, אך בסופו של דבר סחפו הללו עמם גם את "בני ישראל", את העם כולו. "התאוות תאוה", התאוה להיות בתאוה, לא היתה להם שום תאוה, רק הם רצו להתאוות ולהתגרות ביצר הרע. אומרת התורה כי הם התאוות להתאוות עוד, כי כשהאדם ששקוע בתאוות, רוצה ומתאוה יותר ויותר עד בלי גבול. כח זה נברא באדם כדי להשתמש בו באופן חיובי, לרכוש עוד ועוד תורה ומצוות, בבחינת "אוהב תורה לא ישבע תורה", אבל האספסוף לא השכילו להשתמש בתכונה זו לחיוב אלא לשלילה - "התאוות תאוה".

"והאספסוף אשר בקרבו התאוות תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר" (י"א - ד)

שואל ה"כתב סופר", לכאורה התיבות 'אשר בקרבו' נראות כמיותרות? ותיירן, שלמה המלך אומר בקהלת [קהלת ה' - א'] 'מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, והשובע לעשיר איננו מניח לו לישון'. פי' האדם מטבעו היה מסתפק במה שיש לו ואם מעט ואם הרבה יאכל, אלא כשרואה שלחבירו יש יותר, הוא מקנא בו ולכן אינו מסתפק בשלו. על זה נאמר 'מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה', אולם 'השובע' כשרואה שיש 'לעשיר' יותר, הרי שזה איננו מניח לו לישון.

אף כאן, האספסוף היו מסתפקים במן שירד להם, אולם כשראו שיש ביניהם אנשים שיש להם גם צאן ובקר לאכול מהם, החלו להתאוות לבשר. זו כוונת המילים 'והאספסוף אשר בקרבו' - הם 'התאוות תאוה' בגלל שהיו בקרב בני ישראל, וראו אנשים שהיה להם בשר לאכול.

"וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר" (י"א - ד)

"וזכרו את הדגה אשר נאכל במצרים" (י"א - ה)

שואל רש"י מדוע בני ישראל התלוננו "מי יאכילנו בשר", והלא התורה אומרת שביציאתם ממצרים עלה איתם צאן ובקר, ואם תאמר שכל הצאן והבקר כבר נאכל, הרי גם בכניסתם לארץ נאמר "ומקנה רב היה לבני ראובן וכו'". אלא בהכרח "שמבקשים עלילה".

שואל ה"באר יוסף", גם לעלילה יש צורך באיזושהי אחיזה במציאות, איך הם יכולים לומר שאין להם בשר? ומתירן, באמת היה להם צאן ובקר לרוב, אבל היו מוגבלים באכילתם, כי כל זמן שהיו במדבר היה אסור להם לאכול בשר חולין, ומי שרצה לאכול בשר היה צריך להקריב רק שלמים ולאכול אותו לזמן מוגבל, וכשנסעו ולא היה מזבח, לא יכלו לאוכלו או שנטמא הגוף שאסור

לאכול בשר קודש, וזה מה שהם ביקשו "בשר ללא מגבלות" וללא גבולות. כל בשר, העיקר שלא יהיה בשר קדשים, וזו היתה האחיזה שלהם לעלילה.

ההפלאה בספרו "פנים יפות" מבאר, לעם ישראל לא היתה סיבה לבכות על הבשר, כיון שיצאו מארץ מצרים עם צאן ובקר לרוב, ובנוסף הלא גם פרעה הוסיף להם כמות נכבדה, כדברי משה [שמות י"ב - ה] "גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות". אלא, שלבני הערב רב לא היה בקר וצאן, כי הם מתו במכת דבר, לכן "האספסוף אשר בקרבו התאוה" לבשר, וכששמעו בני ישראל את טענת הערב רב, "זכרו" גם הם שהם מוגבלים בכמות הבשר, כי הרי הבקר והצאן יגמרו בסוף. לכן אמרו "זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים", "נאכל" לשון עתיד, כלומר, במצרים היו כל כך הרבה דגים, שהיה אפשר לאוכלם ללא הגבלה, ולעולם לא יהיה חסר, ולעומת זאת הבשר הרי עתיד להיגמר, ולכן נחשב הוא ל"חסר". אמר משה רבנו, אם כך, אין תקנה לדבר! הלא אף אם אביא להם בשר הם ימשיכו לטעון שבעוד תקופה קצרה הוא ייגמר ומה יהיה אחר כך. אמר לו הקב"ה, יש פתרון, הקב"ה יתן להם כל כך הרבה, עד שהבשר יהיה לזרא בעיניהם, וימאס להם ממנו.

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים" (י"א - ה)
בספר "חובת הלבבות" [שער הבחינה פרק ה] כתב, כי הזכרון הוא מן הטובות שהטיב הקב"ה עם ברואיו, כי בלי הזכרון לא יכול היה העולם להתקיים, שהרי אם האדם נכנס בפתח אחד, הוא לא היה זוכר איך יוצאים. גם במאכל ובמשתה יש הכרח לזכרון, שאם אדם אוכל מאכל פעם אחת, זוכר הוא את טעמו כדי שירצה לאכול ממנו שוב. ואומר המגיד מדובנא, זה מה שטענו בני ישראל, שכח הזכרון שלנו הוא בחינם וללא תועלת, שהרי אין לנו דגים עכשיו.

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים" (י"א - ה)
המפרשים שואלים, מדוע כתוב נאכל שהוא לשון עתיד, הרי הפסוק מתחיל בלשון עבר "זכרו", וא"כ היה צריך לאמר זכרו את הדגה אשר אכלנו? ומתרגמים, בני ישראל אמרו "נתנה ראש ונשובה מצרימה", א"כ מדברים על מה שהם מתכוונים לעשות בעתיד, ולכן אמרו נשוב למצרים, ושם נאכל את הדגה כמו שאכלנו בעבר.

רבי חיים כהן רפפורט בספרו שו"ת "מים חיים" בקונטרס "אוצרות חיים" מתרין, רש"י הרי מפרש "חנים" פירושו חנים מן המצוות, וזאת היתה טענתם, כשהיינו במצרים לפני מתן תורה, לא היינו צריכים בכלל לקיים מצוות, עכשיו לאחר מתן תורה, אם אנחנו רוצים לאכול בשר אנו צריכים לשחוט, למלוח, לנקר חלב וגיד הנשה וללמוד את כל סוגי הטריפות בריאות, וכן בעוף יש דין של כיסוי הדם ועוד איסורים. דבר המאכל היחיד שאין בו כל איסור זה הדגים, שאין בהם לא שחיטה ולא מליחה ולא טריפות. וזה הפירוש "זכרו את הדגה אשר נאכל" בלשון עתיד, מכאן ולהבא, לאחר מתן תורה, ואין שום איסור באכילתם, "חנים", וקשה לנו לשכוח שבמצרים אכלנו חנים מכל המצוות גם את כל שאר המאכלים, ושעכשיו אנחנו יכולים לאכול חנים מהמצוות רק דגים.

יש שביארו בדרך צחות, "אשר נאכל", אמנם לא אכלו בפועל דגים במצרים, שהרי גם תבן לא נתנו להם, בכל זאת הנוגשים תמיד הבטיחו ליהודים: אם תעבדו טוב "עוד תאכלו דגים", עד כדי כך הגיעו האספסוף בטענותיהם להבטחות סרק של המצריים.

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים את הקישואים ואת האבטיחים" (י"א - ה)

לכאורה מה שייכות הדגים בין כל שלל הירקות כאן? מתרין בספר "שער בת רבים" ידוע שהנילוס היה עולה ומשקה את כל השדות ואת כל הגינות של מצרים. ולכן, היו עושים את גדר הגינות באופן שבשעה שהנילוס עולה להשקות ומעלה איתו גם דגים, יוכלו הדגים להיכנס דרך הגדר אל הגינות, אך לא יוכלו לצאת משם, והיו נשארים מונחים בין הירקות שבגינות ואת הדגים האלו היו בני ישראל מוצאים בגינותיהם לרוב. לפי זה מובן שהרי המצרים לא נתנו תבן חנים, וא"כ איך קיבלו דגים חנים, לכן מצייתת התורה את הקישואים ואת האבטיחים, שבין הירקות הללו היו מוצאים את הדגים בחינם.

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים" (י"א - ה)
אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר [שמות ה, - ה] ותבן לא יתן לכם, אם תבן לא היו נותנים להם חנם, דגים היו נותנים להם חנם, ומהו אומר חנם, חנם מן המצות. [רש"י]

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים" (י"א - ה)

סיפר רבי יעקב גלינסקי זצ"ל, בנובהרדוק היו שואלים, כשבן ישיבה עולה על העגלה שתסיע אותו לישיבה, על מה הוא חושב? מה חושב העגלון? ומה חושב הסוס? והשיבו, בן הישיבה חושב על ההתעלות והשטייגן שתהיה לו בישיבה. העגלון חושב על השכר שהוא יקבל. הסוס לא חושב, רק רצונו להגיע בסוף היום לאורווה ולהטמין את ראשו בערמת הקש.. מה רצו לומר בזה? ככל שהאדם גבוה יותר, כך השגותיו גבוהות יותר, ולכן בן תורה חושב על ההתעלות, העגלון על הכסף, והסוס חושב על הקש. מוסיף הרב גלינסקי, החידושי הרי"ם היה מסביר את הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו הילך בתורת אלהים". במן טעמו כל הטעמים שבעולם, כל אחד יכל לחשוב על כל סוגי הטעמים, עד שהחפץ חיים היה אומר, איזה חסד אפשר היה לעשות במדבר, הרי הכל הגיע להם מושלם? ותירן, שהעשירים נתנו מתכונים של טעם לכל מיני סוגי מאכלים. אומר החידושי הרי"ם, במה הראש היה מונח? "למען אנסנו הילך בתורת", אני מנסה אותו עד כמה הוא בן תורה, וככל שהבן תורה שבו גדול יותר, כך הטעמים שרצה לטעום במן פחתו.

"זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים" (י"א - ה)

יש כאן מדרש פליאה, "זכרו את הדגה", מכאן שמדליקים נרות שבת. החיד"א בספרו "דבש לפי" מביא בשם רבי אלעזר די אבילה שפירש מדרש זה. לכאורה מה היתה טענתם של האספסוף "זכרו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים", והרי הגמ' ביומא [ע"ה]. אומרת, שכל טעם שביקשו לטעום במן, די אם היו חושבים עליו ומיד היו חשים בטעם, ואם כל כך התאוה לדגים, יכלו לחשוב על טעם הדג ולחוש זאת באכלם את המן. אלא, כבר דרשו חז"ל על הפסוק "המאכילך מן במדבר וכו' למען ענתך" [דברים ה] אוכל ומעונה, כי אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל. אכן, מראית עין היא העיקר, ואין בטעם ממש בלי לראות את המאכל. כמו שאומר שלמה המלך בקהלת [א - ה] "לא תשבע עין לראות". מכאן, שיש "שבעה" בעין, ומכיון שנאמר בישעיהו [כ"ה - ג] "וקראת לשבת עונג", הרי אם יאכל מאכל שבת בחשיכה בלי לראות, לא יוכל להתענג ולא יוכל לקיים "עונג שבת" כהלכתו.

שואל רבי ראובן זליג בענגיס, איך שייך לומר שאכלו חנים במצרים, הרי אפילו קש ותבן לא ניתן להם? ה"כתב סופר" שואל [דרשות ח"א רצ"ו] וכי לא עדיף לקיים את מצוות התורה במקום השעבוד הקשה שהיה במצרים, עד שהתרפקו בגעגועים על זכרון הימים ההם? ומתריצים, הגמ' בראש השנה [י"א].

אומרת, חצי שנה לפני הגאולה פרעה הפסיק לשעבד אותם ורצה לשכנעם שיישארו בארצו, והשפיע עליהם שפע וכל טוב. שינוי זה היתה לו מטרה מהשמים, שדווקא בסוף תקופת השעבוד הנורא במצרים, ניסה הקב"ה אותם בניסיון קשה, והם עמדו בניסיון - "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". ועל תקופה זו אמרו המתאוננים "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים", בכוונתם שאם היו נשארים ודאי היה ממשיך להשפיע עליהם רק טוב.

בספר "קהילות משה", מתרץ, הגמ' בבבא קמא [ע"ב]. מספרת, רב שאל את רב נחמן שאלה, והוא ענה שאינו יכול לענות, כי לא אכל בשר של שור באותו היום. הגמ' בסנהדרין [כ"ה]: אומרת, התורה מתשת כוחו של אדם, והוא חייב לאכול בשר בשביל להתחזק. אמרו בני ישראל למשה, במצרים אכלנו דגים, וזה הספיק לנו למרות שעבדנו בפרך, כי לא למדנו תורה - "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים" כשזה היה חנים מן המצוות, אבל עכשיו שיש תורה, אנחנו צריכים בשר.

"זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים" (י"א - ה)
כל מי שקורא פסוק זה משתומם. חז"ל קוראים לדור המדבר "דור דעה", שכולם זכו לדרגות של נבואה, הרי בקריעת ים סוף ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי. ממרום דרגתם, על מה נתונה דאגתם, שחסר להם שום, בצל או אבטיחים. מבאר בספר "דרכי מוסר" לרבי יעקב ניימן, רואים מכאן יסוד חשוב, גם מי שנמצא ברום המדרגה, לא מובטח לו שביום מן הימים לא ירד במדרגתו עד שיתאווה לחתיכת בצל.

ובאמת, איך הם הגיעו מרום מדרגתם עד לשפל כזה, להתבזות על אוכל, הרי בנביאים אחרים לא מצאנו בכל הדברים מי שעבד עבודה זרה או השתוקק לשומים ובצלים. מתרץ רבי משה רוזנשטיין המשגיח של ישיבת "לומז'ה", כל הנביאים זכו למעלתם מכח עמל ויגיעה, לכן הושרשה מעלה זו בקרבם, וליוותה אותם כל ימי חייהם. אבל דור המדבר, לא הגיעו למדרגת נבואה על ידי עמל ויגיעה, אלא הקב"ה נתנה להם במתנה כדי להכשירם לקבלת התורה, וממילא לא השתנתה פנימיותם ולא הושרשה מעלה זו בקרבם. לכן, מיד כשסרה מהם הנבואה, שבו להיות אנשים פשוטים שיכולים לחטוא בחטא עבודה זרה, או להשתוקק לדברים פחותי ערך.

"את הקישואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים" (י"א - ה)
אמר ר' שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו, מפני שהן קשים למניקות. [רש"י]

כתוב בגמ' שהמן שאכלו בני ישראל במדבר ברכו עליו ברכת המזון. שאלו את רבי חיים קניבסקי [מובא בספר "שיח הפסח"], האם כאשר כווננו לטעם לחם, גם נהיה לו תכונת לחם, וכאשר כיווננו לטעם פירות היתה לו תכונת פירות, ולא היו צריכים לברך אחריו ברכת המזון, כי אז באמת לא היה מזין כפת, או שמא תמיד היה מזין כפת, ומה שכיוונו הועיל רק לענין הטעם?... והשיב להם שבודאי גם התכונות השתנו ולא רק הטעם, והראיה ממה שהביא רש"י כאן מהספרי שהמן היה משתנה לכל הטעמים חוץ מחמשה מינים הקישואים והאבטיחים וכו' מפני שקשה למניקות, ואם נאמר שהתכונה לא השתנתה, והיה לו תמיד תכונת לחם, ורק בטעם הרגישו את ההבדלים, אם כן מדוע היה קשה למניקות (ודוחק לומר דהרגשת טעם לבד מזיק למניקות).

"זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים וכו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עיינו" (י"א - ה - ו)
רעיון נפלא מובא בספר "אוצר תהילות ישראל" בשם ספר "חוזה דוד". הגמ' במסכת שבת [ל"ב]. אומרת: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושים לו נס, שמא אין עושים לו נס, ואם עושים לו נס - מנכין לו מזכויותיו, ומזכירים זאת מדברי יעקב אבינו שאמר [בראשית ל"ב - י"א] "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת", וכתב רש"י "הוקטנו ונתמעטו זכויותי בשביל החסדים אשר עשית". כל נס שנעשה לאדם, יונק ושוואב את מקור חיותו מזכויות האדם, נמצא

שואל רבי ראובן זליג בענגיס, איך שייך לומר שאכלו חנים במצרים, הרי אפילו קש ותבן לא ניתן להם? ה"כתב סופר" שואל [דרשות ח"א רצ"ו] וכי לא עדיף לקיים את מצוות התורה במקום השעבוד הקשה שהיה במצרים, עד שהתרפקו בגעגועים על זכרון הימים ההם? ומתריצים, הגמ' בראש השנה [י"א]. אומרת, חצי שנה לפני הגאולה פרעה הפסיק לשעבד אותם ורצה לשכנעם שיישארו בארצו, והשפיע עליהם שפע וכל טוב. שינוי זה היתה לו מטרה מהשמים, שדווקא בסוף תקופת השעבוד הנורא במצרים, ניסה הקב"ה אותם בניסיון קשה, והם עמדו בניסיון - "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". ועל תקופה זו אמרו המתאוננים "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים", בכוונתם שאם היו נשארים ודאי היה ממשיך להשפיע עליהם רק טוב.

"זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנים" (י"א - ה)

בספר "קהלת יצחק" מסביר את הדו שיח של בני ישראל עם משה רבנו. בני ישראל טענו, "זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים חנים", מה זה חנים? הלא הם קיבלו מכות, את הילדים זרקו לנהר, שחטו ילדים, אבל זה היה בלי מצוות. הטענה של האספסוף היתה ש"המן כורע גד הוא ועינו כעין הבדולח", חז"ל אומרים, שהמן היה מגלה לכולם מי צדיק ומי רשע ומי בינוני. לצדיקים היה נופל להם "מן" על פתח ביתם, הבינוניים היו צריכים לאסוף אותו במחנה, ואילו הרשעים נאלצו ללכת רחוק כדי לזכות במנתם. וממילא, ברור שאם אדם עשה עבירה, למחרת כולם ידעו על כך, כי רק אתמול ירד המן על פתח ביתו, ועכשיו... כלומר במצרים לא שילמנו מיד על עבירות שעברנו אלא הכל היה חנים אבל כיום על כל עבירה מיד משלמים עליה.

רעיון דומה אמר רבי יעקב גלינסקי על הפסוק [דברים ח' - ג] "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", לכאורה אם "ויאכילך את המן" כלומר היה להם מה לאכול, אז לא "ויענך וירעיבך", ומבאר, למשל, היה שם אדם, ר' ראובן שמו, שהיה צדיק, וכל יום היה ה"מן" יורד על פתח ביתו. אלא שקרה פעם, שהוא דיבר בטלפון, וכידוע "הלו" זה ר"ת של לשון הרע ורכילות, וכשגמר את השיחה עשה חשבון שדיבר שלוש דקות של לשה"ר, והואיל ובדקה אפשר לדבר מאתיים מילים, הרי שהוא דיבר לעצמו תוך שלוש דקות שש מאות עבירות, ובתרגום לשפת המעשה, התוצאה הישירה שמחר בבוקר המן לא ירד פה אלא רחוק רחוק. מה עושים? בא ר' ראובן לאשתו ואומר, מדוע שלא נצום מחר? מה קרה? שואלת האשה. נו, לצום לכבוד ה'. ומי אמר שה' רוצה שנצום? את יודעת מה, נראה אם מחר ירד מן על פתח בתינו, סימן שה' לא רוצה שנצום ואז נאכל, אבל אם לא ירד "מן", יש לנו גילוי מן השמים שהקב"ה רוצה בתעניתנו. כאשר זה המצב, אז מובן הפסוק "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן".

חז"ל אומרים [יומא ע"ה], שבתקופה הזאת, אם היו שנים רבים ביניהם, הם היו באים למשה רבנו, אחד טען הוא גנב את העבד שלי, ואילו השני היה אומר, מה פתאום? שילמתי לך כסף מלא עליו. היה משה אומר להם, למה לרבי?

שכאשר נעשה לו נס, הנס נוגס במכסת הזכויות שלו והתמעט שיעור השכר המגיע לו. ומובא ב"עדות דבש" [חלק שני דרוש ח], כי כגודל הנס חוץ למטבע, כן ירבה גודל ניכוי הזכויות. אמרו ישראל "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם", גם טעמה של הדגה לא היה ערב לחכנו כל כך, מעדיפים אנחנו את הדגה שאכלנו במצרים, כי הוא היה "חינם", לא ניכו לנו מן הזכויות שלנו, אבל המן שירד בדרך נס, הרי "ועתה נפשנו יבשה אין כל", מנכים לנו מזכויותינו וא"כ "נפשנו יבשה" בגללו, וגם אם נרצה לוותר על המן כדי שלא ננגוס ממכסת זכויותינו, איננו יכולים לעשות כן, שהרי "בלתי אל המן עינינו", זהו המאכל היחידי שיש לנו.

"ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו" (י"א - י)

שואל הרב מטשעבין רבי דב בעריש ווינדפילד, למה אמרו "נפשנו יבשה", הרי הם התלוננו על המן, וא"כ היה להם לומר "גופנו יבש"? ותיירץ, לגבי יום הכיפורים נאמר [ויקרא כ"ג - כ"ז] "ועיניתם את נפשותיכם", ובזוהר הקדוש הקשו: והלא העינוי הוא על הגוף? ותיירץ הזוהר, שמכיון שיום הכיפורים אסור באכילה, הרי חסרות לו כל ברכות הנהנין שהיה יכול לברך אילו היה אוכל, וחיסרון כל הברכות הללו הוא אכן 'עינינו נפש'!

לפי"ז, אמר הגאון מטשעבין, כך גם לגבי המן, שעליו בירכו רק ברכה אחת, ולא היו בו ברכות חלוקות כמו שיש באוכל ממש: העץ, האדמה, מזונות וכדו', וכיון שבירכו על המן רק ברכת הנהנין אחת ולא הרבה ברכות - הרי הוא עינוי נפש, ולזה אמרו "נפשנו יבשה"...

"והמן כזרע גד הוא" (י"א - י)

הגמ' ביומא [ע"ה] אומרת: גד, כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ובסדקין וכו'. שנים שבאו לפני משה לדין, זה אומר עבדי גנתה, וזה אומר אתה מכרתו לי. אמר להם משה, לבקר משפט. העיר על זה ה"חתם סופר", חס ושלום, לא בשמים היא, לא יעלה על הדעת שהיה משה פוסק על פי סימני המן, "לא בשמים היא", פסק הלכה חייבים לפסוק לא במופתים ולא על פי רוח הקודש, אלא על פי השולחן ערוך. ולאמיתו של דבר, היה משה פוסק על פי הדין ועל פי התורה הקדושה, אלא שעה שנמצאו מערערים שטענו שלא דן כהלכה, בא המן למחרת ושכנעם שאכן משה אמת.

"והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח שטו העם ולקטו" (י"א - י - ח)

ה"נודע ביהודה" בספרו "אהבת ציון" [דרוש ו] כותב, פה כתוב "שטו העם ולקטו", משמע שהיו צריכים לטרוח הרבה, ואילו בפרשת בשלח כתוב "ויצאו העם ולקטו", משמע שיצאו מחוץ למחנה ומיד לקטו? ועוד יותר, שם כתוב "ברדת הטל על המחנה לילה", כלומר שהמן ירד בתוך המחנה היכן שגרו. על זה דורשת הגמ' ביומא [ע"ה], צדיקים ירד על פתח ביתם, בינוניים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו. אותו הדבר זה ענין הפרנסה של כל יהודי, ויש בזה שלוש מדרגות: מי שתורתו אומנותו, הקב"ה מזמין לו פרנסה על פתח ביתו, שנותן בלב העשירים שיתנו פרנסה למי שיושב ועוסק בתורה. הבינוניים שקובעים עיתים לתורה וגם יוצאים לעבוד לפרנסתם, דומים למי שנאמר בהם "ויצאו העם ולקטו", שכשעוסקים לפרנסתם הקב"ה מצליח בידם ומוצאים את הפרנסה תיכף ומיד. אבל הרשעים ופורקי העול, הקב"ה גורם להם שיטרחו הרבה בפרנסתם, כמו שכתוב "שטו העם ולקטו",

לפי זה מובן המדרש, שירמיהו הנביא הוכיח את העם, מדוע אינכם עוסקים בתורה, אמרו לו, אם אנו עוסקים בתורה במה נתפרנס. אותה שעה הוציא להם ירמיה צנצנת המן, אמר להם, ראו אבותיכם שהיו עוסקים בתורה במה נתפרנסו? אף אתם עיסקו בתורה והקב"ה מפרנס אתכם. ולכאורה, איך ירמיהו ציווה אותם שלא יעסקו לפרנסתם כלל, הרי המשנה אומרת [אבות ב' - ב'] "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגורמת עוון"? ועוד, הרי אסור לסמוך על הנס, רק להשתדל ויצפה שהקב"ה יצליח במעשיו, שהרי גם במן עצמו היו צריכים לצאת כל בוקר ולאסוף אותו? מסביר ה"נודע ביהודה", ירמיהו לא שאל אותם "למה אתם מבטלים תורה", שהרי יש חובה גם להתפרנס, רק שאל מדוע אינכם עוסקים בתורה, שהם לא למדו בכלל, והם ענו לו כי הם עוסקים בפרנסתם, לכן הוציא להם את צנצנת המן שיראו שיש שלוש דרגות באוכלי המן, כפי עיסוקו בתורה כך יצמצמו לו את שעותיו שבהם עוסק לפרנסתו.

"שטו העם ולקטו וטחנו ברחיים או דכו במדוכה" (י"א - ח)

מובא בזוהר הק': "שטו העם ולקטו" - "שטיא הוא דא" מבאר רבי יוסף חיים זוננפלד, בספרו "חכמת חיים" כלומר: שוטים הם אלו שהשתטחו על הארץ ללקוט את המן, שכן מה ששייך ומיועד לאדם, יבוא לו בנקל עד שלא יצטרך אפילו להתכופף...

רבי חיים קנייבסקי רגיל לומר: "אם נגזר על אדם פרנסה, ימכור נוצות ויתעשר, ואם לא נגזר, אפילו ימכור מטילי זהב, יהיה עני". מעשה באדם שהחזיק בביתו גן ילדים והתלונן בפני רבי חיים שבשנה זו הפריעה השכנה לרישום הגן של אשתו. לאחר שבירכהו אמר לו רבי חיים: אל תאמר השכנה הפריעה, רק "כך נגזר השנה מהשמים"... (מנחת תודה)

"טעמו כטעם לשד השמן" (י"א - ח)

בגמרא [יומא ע"ה] מובא מחלוקת בפירוש "לשד השמן": רבי אבהו אמר אל תקרי לְשָׁד אלא שָׁד, מה שָׁד מתהפך לכמה גוונים, אף המן מתהפך לכמה טעמים. י"א שָׁד ממש, מה שָׁד ממש, כל זמן שהתינוק ממשמש בו וטועם בו כמה טעמים, אף המן כל זמן שישאל אוכלים אותו מוצאין בו כמה טעמים. צריך להבין כיון ששניהם מגיעים לאותה מסקנה, שהמן היה משתנה לכמה טעמים, מדוע י"א שָׁד וי"א שָׁד? מבאר ה"נפש החיים" [שער ב' פ"ב] הנה יש לשאול האם יכלו בני ישראל לטעום במן כמה טעמים מעורבים יחד, או שמא לא היה באפשרותם לטעום רק טעם אחד בלבד. בזה נחלקו שתי השיטות, השיטה האומרת שָׁד ממש סוברת שיכלו לטעום במן כמה טעמים בבת אחת, כעין החלב שהתינוק יונק מאימו, שאם האם אכלה תבשיל שיש בו כמה טעמים כגון בשר אורז ירקות ויין מעורבין יחד, וזה התבשיל נעשה חלב בדדיה, התינוק יונק מכל התערובת ביחד. אולם השיטה האומרת שָׁד, סוברת שלא יכלו לטעום רק טעם אחד בלבד, בדומה לְשָׁד שאין יכול להתהפך רק לצורה אחת או לאיש או לאישה, ואם נתאוה לתבשיל שיש בו תערובת מתהפך לעיקר שבהם.

ה"בני יששכר" בספרו "אגרא דכלה" ביאר בדרך רמז, מובא בגמרא [שם ע"ה:] אמר רבי יוסי ברבי חנינא, לנערים היה טעם המן כטעם הלחם, לזקנים כטעם השמן ולילדים כטעם הדבש. ו"לשד" ר"ת לחם, שמן, דבש.

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהליו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י"א - י")

"בוכה למשפחותיו", משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומות בגלוי. רבותינו אמרו, למשפחותיו, על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם. [רש"י בשם הספרי]

ויש להבין, מאין הוציאו חכמינו ז"ל את הדרש הזה שבכו על שנאסר להם עריות? והרי פשט הכתוב מורה שבכו משפחה משפחה לבד וזהו הכוונה "למשפחותיו", ומניין לחז"ל שכוונת למשפחותיו הוא על עסקי עריות? מבאר המגיד **מדובנא** על פי משל, לעני שבוכה על שהוא רעב או יחף והוא דבר שיש לו תקנה על ידי שיבואו מתנדבים ויעזרו לו. אבל יש אדם שבוכה על אביו שמת, שזה דבר שאין לו תקנה ותרופה (עד תחיית המתים). וההבדל ביניהם, אם אותו אדם שבוכה משמיע קול ובשוק במקום אספת בני אדם, מסתמא בוכה הוא על דבר שיש לו תקנה. ולכן בוכה בראש כל חוצות, כדי שירחמו עליו, אבל מי שיושב ובוכה בביתו במקום שאין אנשים, בוודאי שבכיותו על דבר שאין לו תקנה.

והנמשל, כי כאשר עם ישראל רצו בשר, שאלו את הבשר בגלוי, כי הוא דבר שיש לו תקנה, אבל כשבכו על עסקי עריות, בכו בצנעה איש לפתח אהליו. וזהו שכתוב: **"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהליו"**, ולכאורה מדוע לא השמיעו את קולם בשוק כדי שירחמו עליהם, אלא בודאי שבכו על דבר שנאסר ולא יחזור יותר להיותו.

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו" (י"א - י")

המן ירד בשביל כל אחד בשווה, לא היה עני ועשיר ולא היה הבדל ברכוש, היה שוויון גמור, ובכל זאת התלוננו "למשפחותיו", כל אחד שמשפחתו קופחה, הרי בעיניו היא יותר מיוחסת ויותר חשובה, ולכן **"בעיני משה רע"**, כי במה מתנשאת משפחה אחת על חברתה, וכי ייחוסה של זו עולה על של זו, הרי כולם היו במעמד הר סיני, רכוש כולם שווה, והמן יורד לכולם איש לפתח אהליו.

ובלשון דומה כותב **רבי יהונתן אייבשיץ** - עיקרה של ההנאה שהעשיר נהנה מעושרו, מחיי השובע והשפע, הוא בהרגשה שהוא שונה מהאחרים, שזכה להגיע לדבר שלא כל אחד זוכה להגיע אליו. הרגשה זו היא שעושה אותו גאה ומעושר, וזה סודה של גאווה הגבירים. המן שאכלו בני ישראל במדבר, ביטל את ההבדלים ואת ניגודי המעמדות האלה, לא היו אז עשיר ועני, כולם היו שווים באורח חייהם, כולם אכלו אותו אוכל, וזה הדבר שהעלה את חוסר הסיפוק, **"העם בוכה למשפחותיו"**, מה חיים הם אלה? מה טעם אפשר למצוא בחיים שכולם שווים.

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהליו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י"א - י")

"בוכה למשפחותיו", משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומות בגלוי. רבותינו אמרו, למשפחותיו, על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם. [רש"י בשם הספרי]

בסידור הגר"א יש פירוש נפלא מבבל **"שיח יצחק"** על המילים **"על הראשונים ועל האחרונים"** דבר טוב וקיים לעולם ועד, מי הם הראשונים והאחרונים, ומבאר, הראשונים הם מקבלי התורה מסיני שהיה קשה להם בהתחלה לקבל

את כל התורה בבת אחת, היה זה חידוש גדול להינזר מהדברים שלא הורגלו בהם, ולא דבר קל הוא שכל עם ישראל, גברים נשים וטף, יקבלו על עצמן תוך יום להינזר מכל מיני מאכלים, להיזהר בבשר וחלב, כל ענייני השחיטה, טריפות, שבת וכו'. וביותר היה קשה להם ענין הרחקת העריות, שהרי לפני זה התחתנו עם קרוביהם, וכשנאסרו להם, היו צריכים לפרוש מהם ולשלחם, וכמה קשה גירושין בלי למצוא סיבה לגירושין. ולכאורה היה צריך להיות משבר מאוד גדול בהפרדת המשפחות - שילדים נותקו מהוריהם, וכל זה בגדר **"הוא אמר ויהי"**, פתאום כבריאת העולם, ציור המציאות הוא נורא ואיום. החידוש, שבעיני הראשונים זה היה טוב עם כל הקושי, אך אצל האחרונים, למי יש חשק להתחתן עם דודתו? לאף אחד. למי יש חשק לאכול נמלים? לאף אחד. זה כבר לא חידוש שאצלנו זה טוב, כי כבר התרגלנו, החידוש אצלנו **שדבר טוב וקיים**.

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהליו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י"א - י")

רבותינו אמרו, למשפחותיו, על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם. [רש"י בשם הספרי]

לכאורה למה התעוררו לבכות על איסור עריות רק בזמן שהתרעמו על המן, הרי האיסור כבר היה מזמן מתן תורה? מתרץ בספר **"אזנים לתורה"**, כל עוד היו בסיני, נתקיים בהם **"כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ"**, ולא נתעוררה בהם תרעומת כלשהי על איסורי עריות. כיון שפירשו מהר סיני, שוב היה עליהם עול דרך ארץ, או - אז, התחילו העם **"בוכה למשפחותיו"**, על העריות הנאסרות עליהם.

רבי מאיר בנימין מנחם דנון זצ"ל בספרו **"באר בשדה"** מבאר על פי מש"כ הרמב"ם [פכ"ב מאיס"ב הכ"ח], ש'אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. כי אחר קבלת התורה היו לפניהם חוקים ומשפטים צדיקים לעסוק בהם, ולא היה להם כלל פנאי לחשוב מחשבות רעות. רק כעת, אחר אשר 'ויסעו מהר ה' - כתינוק הבורח מבית הספר' [ילק"ש תשכ"ט ועי' שבת קטז.], משעזבו את התורה, כאן החלו פתאום בוכים על עסקי עריות.

בעל ה"מנחה בלולה" תירץ [עי' קיצור מורחג, כאן], כי עד כה כשהיו החוטאים עושים מעשיהם במחשך ובסתר, היה המן מגלה את עוונותיהם, כמו ששנינו [יזמא עה.]. 'איש ואשה שבאו לפני משה לדין. זה אומר: היא סרחה עלי, והיא אומרת: הוא סרח עלי. אמר להם משה: לבוקר משפט. למחר, אם נמצא עומרה בבית בעלה - בידוע שהיא סרחה עליו, נמצא עומרה בבית אביה - בידוע שהוא סרח עליה'. משבאו המתאווים להתאונן על המן הצטרפו אף אלו עמהם, ונטמעו בתוך כל האספסוף להתלונן על בשר ואבטיחים, אך בליבם פנימה לא היתה כוונתם אלא על חמורות שבחמורות...

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהליו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י"א - י")

רבותינו אמרו, למשפחותיו, על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם. [רש"י בשם הספרי]

צריך להבין מדוע באמת ויחר אף ה', הרי האיסור נחת עליהם בפתאומיות, וזה דבר טבעי להצטער ולבכות על אשת נעורים שצריכים ללא התרעה להתגרש ממנה. מתרץ **רבי אליהו לאפיאן**, בני ישראל נתבעו דווקא בגלל שהיו דור דעה,

שהיו במדרגה של "מקבלי התורה", ומהם נדרש להתעלות מעל טבעם של בני אדם, ולא להביע שום רגש של צער על זה שנאלצו לפרוש מנשותיהם, אלא לקבל את הדין בשמחה ובאהבה, וכל זה משום שזוהי מצוות ה' שנצטוו בה.

"האנוכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו" (י"א - י"ב)
מדויק ה"שפת אמת" [ליקוטים], משמע מהפסוק, אם כל עם ישראל אכן היו בניו של משה, הוא היה יכול לשאת אותם. ביאור הדברים כותב ה"שפת אמת", מפני שאב ואם יכולים לשאת את מוצא הבנים, אפילו כשזה למעלה מכוחם הטבעי. אמנם גם כל בני ישראל יכלו להיחשב כבניו של משה רבנו, שהרי אמרו חז"ל [סנהדרין י"ט]: "כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו", ואז היתה לו היכולת לשאת את מוצאם, אפילו יותר מכוחו הטבעי. אך כיון שעם ישראל סירבו להישמע לו וללמוד ממנו, אינם נחשבים כבניו, ולכן לא היה יכול לשאתם.

"ויהר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י"א - י)
רבי לוי יצחק מברדיטשוב היה אומר, למה "ויהר אף ה' מאוד", משום ש"בעיני משה רע", שהפעם לא לימד משה זכות על בני ישראל.
רבי בונם מפשיסחא היה אומר, אני אינני מחויב לסבול מהם ייסורים, אבל רבונם של עולם, אתה מחויב בכך, חייב אב להיות סובל ומרחם עליו אפילו הוא בן רע.

"האנוכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו" (י"א - י"ב)
פירוש יפה הביא בספר "דרך שיחה" בשם רבי חיים קניבסקי שאמר שלא צריך להתפעל מביקורת של בני אדם. ואמר: **אבא זצ"ל** אמר לי על הפסוק בתהילים [ק"ז - ט"ז] "ויקנאו למושה במחנה לאהרן קדוש ה'", משה היה מופרש ומובדל ועלה לשמים, מה טענו עליו? שצריך להיות במחנה. ואילו אהרן שהיה רודף שלום והיה במחנה, מה טענו עליו, כי קדוש ה' שהוא צריך להיות מובדל ומופרש ולהיות קדוש.

"מאין לי בשר לתת לכל העם הזה וגו' ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרג" (י"א - י"ג - ט"ז)
שואל רבי ישראל מרוזין [הובא בספר "נר ישראל"], מהו השייכות בין זה לזה, שבשביל שאין לו בשר יהרוג אותו? והשיב, צדיק הדור שעל ידו באה ההשפעה לכל העולם כולו, אינו יכול להשפיע לעם אלא דבר שהוא בעצמו צריך לו, וזה על דרך הנרמז בחז"ל [תענית כ"ד]: שמצינו אצל רבי חנינא בן דוסא 'כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני ד' לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת', בשביל הוא מלשון 'שביל' שהוא לשון דרך, ורצה לומר שההשפעה באה לעולם 'דרך' חנינא בני, שמגיע לו לעצמו ההשפעה, וממנו ממשיכה ההשפעה לעולם כולו, והנה חנינא בני די לו בקב חרובין וכו', וזהו שאמר משה רבינו ע"ה להשי"ת 'מאין לי בשר', ר"ל איך אוכל להמשיך להם בשר כשאני בעצמי איני שייך לדבר הזה. וזהו 'מאין לי בשר'? איפה תמצא אצלי איזשהו חשק ורצון לבשר. ואם תאמר שתורידני לאותה מדרגה שפלה שאצטרך לבשר? וזהו 'ואם ככה את עושה לי', רצה לומר אם תעשה שגם אני ארצה בבשר, אז 'הרגני נא הרג', פירוש - הרי זה כאילו הייתי מת, כי מי שנופל ממדרגתו קרינן ביה 'מת'.

"האנוכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך וכו' מאין לי בשר" (י"א - י"ב - י"ג)
יש שני סוגי אנשים המגדלים ומפרנסים ילדים. יש אב הזן את ילדיו, ויש אדם המגדל ילד של אחרים ולוקח על זה שכר. ומה ההבדל ביניהם? אומר בעל "קצות החושן" המגדל ילדים של אחרים יכול להשתחרר בנימוק כי אין לו מה להאכילם, לאב אין כזה נימוק, הוא חייב להתאמץ שיהיה לו אוכל לילדיו. אבל זה, יכול להיפטר אם יש לו נימוק משכנע. וזה מה שטען משה, "האנוכי הריתי את כל העם הזה" שרובץ עלי עול שאין להיפטר ממנו?! אלא מאי, "כי תאמר שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק", היינו כאדם זר, אם כן "מאין לי בשר", והרי פטור אני מחוב זה.

באופן שונה ובדרך הפוכה הסביר בעל ה"שואל משיב", האב אינו חייב לזון את בניו הגדולים, ואם אין לו, הרי הבן אינו יכול לתבוע ממנו אוכל בכח, אבל מי שמתחייב לזון את בן חבירו בשכר, גם אם אין לו, הוא נשאר חייב, והוא חייב לזונו אפילו מ"גלימה שעל גופו". לכן אמר משה רבנו בדרך מליצה, "האנוכי הריתי את כל העם הזה", אם היו אלו בני, הייתי יכול לפטור את עצמי בטענה שאין לי מאיפה לזונם, אך כיון שהתחייבתי "שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק" ואני מחויב לגדלם ולפרנסם, לכן בצדק הם תובעים ממני - "כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה", ו"מאין לי בשר לתת".

הסבר נוסף, אם תינוק יבכה שאביו מתאכזר אליו ונותן לו רק לחם ולא בשר, כל מי שישמע אותו, יצחק ממנו, שהרי דרכו וטבעו של עולם שאדם שאין לו, לא יכול להאכיל בשר. אבל אם התינוק גדל אצל אדם זר, בוכה שהוא לא מקבל בשר, שם יכול להיות שיאמינו לו ויאמרו שהמגדל קמצן. לכן בא משה רבנו בטענה, כיון שלא "אנוכי ילדתיהו", וכל חיובי אליהם זה "כאשר ישא האומן את היונק", א"כ יש לחשוש בי שמה שאני לא נותן בשר, זה בגלל קמצנותי, לכן הבה להם בשר, שלא ידברו עלי.

"כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק" (י"א - י"ב)
תינוק נצרך לאומנת, כדי שתניק אותו ותרגיע אותו כשהוא רעב ובוכה, אבל "כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק", כשינוק נתון בחיקו של אומן זכר, מה יש בידו לעשות?
מבאר האברבנאל, הגמ' ביומא [ע"ה]: אומרת, שהמן נקרא לחם אבירים, לחם של מלאכי השרת, שהיה לחם רוחני, ולזה היה צריך במשפיע רוחני כמושה, וכמו שהגמ' אומרת שהמן ירד בזכות משה. אבל כשביקשו בשר, מזון גשמי, אמר משה "מאין לי בשר", אינני מסוגל להשפיע אלא רוחניות, דרכה של אם להשקיט את רעבון בנה בזה שהיא מניקה אותו, אבל אין בכח האב להשקיט את רעבון בנו. וזה שאמר משה, כיון ששאלתם ממני דבר שלא אוכל לתת לכם, דומה אני כאומן, היינו כאב הנושא את היונק, שאין בכוחו להשקיט את רעבונם.

רבי מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין, היה נוסע לאסוף כספים ליישיבה, ונסיעות אלו גרמו לו לביטול תורה. פעם אמר, עכשיו אני מבין את הפסוק "כאשר ישא האומן את היונק". משה רבנו התלונן, וכי זה תפקידי וכוחי לתת להם בשר, אומן הוא המהנדס הרוחני, ולא הוא נושא בורעותיו ועל שכמו את התענוקות. אף אני, הרי תפקידי האמיתי להיות ר"מ ומנהל רוחני, ולא כלכלן של הישיבה.

"כאשר ישא האומן את היונק" (י"א - י"ב)

הנצי"ב מוואלוז'ין הגדיר פסוק זה בהגדרה נפלאה. הגמ' בסנהדרין [ה:] אומרת, אזהרה לדיין שיסבול את הציבור. עד היכן צריכה להגיע מידת סבלנותו של הפרנס העומד על הציבור? עד "כאשר ישא האומן את היונק", אפילו שהיונק מלכלך אותו ומלכלך את בגדיו, האומן לא זורק אותו, אדרבה, מנקהו בסבלנות מרובה, מתוך רוח ואהבה יסיר בגדיו הצואים מעליו, ירחץ אותו למשעי וילביש אותו בגדים נקיים ורק אז יתפנה לדאוג לנקיונו. הוא גם יחזור לקחת את הילד על זרועותיו ושוב כתמיד, ירעיף עליו אהבה יחבקה וינשקה והיחס ביניהם ימשיך להיות טוב ונעים כאילו לא קרה דבר.

כך גם הפרנס, אפילו בשעה שהציבור "מטנפים אותו", מצערים ומבזים אותו, עליו לאהוב אותם ולהתפלל על צרתם, וכמו שאמר דוד המלך בתהילים [ל"ה - ג'] "ואני בחלותם לבושי שק".

"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה וכו' הרגני נא הרג" (י"א - י"ד - ט"ו)
פעמיים ביקש משה רבנו על עצמו רעה - בחטא העגל, שאמר "מוחני נא מספרך אשר כתבת", ואצלנו כשמאסו בני ישראל במן ובכו "תנה לנו בשר", משה רבנו אמר "הרגני נא הרג". אומר השל"ה הק', בפעם הראשונה לא נתמלאה בקשתו החמורה, משום שדבריו נאמרו מתוך מסירות נפש רבה ומאהבה רבה לישראל. כנגד זה, בפעם השנייה שנאמרו דברי מתוך תרעומת על בני ישראל, מתוך מרידות וכעס עליהם, לכן "ויתנבאו במחנה", ומה התנבאו? "משה מת ויהושע מכניס".

"ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מוקני ישראל וכו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם" (י"א - ט"ז - י"ח)

משל למה הדבר דומה. למלך שהיה לו פרדס ושכר לתוכה שומר, ונתן לו שכר שמירה לשמר את הפרדס. לאחר זמן, אמר לו השומר, איני יכול לשמור כולו לבדי, אלא הבא לי עוד אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך, נתתי לך את הפרדס כולו לשמור, וכל שכירות שמירתו לך נתתי. ועכשיו אתה אומר, הבא לי אחרים שישמרו עמי. הרי אני מביא אחרים שישמרו עמך. והווי יודע, שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי, אלא מתוך שכר שנתתי לך, משם הם נוטלין שכירתו. כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, בשעה שאמר לו: לא אוכל אני לבדי לשאת, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני נתתי לך דעת וכח לפרנס את בני, ולא הייתי מבקש אחרים אלא כדי שיהא בך כח ודעת ונתיחת אתה באותה גדלה, ועכשיו אתה מבקש אחרים. אלא הווי יודע, שמשלי אינן נוטלין כלום, אלא משלך, שנאמר: ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך [ג']. [תנחומא ט"ז]

שואל רבי משה סולובייצ'יק בספר "והאיש משה", הרי משה רבנו בוודאי לא היה שקרן ח"ו ובוודאי לא עצלן, וא"כ, אם הוא אומר שהוא אינו יכול, בוודאי שבאמת הוא לא יכול, א"כ מה הטענה שיש כלפיו? אומר רבי משה סולובייצ'יק, שני הדברים נכונים ואינם סותרים זה את זה. מצד אחד, משה רבנו לא יכול, ומצד שני אומר לו הקב"ה אתה יכול. וההסבר משה רבנו באמת לא היה יכול, אבל אם הקב"ה הטיל עליו תפקיד, נהיה עליו חובה ללכת עם זה הלאה, ואז הוא יקבל כוחות חדשים שלא היו לו. זה יסוד לכל אדם באשר הוא, רובנו עומדים במעמסות שהם לכאורה מעבר לכוחותינו, הכיצד? אלא אתה תמשיך הלאה, והקב"ה יתן את הכח שתוכל לעשות. וזה לשונו: "וזה יסוד גדול בעבודתו. עם תפקידים חדשים ויותר גדולים, נותנים לו מהשמים גם כוחות חדשים". אפילו אם אנחנו לא רואים כעת שום אפשרות ללכת הלאה

בעבודה שלנו, אם נפרוק מעלינו עול עבודת הכלל או עול של מצוות מיוחדות, הדבר לא יביא לנו שום טובה וברכה.

"אספה לי שבעים איש מוקני ישראל וכו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך" (י"א - ט"ז - י"ח)

שואל רבי שמשון רפאל הירש, מה מקומם של הפסוקים הללו בתוך פרשת המתאוננים? ומתוך, שכך אמר הקב"ה, אע"פ שהם מתאוננים על בשר שאין להם, ועל גשמיות שחסרה להם, האמת שרוחניות חסרה להם. לפיכך, תאציל עליהם מהרוח אשר עליך, תן להם מזון רוחני שישבעו ויתענגו משוב ה', ולא יצעקו עוד תן לנו בשר.

"וירדתי ודברתי עמך שם" (י"א - י"ב)

זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה. [רש"י]

כותב רבי שמשון רפאל הירש, על הפסוק "ארדה נא ואראה" שנאמר בסדום, דרשו חז"ל שבזה נפתח להם פתח של תשובה. בזמן שאדם אינו רוצה בשום פנים להתקרב לה', אז ה' מתקרב אל האדם, כמו שנאמר "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", ואמרו חז"ל, אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שאז הקב"ה ממציא עצמו אל האדם כביכול. וזהו המובן כאן: אחרי ששקעו במצולות החטא בתאוותם אחר סיר הבשר, ולא היתה כל אפשרות לעליה והתרוממות, רמז הקב"ה "וירדתי ודברתי עמך שם", אני ארד אליך, ירידה לצורך עליה.

"כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים ונתן ה' לכם בשר ואכלתם" (י"א - י"ב)

שואל רבנו ה"אור החיים" הקדוש, הרי זה הדרך שכשאדם יש לו צרה הוא בוכה לפני ה' ומדוע נענשו על הבכיה?

ומתוך, יש בכיה ויש בכיה, יש בכיה מתוך תקוה ושאלת רחמים, שהוא בוכה מתוך אמונה שהקדוש ברוך הוא יעזור לו. לעומת זאת, יש אדם שבוכה מתוך ייאוש, שכבר אין לו תקוה חס ושלום. וזו היתה הטענה על בני ישראל שהם בכו מתוך ייאוש וחסרון אמונה, וקבעו ואמרו בצורה מוחלטת "מי יאכילנו בשר" שאין מי שיכול לעזור להם, ולא התפללו ובכו מתוך תקוה ואמונה, והיה בשאלתם כפירה וחילול ה', ולכן הענישם ה'.

"לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום" (י"א - י"ב)

יש נוהגים שלא לאכול בשר משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, שהם עשרים ואחד יום, רמז לדבר כותב רבי חיים פלטיאל, תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג: התורה מתחילה ביום אחד ומסיימת בעשרים יום, וביחד הם עשרים ואחד יום, והפסוק ממשיך ביומיים, חמשה ועשרה, ביחד שבע עשרה, לרמז על י"ז בתמוז.

"ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבם ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים" (י"א - י"ב)

"הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם" (י"א - י"ב)

ארבעים שנה נשא משה רבנו בסבל העם "כאשר ישא האומן את היונק", ולא השמיע מילה אחת של תלונה. כאשר התלוננו וכאשר מרדו, כאשר חטאו

”מוסיף והולך”. כותב ה”כתב סופר”, אבל אלה הזקנים, לא השיגו הנבואה מהתאמצותם, אלא במקרה ולצורך השעה, ”ויאצל מן הרוח אשר עליו וכו’ עליהם”, לא היה להם רק מה שניתן להם, ולא הוסיפו על מדרגתם, אלא עמדו על מעמדם במדרגה של אותה שעה, לכן התנבאו ולא יספו, שלא הוסיפו על מה שנאצל עליהם.

”וישארנו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד” (י"א - כ"ו)
על מוצאם של אלדד ומידד, אנו מוצאים גרסאות שונות. בתרגום יונתן בן
עוזיאל נאמר, שאלדד ומידד היו בניה של יוכבד, שילדה אותם לאליצפן בן
פרנך לאחר שנתגרשה מעמרם ונישאה לו בשנית, והיו א"כ אחים של משה
רבנו במאמא. ב"שלשלת הקבלה" ערך "משה" כתוב קצת בנוסח אחר, שיוכבד
נישאה לאליצפן שעה שהיתה אלמנה, וילדה את אלדד ומידד, לאחר שעמרם
לא היה בחיים. גרסה אחרת אנו מוצאים ב"מדרש תלפיות" ערך "אלדד
ומידד", ולפיה לא היו אלדד ומידד בניה של יוכבד, אלא בניו של עמרם שילדה
לו אשה אחרת. כנגד זה נאמר במדרש רבה [במדבר פרשה ט"ו], אלדד הוא אלדד
בן כסלון, ומידד זה קמואל בן שפטן.

וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּמִחְנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִיָּדָד וַתֵּנֶחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וְהִמָּה בְּכַתּוּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאוֹהֵלָה וַתֵּנֶבְאוּ בְּמִחְנֶה" (י"א - כ"ו)

לפי שהחשבון עולה ל"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט. חוץ מושני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה. אמר משה אין שבט שומע לי לפחות לשבטו זקן אחד, מה עשה, נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק, וברר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב, אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי. מי שעלה בידו זקן נתקדש, ומי שעלה בידו חלק אמר לו המקום לא חפץ בך.

שואל רבי שלמה סופר זצ"ל, אבד"ק בערגסאס (הובא בספר חוט המשולש החדש, עמוד מ"א בהערה) הלא היה ברור כשמש ששניים יוציאו פתק חלק, ומדוע גינה אותם משה שאין הקב"ה חפץ בהם, ומנין לו שהם לא היו חשובים כמו חבריהם?! ותירץ, כוונת משה רבינו היתה לשבח ולא ח"ו לגנאי. קשה מאד לאדם המתמנה לשאת בעול הציבור לעלות במדרגות השלימות, ולכן הגמרא [סנהדרין י"ז.] מסבירה את דברי יהושע למשה: 'אדוני משה כלאם' [פסוק ב"ח] - שכוונתו היתה "הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם". אלו אשר העלו פיתקא שהיה כתוב בה "אקן" נאלצו בעל כרחם לשאת את משא הציבור על שכמם. אבל לשנים שהוציאו פתק חלק, אמר משה רבינו ע"ה למעליותא, "הקב"ה אינו חפץ בהן" - דהיינו שאינו חפץ שגם אתה תשא עול הציבור על שכמך ותתעכב השלמתך. ואם כן היה זה לטובתם, ולא גנאי חלילה.

"ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (י"א - כ"ו)
מאותן שנבחרו. אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו. [רש"י]
ביזכות מה זכו אלדד ומידד להתנבאות במחנה, אומר רבנו בחיי, "ובזכות מידת הענווה שהיתה בהם זכו לרוה"ק, ועל זה אמר "ולא יצאו האוהלה ויתנבאו במחנה", שבזכות ענוותנותם שלא יצאו האוהלה, זכו שהתנבאו במחנה עצמו. והיתה להם יתרון על הזקנים, שהזקנים לא התנבאו עד למחרת, שנאמר "ואל העם תאמר התקדשו למחר", ואילו אלדד ומידד, נבואתם היתה על ימות המשיח, בענין מפלת גוג ומגוג, כענין שכתוב ביחזקאל [ל"ה - י"ז] "כה אמר ה' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הניבאים

בימים ההם להביא אותך עליהם", ודרשו רבותינו ז"ל בסנהדרין [י"ז], אל תיקרי שנים, אלא שניים. ועוד זכו בזכות הענווה, שכל הזקנים לא פרשה התורה שמותם, ואלו נתפרשו שמותם. ועוד, שהזקנים לא היו מתנבאים אלא מרוחו של משה, ואלו היו מתנבאים מרוח השם יתברך, כמו שאמר משה ליהושע: "המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם", כלומר, כשם שנתן מרוחו באלדד ומידד. ועוד, שהזקנים מתו במדבר, ואלדד ומידד נכנסו לארץ. אלדד הוא אלידד בן כסלון, ומידד הוא קמואל בן שפטן שנבחרו לנחול את הארץ. הא למדת, שבזכות הענווה זכו לרוח הקודש, והיה להם יתרון מעלה על הזקנים".

"ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (י"א - כ"ז)

מאותן שנבחרו. אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו. [רש"י]

מדוע באמת נותרו אלדד ומידד במחנה ולא יצאו לאוהל מועד אחרי שנבחרו לסנהדרין? ויותר קשה, אם אכן עלה בגורלם להיות בכלל שבעים הזקנים שבסנהדרין והם נשארו במחנה, מי היו אפוא שבעים הזקנים שעליהם התורה אמרה "ויאסוף שבעים איש מזקני העם ויעמד אותם סביבות האוהל", והרי לכאורה היו רק שישים ושמונה - כי לשנים יצא פתק לבן? מתרץ בספר "תכלת מרדכי" לרבי מרדכי גימפל יפה, אלדד ומידד נהגו כמעשהו של שמואל הקטן, וכמו שמוכא במסכת סנהדרין [י"א], "מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה. השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות יד. עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות. והגמ' מסיימת, ולא שמואל הקטן הוא, אלא אינש אחרינא, ומחמת הבושה הוא עשה כך, ופירש רש"י, שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו. כך גם נהגו אלדד ומידד, על אף שהם עלו בגורל להימנות על הסנהדרין, מחמת ענוותנותם הם נשארו במחנה, ובמקומם נכנסו שני זקנים שלא עלו בגורל, אך אע"פ כן שרתה עליהם רוח נבואה. אבל הנער שלא ידע שהם עלו בגורל, חשב שהם נשארו במחנה בגלל גאוה, ולכן אמר למשה "אלדד ומידד" - שכתובים בתוך שבעים הזקנים - "מתנבאים במחנה". אך משה הבין כי אדרבה, בגלל ענוותנותם הם נשארו במחנה, ויתכן שבגלל זה גם זכו לנבואה, לכן אמר "מי יתן כל עם ה' נביאים".

"אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (י"א - כ"ז)

"משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ". [רש"י]

הגמ' במגילה [י"ח] אומרת מילה בסלע משתוקא בתרין. מה הכוונה? אומרים בשם הגר"א מוילנא, כידוע, לא זכה משה להביא את בני ישראל אל הארץ ומת במדבר על שחטא והכה את הסלע במקום לדבר אליו. וא"כ, אם משה היה מדבר אל הסלע, אז היה נכנס לארץ ישראל. וזה מלה בסלע. לו היה משה מדבר אל הסלע במילים, בדיבור כמו שהקב"ה אמר לו, "משתוקא בתרין", היו אלדד ומידד (שני אנשים במחנה) שותקים, כי לא היה להם מה להתנבא, "משה מת ויהושע מכניס", שהרי משה רבנו היה מכניס את עם ישראל לארץ ישראל.

"אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (י"א - כ"ז)

הגמ' בסנהדרין [י"ז] אומרת, שהיו מתנבאים משה מת, יהושע מכניס את ישראל. שואל בספר "חנוכת התורה", היכן זה רמוז בתורה, ומהיכן הוציאו חז"ל את דרשתם? ומתרץ, ראשי התיבות של נבואה זו - 'משה מת יהושע

מכניס', הוא "ממים". בלידתו של משה כתוב [שמות ב' - י'] "כי מן המים משיתיהו", ואם נוריד את האות נון מתיבת "מן", ואת האות ה' מתיבת "המים", יישאר אותיות "ממים". וזה הפירוש "מתנבאים במחנה", מ"ח נה', נבואתם היתה 'במח' היינו מחיקה, 'נה' של אותיות נון וה', ויישאר ממ"ם שזה מורה משה מת יהושע מכניס.

דבר מעניין על צירופי אותיות של אלדד ומידד משמו של הרמ"ע מפאנו, הגמ' במסכת חגיגה [ג]. מביאה מעשה, שהיו שני תלמידים בשכונתו של רבי שהיו אילמים, והשתתפו בשיעורים של רבי, וכשרבי ראה אותם בצערם, התפלל עליהם וריפא אותם. ושני אילמים אלו הם גלגול של אלדד ומידד, שהרי שתי האותיות הראשונות של אלדד הוא א-ל, ושתי האותיות הראשונות של מידד הוא "מי", יוצא שהם אותם "תרי אלמי, והתיקון שלהם היה להיות אילמים מכיון שדיברו שלא לצורך.

"וירץ הנער ויגד למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (י"א - כ"ז)

הגאון רבי שמחה זליג ריגר זצ"ל שאל את הגר"ח מבריסק זצ"ל [הובא בספר חידושי הגר"ח]: ממה נפשך, אם נבואתם ניתנה להאמר - הרי היו חייבים לאומרה, דהכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים [סנהדרין פ"ט], ואם נתנבאו בשקר הרי היו חייבים מיתה ממש, ולמה אמר יהושע רק 'כלאם'? השיבו הגר"ח, דבאמת נאמרה להם נבואה זו לאומרה, אלא שנצטוו לאומרה באוהל מועד (כמבואר בפסוק כ"ד שהעמידם סביב אוהל מועד) לכבודו של משה, ועל כן בא יהושע בטענה דהם מתנבאים במחנה - שבוה הם עברו על ציווי ה' ועל כן אמר 'כלאם', כיון שחיוב מיתה אין עליהם משום שהיו מחויבים להגיד נבואה זו. ועל זה השיב לו משה, 'המקנא אתה לי וגו', פירוש, דכל עיקר נבואה זו שצריכה להאמר באוהל מועד, היה רק לכבודו של משה, ובא עתה משה למחול על כבודו, והרב שמחל על כבודו - כבודו מחול.

"ויען יהושע בן נון משרת משה" (י"א - כ"ח)

רבי יוסף שאול נתנון בספרו "דברי שאול" כותב בדרך צחות, בדורות הקודמים, לפני שהגיע אדם לדרגת חסיד, היה עושה עבודות והתאמצות, סיגופים וצרופים. עכשיו בזמנינו, בן לילה נעשה אדם לרבי. אלדד ומידד לא היו ידועים קודם, ופתאום הם מתנבאים במחנה, ולכן כעס יהושע, לפי שהיה "משרת משה מבחוריו", ומי כמוהו יודע כמה טרחות של דם ונפש טרח משה, כמה התקדשות והטהרות עשה עד שהגיע לדרגת נביא.

"ויאמר אנני משה כלאם ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים" (י"א - כ"ח - כ"ט)

בספר "זכרון ישראל" שואל, האם משה רבנו שמח על נבואתם? הלא הם ניבאו "משה מת ויהושע מכניס", ואיך יכול משה לייחל לכך "ומי יתן כל עם ה' נביאים"? ומסביר, הגמ' בסנהדרין [י"ז]. מביאה דעה שמשוה רבנו שמע רק את החלק הראשון של הנבואה. הרמב"ם פסק, שכל נבואה שהיא לרעה יכולה לחזור, ושהיא לטובה אינה יכולה לחזור. למשל, הנבואה על נינוה שהיתה נבואה לרעה כי העיר עתידה להתהפך, הנבואה הזאת חזרה כיון שאנשי נינוה עשו תשובה. לכן, משה רבנו ששמע רק את החצי הראשון "משה מת", אמר: ממילא נבואה לרעה יכולה לחזור, אז "מי יתן כל עם ה' נביאים". אך אם היה שומע את החלק השני, שהוא טוב, "ויהושע מכניס" היה מבין שאי אפשר שהנבואה תחזור.

"ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט

אסף עשרה חמרים" (י"א - ל"ב)

שואל הגר"א מוילנא, מדוע התורה מדברת על הממעיט דווקא? ומתוך, הגמ' ביומא [ע"ה]: אומרת, גודל מחנה ישראל היה שלוש פרסאות. אדם הולך ביום עשר פרסאות, כמבואר בגמ' בפסחים [צ"ג]. בפסוק כתוב שליקטו את השלו יום ולילה ויום, היכן היה השלו? מסביב למחנה ישראל. כל אדם מסוגל לשאת בממוצע חומר אחד (ע"פ רש"י בפרשת "שלח" [י"ג - כ"ג] בענין נשיאת אשכול ע"י המרגלים). לפי נתונים אלו, אם אדם היה גר באמצע המחנה, הוא הלך פרסה ומחצה עד השלו, ועוד פרסה ומחצה בחזרה, סה"כ שלוש פרסאות. יום ולילה ויום, אדם עושה שלושים פרסאות, במהלך שלושים פרסאות יכולים ללכת עשר פעמים הלך וחזור (שלושים לחלק שלוש). ומכאן, הממעיט, שהיה גר באמצע המחנה, אסף עשרה חמרים, כי מי שהיה גר בקצה המחנה, הספיק לבצע יותר גיחות.

"ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאווים"

(י"א - ל"ד)

בספר "בינה לעיתים" שואל, לכאורה היה צריך להיקרא המקום "קברות המתאווים", ומדוע נקרא "קברות התאוה"? ומתוך, הבזיונות שנעשו לאוכלי השליו, היו גדולים ועצומים, והדבר גרם לכל אלו שחזו בעונש הנורא לעקור התאוה מליבם ולמאוס בה, שהרי "הבשר עודנו בין שיניהם", ולכן נקרא המקום "קברות התאוה", שבמקום זה נקברה גם התאוה עצמה.

"ותדבר מרים ואהרן" (י"ב - א')

היא פתחה בדיבור תחלה, לפיכך הקדימה הכתוב. [רש"י]

רש"י בדבריו מבאר מדוע הקדימו את מרים לאהרן. אבל עדיין צריך ביאור היה לו לומר בלשון רבים 'וידברו מרים ואהרן', ולא בלשון יחיד 'ותדבר מרים'? מבאר רבי מרדכי הכהן זצ"ל בספרו "שפתי כהן", עיקר הדיבור היה למרים - כי הנשים הם דברניות, ואהרן הודה לה או החריש ולא מיחה בה, ועל זה נענש הוא גם כן, שנאמר 'ויהי אף ה' בהם'.

ויש להוסיף על זה מה שכתב רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "אזנים לתורה", דנראה שלא רק שהיא היתה ראש המדברים, אלא שעיקר הדיבור היה ממנה, ואהרן טפל לה. שהרי לאהרן היה די בנויפה ואילו את מרים סגרו ז' ימים.

"ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית

לקח" (י"ב - א')

שואל רבי יהודה לייב אייגר בספרו "תורת אמת", כיצד יתכן שמרים הצדקת תיכשל בעוון כה חמור של דיבור לשון הרע, ונענשה על כך בצרעת? ותיירץ, מקרה זה דומה למה שאמרו חז"ל [ע"ד:]: על דוד המלך ע"ה שלא היה ראוי לאותו מעשה, אלא כדי להורות תשובה ליחיד, ולא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים.

אף אצל מרים המטרה בכך היתה ללמד את כלל ישראל לדורי דורות על העונש החמור של דיבור לשון הרע, וגם שאפשר להתרפאות מעוון לשון הרע החמור. בדומה לכך אמרו

דבר זה נרמז בתשובת ה' יתברך למשה רבינו ע"ה - 'תסגר שבעת ימים' [פסוק י"ד], ואחר כך לא נזכר בה שום רפואה, כי באמת ענין טהרת המצורע לאחר הסגר שבעת ימים הוא רק מחמת הספק, ואחר שבוע כשהוא נטהר נתברר

ענין דומה מופיע גם אצל דוד המלך, כששמואל אמר לשאול המלך "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך ונתנה לרעך הטוב ממך", הבין שאול שכל זה עתיד להתקיים, שאם היה רק "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך", יש סיכוי שהנבואה תחזור ולא תתקיים, כי היא נבואה רעה, אבל מאחר שכתוב גם "ונתנה לרעך הטוב ממך", היא תתקיים.

לפי זה תובן בקשת הקב"ה למשה רבנו ביציאת מצרים לגבי שאילת כלי כסף וכלי זהב ושמלות, הגמ' בברכות [ט:]: שואלת, "למה היה צריך לבקש"? ומתרצת, "שלא יאמר אותו צדיק (אברהם) ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם". בברית בין הבתרים היתה נבואה אחת טובה ואחת רעה, הנבואה לרעה היתה שהם יהיו עבדים, והנבואה לטובה שיצאו ברכוש גדול. לכן אמר הקב"ה למשה את הדברים לעיל, כי אחרת היה אברהם אומר, נבואה רעה לא חוזרת נבואה לטובה חוזרת, ואם לא היו יוצאים ברכוש גדול, משמע שהקב"ה קיים את הנבואה לרעה בלבד והחזיר לאחור את הנבואה לטובה חלילה, קמ"ל.

"אדני משה כלאם" (י"א - כ"ה)

הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאלהים. [רש"י]

שואל ה"כתב סופר", איך תנוח קנאותו של יהושע אם יהיו כלים מאלהים, והרי כולם יאמרו שבגלל טרחת הציבור כלו, ומדוע לא ביקש יהושע שיקללם שייכלו ויאבדו? ומתוך, שזה ודאי שליהושע לא היתה מטרה שהם יכלו, אלא היתה לו מטרה אחרת. יהושע ידע את ההבדל בין דרגת נבואתם לדרגת נבואתו של משה רבינו, אבל המון העם יחשבו שאין הבדל בדרגת הנבואה בין משה רבנו לאללדד ומידד. מצא יהושע עצה, שיטל עליהם צרכי ציבור, ואז יהיו טרודים ועסוקים כל היום, ויתרפו מעבודת ה' וכתוצאה מכך ירדו במדרגת נבואתם. לא כן משה רבנו, על אף שעמדו עליו ישראל מבוקר עד ערב, בכל זאת לא רק שלא ירד במדרגתו, אלא אדרבה, עלה ונתעלה. ומכאן כולם יוכלו לראות בבירור על ההבדל בין משה רבנו לאללדד ומידד. זהו שאמר יהושע למשה "הטל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאלהים" וע"י זה שתכלה ותסתלק מהם הנבואה, ממילא יכירו כולם בדרגת נבואתו המיוחדת של משה רבנו, שדרגת נבואתו אינה נפגמת כהוא-זה, אף שאינו יושב בצד אלא טרוד ועסוק עם הציבור.

"ויקם העם כל היום ההוא וכו' ויאספו את השלו" (י"א - ל"ב)

שואל ה"שפת אמת", בכל פעם כשבני ישראל באים לידי חטא והקב"ה מוכיחם על מעשיהם, תיכף ומיד באים לידי חרטה ותשובה, ונוטשים את דרכם. שונה הדבר בפרשתנו, אחרי שהקב"ה מוכיחם על תאוותם ומענישם ע"י אכילת בשר "עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא", לא די בכך שלא חזרו בהם מרצונם הנלוז, אלא עוד קמו ואספו את השליו "כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת" כאילו היה זה מעשה כשר ורצוי. וכי הם לא ידעו שזה בניגוד לרצון ה', והלא על כך גופא חרה אפו בהם? מסביר ה"שפת אמת", העונש בא עליהם כציווי מאת ה' "ואכלת בשר". ואמנם, אלמלא היה בא עליהם העונש בתורת ציווי, כי אז ודאי היו סרים מדרכם הרעה ונמנעים מלאסוף את הבשר שהתאוו לו מלכתחילה לאחר שנוכחו באיוולתם ולאחר שחרה אף ה' בהם והוכיחם. אבל עכשיו, כיון שהיה העונש כציווי מאת ה', הרי שזהו חיוב עבורם לנהוג על פיו, ועליהם לקיים גזירת מלך.

למפרע שלא היתה בו טומאה. כן אירע אצל מרים, שאחרי שהיא נטהרה התברר למפרע שכלל לא היה בה צרעת ושום חסרון, וכל זה היה רק כדי ללמד את כלל ישראל.

רבי אריה לייב היימן רב ביהכ"נ הגר"א בבית וגן בספרו "חקרי לב" כותב: שמונים שנה קודם, נודמן לפניו מקרה דומה: אביה עמרם, שהיה גדול הדור וראש סנהדרין [סוטה י"ג], פרש מיוכבד אשתו... ואף שמרים היתה בסך הכל ילדה בת שש, נעמדה ואמרה ברוח הקודש לאביה שגזירתו קשה משל פרעה, שהרי הוא גזר גם על הבנות. וכפי שמספר המדרש [פסיקתא רבתי פרק מ"ג]. אביה לקח אותה לומר את דבריה לפני חברי הסנהדרין, ובגדלותם הרבה צייתו כולם לדבריה, וחזרו לנשותיהם. כשהיתה מרים מביטה בפניו הקדושות של משה אחיה, היתה מן הסתם נזכרת מדי פעם באותו אירוע, והיתה מודה בליבה לה: שזיכה דווקא אותה להציל את כלל ישראל מטעות חמורה, ושזכותה בא לעולם מושיעין של ישראל! וכעת, שמעה לפתע שאחיה חוזר על אותו מעשה שכבר טעו בו גדולי עולם, ולכן העיזה לצאת בשנית נגד צעד כזה.

"ותדבר מרים ואהרן משה וגו' והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (י"ב - א' - ג')

רבי יצחק מאיר בן מנחם (פצינר) זצ"ל בעל "פרשת המלך" בהספדו על חמיו **רבי איסר זלמן מלצר** זצ"ל דייק בסמיכות פסוקים אלו, תחילה נאמר 'ותדבר מרים ואהרן במשה', ולאחר מכן מספרת התורה 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם', מהו הקשר בין שני פסוקים אלו? ועוד קשה, הלא משה עניו היה מאז ומעולם, ומדוע דווקא כאן ב'עיצומו' של ענין הדברים שדיברו עליו מרים ואהרן, מצאה התורה לנכון לתאר לנו את גודל ענוותנותו, שעל פניו אינו קשורה כלל לענין זה?

ותירץ. שלעיתים יכול אדם להיות עניו ולהסתיר בעקביות את מעלותיו מעיני ההמון, ואם יתאמץ יותר, גם מכריו לא ירגישו בגדלותו, אך גם העניו הגדול ביותר יתקשה להעלים את יופי אישיותו - מבני משפחתו הקרובים, החיים עימו ומבחינים בהנהגותיו, טהרת ליבו וגדלותו. אך לא כך משה רבינו, העניו מכל האדם, הצליח להסתיר את מידת קדושתו, צדקותו וגדלותו - אפילו מאחיו, אחותו ובני ביתו הקרובים ביותר, עד שדיברו בו במעשי. זה פשר סמיכות הפסוקים: 'ותדבר מרים ואהרן במשה', וכי תשאל: הכיצד זה לא הבינו כי מעשיו כולם נובעים ממקור טהור וקדוש?! על כך משיבה התורה: 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם' - וענוותנותו 'העלימה' את מלוא עוצם גדלותו, אפילו מהקרובים לו ביותר.

מספר **רבי זליג ראובן בנגיס ראב"ד ירושלים**, כשהייתי רב בעיר "ממל", שאלו אותי מהמשנה באבות [ד' - ד] "מאוד מאד הוי שפל רוח", ומדוע גבי משה רבינו כתוב רק פעם אחת "והאיש משה עניו מאד", ולא כתוב פעמיים? ועניתי, את המשנה באבות [ד' - י"] "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" פירש **רבי חיים מוואלוויץ**, שאם יתקבצו כל תענוגי העולם הזה יחדיו, עדיין לא ישתוו ל"קורת רוח" של שעה אחת בעולם הבא. על פי זה אפשר לפרש את עדותה של התורה על משה "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", שאם תקבץ את כל הענוה של כל יושבי העולם הזה - "מכל האדם אשר על פני האדמה", עדיין לא תגיע לשיעור ענוותנותו של משה רבינו, "והאיש משה עניו מאד".

"והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (י"ב - ב' - ג')

רבו ירוחם ממיר למד מכאן גודל מעלתו ורוממותו של משה רבינו, לאחר שציווה הקב"ה את משה שיכתוב "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", נכתב פסוק זה ע"י משה, ועם כל זאת עודנו נשאר "עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

שח **רבי נחום ברנשטיין שליט"א**: פעם הלכתי עם רבינו **רבי אהרן לייב שטיינמן** ברחוב והראה לי על הריצפה ב' נמלים: א' גדולה שנקראת מלכה והשניה רגילה, ואמר לי רבינו: מסתמא הנמלה הגדולה מתגאה על הנמלה הקטנה מה את שוה ומה אני שוה וכו' ואז בלחיצת רגל אחת הכל נגמר ושני הנמלים נעלמים. כך אדם מתגאה על חבריו שהוא שוה יותר בגלל זה ובגלל זה ואז הקב"ה יכול ברגע קטן למחוק הכל, ואז איך ובמה יתגאה האדם. ("נאות אפרים" הובא ב"כאיל תערוג")

"והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (י"ב - ג' - ג')

כתוב ב'ספרי', "מכל האדם אשר על פני האדמה" ולא מן המלאכים. שואל ה'חפץ חיים', איך יתכן אדם שהוציא את בנ"י ממצרים, קרע להם את הים, קיבל את התורה בסיני, ויחזיק את עצמו לקטן שבכולם? ומתריץ, האדם נתבע בהתאם ובמידה לכוחו ומעלתו. אדם פשוט, אי אפשר לתבוע איך לא הגיע למעלת משה רבינו, ולעומת זאת, אדם שמעלתו גבוהה והשגותיו נעלות, לא יוכל לפתור את עצמו בכך שהגיע למדרגת אדם מהשוק, מאדם כזה התביעה מלכתחילה רבה יותר והוא חייב להתעלות על פי מעלתו הוא. ולכן, משה רבינו שזכה לעלות לשמים, הבין כי התביעה ממנו רבה לאין שיעור מאדם מהשורה שהוא "על פני האדמה" ולא זכה לעלות לשמים, וכשמשנה רבנו הסתכל על עצמו על פי השקפה וראה זו, זה גרם לו להחזיק עצמו לקטן במילוי חובו ביחס לתביעה הנעלה והעל טבעית שנתבע אדם כמוהו שזכה לעלות לשמים. "והאיש משה עניו מאד מכל האדם" כיון שהוא זכה לעלות השמימה, וממילא התביעה ממנו גדולה עד בלי שיעור וקץ לעומת שאר הבריות אשר הם רק "על פני האדמה". וזהו שמסופר ודורש הספרי, "מכל האדם ולא מן המלאכים", שהרי מקום משכנם בשמים, ולעומתם אין משה מיוחד ונעלה במעלתו.

אומר **רבי זלמן סורוצקין**, ב"סנה" כשהקב"ה מצוה את משה רבינו ללכת ולגאול את עם ישראל, שואל משה רבינו [שמות ג' - י"א] "מי אנכי כי אלך אל פרעה?" לכאורה צריך היה הקב"ה לענות לו: רק אתה מתאים! רק אתה נבחרת לגאול! אם תסרב לתפקיד זה, הרי שעם ישראל יישארו לעולמים במצרים! אך, למעשה אומר לו הקב"ה דברים אחרים: "איהי עמך" [שם י"ב]. ומשמעות הדברים היא שהקב"ה מצדיק את דבריו של משה רבינו שבאמת אינו מתאים למשימה הגדולה הזו, אבל אומר לו "אני אהיה איתך" ואעזור לך. וקשה, אם אכן משה רבינו אינו מתאים לתפקיד הגאול, ואף הקב"ה מסכים לכך - מדוע הוא לא לוקח מישוהו אחר יותר מתאים? אלא שאהבה מיוחדת אוהב הקב"ה את אלו שאינם מתאימים. דווקא ה"כלים השבורים" זוכים אצלו לחיבה ולקרבה, כמו שכתוב [תהילים נ"א - י"ט] "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה". זה היה הבסיס לענוותנותו של משה רבינו: הקב"ה לא מצא כלי שבור יותר ממני, וכל הצלחתו היא מפני שה' הולך איתי, כלומר: מכל עם ישראל אני האדם הכי פחות מתאים... לפיכך העידה התורה שמשה רבינו היה עניו מכל האדם על פני האדמה!

בספר "אמרי יהודה" [בערזאן] מביא תירוץ שיטתו של רבי נפתלי מראפשיץ ז"ל בעמח"ס "זרע קודש", משה רבנו כשעלה למרום ראה איך המצוות מאירים למעלה באור גדול, וראה מצות ציצית ותפילין שמאירין מאוד, והתחיל לעיין מאין באים התפילין ומזוזה וכדומה, שלוקחין עור בהמה, ואפילו מנבילה, ושערות מהם, ומעבדין אותן, ומזה עושין לתפילין ומזוזה וכדומה, וזה מאיר במרום באור גדול. וכן ציצית, לוקחין צמר צאן, ואפילו מנבילות, ומזה עושין ציצית שאורן גדול למעלה. ולכאורה האדם הוא בחינת מדבר, שהוא מדריגה גדולה, והיה יותר חשוב שיקחו עור אדם ושערות אדם לעשות מהם המצוות, והקב"ה לא כן צוה. נמצא מזה ראייה שכל מה שהדבר ביותר גרוע למטה בעולם הזה, אורו מבהיק יותר למעלה, וזה נבחר למצוה. נמצא מזה כשאני נבחר מכל ישראל מעולם הזה להיות עומד למעלה ומאיר תורת ד' לישראל, מסתמא אני הגרוע מכולם. וזה פירוש הכתוב: "והאיש משה עניו מאוד" ואיך היה יכול להיות זה, ואמר: "מכל האדם אשר על פני האדמה", היינו מזה שראה שהוא נבחר מכל האדם אשר על פני האדמה, מזה ראייה שהוא הפחות שבהם, עכ"ד ושפתים ישק".

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (י"ב - ג)
עד היכן צריכה להיות מידת הענווה. הרמב"ם בהלכות דעות [פ"א - ה"ג ובפ"ב - ה"ג] כותב, ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהם בבינוניות, אלא יתרחק מן הקצה האחד אל הקצה האחר, והוא גובה הלב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה מאוד, "ולפיכך נאמר במשה רבנו עניו מאוד ולא נאמר עניו בלבד, ולפיכך ציוו חכמים "מאד מאד הוי שפל רוח" [אבות ד - ד].

"והאיש משה עניו מאוד" (י"ב - ג)
השל"ה [מסכת פסחים דרוש ה] מפרש את הפסוק 'רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו' [תהילים ל"ב - י]. הרשע שהוא אדם בעל גאוה ויש לו רכוש, ותמיד רוצה עוד - רבים מכאוביו, אולם הבוטח בה' ומסתפק במה שיש לו, חייו מלאים בחסד. אך כל זאת הוא רק בגשמיות, אבל ברוחניות הדברים הפוכים. ככל שיש לו יותר ועולה ברוחניות, מרגיש שחסר לו יותר וזה גורם לו להיות שפל רוח, ולכן היה משה רבינו 'עניו מכל האדם אשר על פני האדמה'.

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (י"ב - ג)
שואל ה"כתב סופר", היכן עובר הגבול האמיתי של האדם במידת הענווה? אומר ה"כתב סופר", כל זמן שאנשים מקלסים ומשבחים אותו ואומרים עליו שהוא עניו, אזי טוב לו בזה, אבל כשהאדם עניו ובכל זאת אנשים חושדים בו שהוא בעל גאוה ולמרות זאת הוא נשאר בענוותנותו, זו ענוה אמיתית. על משה רבנו אמרו שהוא בעל גאוה גדול, שהרי "גם בנו דבר" ומדוע משה פורש, כי הוא בעל גאוה, אע"פ כן הוא נשאר עניו, לכן אומרת התורה "והאיש משה עניו מאוד".

בספר "מעיינה של תורה" מביא, האספסוף מתמרמר וצועק על משה רבנו כי הוא האשם בכל הצרות שבאו עליהם, הכל בגללו. מה עושה משה רבנו, הולך בין הנביאים, אל המורמים מעם שאמורים להבין אותו, אך גם הם דעתם אינה נוחה ממנו ואומרים "משה מת ויהושע מכניס", לאן נשאר לו ללכת? לבני משפחתו. בא אל משפחתו, ומה הם אומרים? מדוע עזבת את אשתך? אתה בעל גאוה, ואחרי כל זה הוא נשאר בענוותנותו, הרי זה עניו אמיתי, ולכן עכשיו העידה עליו התורה "והאיש עניו מאוד מכל האדם".

שאלו את המגיד מזלששוב, אם אמרו שענווה שקולה כנגד כל המצוות, מה טעם אין היא נמנית במנין המצוות? ענה המגיד, מצוה יש לקיים לשמה, וענווה לשמה פסולה.

סיפרו ל"בעל שם טוב", שבסביבתו גר כומר שהוא עניו אמיתי. עקב הבעש"ט אחרי מעשיו של הכומר הרבה זמן, ולא מצא שום פגם במידת הענווה שלו. נפרד ממנו הבעש"ט בלב כבד, אך פנה לדרכו, קרא אחריו הכומר, ומה דעתו של מר על הענווה שלי? בסדר, ענה הבעש"ט באנחת רוחה ופניו צהלו.

רבי ישראל מפלוצק היה אומר, שנינו, "ומלבשתו ענוה ויראה", ענווה ויראה צריכות להיות כמו מלבושים, לפעמים לובשים אותם ולפעמים פושטים אותם. לא גאוה לשמה ולא ענווה לשמה, אלא האדם שולט על המידות.

בספר "אמרי יהודה" [בערזאן] מביא תירוץ שיטתו של רבי נפתלי מראפשיץ ז"ל בעמח"ס "זרע קודש", משה רבנו כשעלה למרום ראה איך המצוות מאירים למעלה באור גדול, וראה מצות ציצית ותפילין שמאירין מאוד, והתחיל לעיין מאין באים התפילין ומזוזה וכדומה, שלוקחין עור בהמה, ואפילו מנבילה, ושערות מהם, ומעבדין אותן, ומזה עושין לתפילין ומזוזה וכדומה, וזה מאיר במרום באור גדול. וכן ציצית, לוקחין צמר צאן, ואפילו מנבילות, ומזה עושין ציצית שאורן גדול למעלה. ולכאורה האדם הוא בחינת מדבר, שהוא מדריגה גדולה, והיה יותר חשוב שיקחו עור אדם ושערות אדם לעשות מהם המצוות, והקב"ה לא כן צוה. נמצא מזה ראייה שכל מה שהדבר ביותר גרוע למטה בעולם הזה, אורו מבהיק יותר למעלה, וזה נבחר למצוה. נמצא מזה כשאני נבחר מכל ישראל מעולם הזה להיות עומד למעלה ומאיר תורת ד' לישראל, מסתמא אני הגרוע מכולם. וזה פירוש הכתוב: "והאיש משה עניו מאוד" ואיך היה יכול להיות זה, ואמר: "מכל האדם אשר על פני האדמה", היינו מזה שראה שהוא נבחר מכל האדם אשר על פני האדמה, מזה ראייה שהוא הפחות שבהם, עכ"ד ושפתים ישק".

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (י"ב - ג)
שואל השל"ה, מהו ההדגשה "מכל האדם"? ומבאר: הגמ' בחולין [פ"ט] אומרת, אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכס, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה, אתם ממעטים עצמכם לפני. נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני "ואנכי עפר ואפר". נתתי גדולה למשה, אמר "ונחננו מה". נתתי גדולה לדוד, אמר "ואנכי תולעת ולא איש". וא"כ, חז"ל מנו שלושה מגדולי הדורות כסמל למידת הענווה, אברהם דוד ומשה, ומשה רבנו עלה על כולם במעלה זו, כמו שאמרו חז"ל שם "גדול הנאמר במשה יותר מהנאמר באברהם". ודבר זה מרומז בפסוק "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם", "אדם" ר"ת אברהם דוד משה, שדרגת ענוותנותו של משה עלתה על של אברהם ודוד.

רבי פנחס מקורייץ מסביר על פי מה שכתוב בגמרא מסכת סוטה [ה:], תלמיד חכם מותר שתהיה לו גאוה, אך לא הרבה, אלא שמינית שבשמינית, וכל אדם נידון לפי חכמתו, אם הוא יותר תלמיד חכם, אז השמינית שבשמינית שלו היתה גדולה יותר. משה רבנו היה תלמיד חכם גדול, ושמינית שבשמינית שלו היתה יותר גדולה מכל אדם, ובו לא היה אפילו שבשמינית, ולכן היה ה"עניו מכל האדם".

רבי אליעזר יהודה פינקל הסביר, משה רבנו היה מכיר ומעריך את מעלותיו וגדלותו של כל אדם ואדם מישראל, גם את הפשוטים והנחותים ביותר, שהרי גם באדם הפשוט ביותר אצורות וטמונות מעלות מיוחדות, אלא שיש להשכיל ולרדת אל שרשי נשמתו של האדם ולגלות ולחשוף את המעלות החבויות בה. וזהו שהעידה התורה "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", דהיינו את עניונו הגדול קנה משה "מכל האדם", על ידי התבוננות במעלותיו של כל אדם ואדם "אשר על פני האדמה". מכל האדם אין זה מ' היתרון כאילו מן, אלא משמע מאת.

רבי משה פיינשטיין, גאון התורה של גולת אמריקה, הלך פעם ברחוב ולפתע שמע קול קורא "משה משה!" הביט ר' משה וראה אדם אחד ממכריו, יושב במכונית וקורא בשמו. מחל ר' משה על כבודו וניגש אל המכונית כדי לראות מי הקורא - כשהאיש במכונית החל לרעוד מרוב בושה, חוורו פניו. "יסלח לי רבנו! לא היתה כוונתי אליו, ח"ו, אלא שראיתי את בני, שגם נקרא בשם משה,

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (י"ב - ג)

שלא ריצה לחבירו, יש קטרוג למעלה ואינו מניח לכפר עליו עד שירצה חבירו, שכל זמן שיש לחבירו תרעומת עליו אז יש למעלה כנגדו מקטרג עליו, וכיון שנתרצה חבירו חלף הלך לו המקטרג. והנה כאן במרים לא היה יכול הקטרוג לקטרג מחמת שלא הקשה בעיני משה דיבורם מגדל ענוותנותו כי היה עניו מכל אדם, וזהו קישור הכתוב וישמע ה' [פסוק ב], רוצה לומר השם לבדו, שלא היה שם קטרוג, כי האיש משה עניו מאוד, אך שהשם יתברך לא רצה לעזוב את עוונם חלילה לעולם הבא, ובעולם הזה אי אפשר לענוש אותם בלא קטרוג, לכן ויאמר ה' פתאום צאו שלשתכם, רוצה לומר פתאום כדי שיתבהל משה קצת וירד ממדרגתו ויהא שווה לאהרן ומרים במדרגתם, וזהו שלשתכם מילה מיותרת, אלא פירוש כנ"ל במדרגה אחת ואז היה קשה קצת בעיני משה את דיבורם בו ולכן היתה יכולה להיענש בעולם הזה ולא ימצא בה חטא ועוון כלל לעולם הבא.

"מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (י"ב - ח)

שואל ה"אור החיים הקדוש", מדוע נענשה והלא בוודאי משה רבינו מחל לה, כי היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, והלא ר"ב שמחל על כבודו מועילה המחילה? אומר האור החיים הקדוש, אם האדם מדבר על 'עבד המלך' כאילו דיבר על המלך בעצמו, כפי שאמרו חכמינו 'עבד מלך - מלך', והרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול [קידושין ל"ב], וזה מה שאמר להם הקדוש ברוך הוא "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה". שהיות שהוא 'עבדי' לא יועיל מה שהוא מוחל ואינו מקפיד. ולכן למרות שמשה לא הקפיד ומוחל, לא הועיל המחילה כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

"לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא" (י"ב - ז)

שואל הרב מבריסק, מהי כוונת מעלה זו שאמר הקב"ה על משה "בכל ביתי נאמן הוא"? ומתרין, כששני נביאים מכחישים בנבואתם אחד את השני - א"כ שניהם מוכחשים ואי אפשר לקבל את נבואתם, אבל את נבואת משה רבנו אי אפשר להכחיש, וכמו שהרמב"ם בהלכות יסודי התורה [פ"ה - ה"ג] אומר, "לפיכך אם עמד נביא ויעשה אותות ומופתים גדולים וביקש להכחיש נבואתו של משה רבנו אין שומעין לו". וא"כ, רק נבואת משה היא הנאמנת וקיימת לעד, ועל זה אומר הקב"ה "בכל ביתי נאמן הוא". וזה גם הפירוש מה שנאמר למשה רבנו לפני מתן תורה, "הנה אנכי בא אליך כעבד הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם" שנבואת משה נאמנת וקיימת לעד.

"לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן וכו' ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (י"ב - ז)

"בעבדי במשה", אינו אומר בעבדי משה אלא "בעבדי במשה", בעבדי אע"פ שאינו משה, במשה אע"פ שאינו עבדי, כדאי הייתם לירא מפניו וכ"ש שהוא עבדי, ועבד מלך - מלך, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם. ואם תאמרו איני מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה. [רש"י]

הגמ' בברכות [ל"ד:] מספרת שרבי חנינא בן דוסא היה מתפלל על החולים. פעם חלה בנו של ר' יוחנן בן זכאי, ביקש ממנו שיתפלל על בנו. שאלה אותו אשתו, והרי אתה גדול ממנו. ענה לה, לא, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך. למה הכוונה? מסביר ה"חפץ חיים", השר לא יכול להיכנס למלך מתי שהוא רוצה, הוא חייב לתאם לפני זה זמנים, וכשהפגישה יוצאת אל הפועל, יש לה חשיבות מיוחדת, והשפעתו של השר רבה על המלך. לעומת זאת, עבד לא צריך לתאם פגישה עם המלך, הוא יוצא ונכנס אל המלך

לאחר שדברו אהרן ומרים סרה במשה על כך שלאחר מתן תורה בחר לפרוש מאשתו, מזכירה לנו התורה, "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". איך משתייכים לכאן הדברים? באר הרב מטשעבין, במסכת שבת [פ"ז.] הגמ' אומרת שהסיבה שבחר משה רבנו לפרוש מאשתו, היתה משום שנשא קל וחומר בעצמו ואמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמוק אלא שעה אחת וקבע להן זמן אמרה תורה "והיו נכונים וכו' אל תגשו אל אשה", אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת איתי ואינה קובעת לי זמן על אחת כמה וכמה. א"כ, מה היתה אפוא טענתם של אהרן ומרים, הרי משה לא עשה זאת סתם, הוא דרש קל וחומר? התשובה היא, משום שאהרן ומרים הכירו בקדושתו של משה. אהרן ומרים ידעו שישנו הבדל עצום בין כלל ישראל למשה רבנו, כלל ישראל הוצרכו לפרוש מהאשה לפני מתן תורה, משום שלפי דרגתם, אילו לא היו פורשים מן האשה, היה זה מפריע להם לקדושה הנצרכת לקבלת התורה. לעומת זאת, למשה רבנו לפי גודל קדושתו ומדרגתו הגבוהה, לא היו הדברים סותרים זה לזה, ולכן הם טענו שלא היה לו לפרוש מהאשה. בכדי להשיב על טענתם, אומרת התורה "והאיש משה עניו מאוד", משה יכול היה לדרוש את הקל וחומר, כיון שלרוב ענוותנותו לא הכיר כלל בהבדל האמור בינו לבין כלל ישראל, וכיון שנשא קל וחומר בעצמו, פרש מן האשה.

"והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (י"ב - ג)

הנביא בישעיהו [י"א - ט] אומר " כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", מה הדימוי בין הדעה לבין כיסוי המים לים, אומר רבי חיים מוואלווין [רוח החיים פרק א' משנה א' ד"ה 'ועוד אפשר'], במקום העמוק והנמוך ביותר בים, אליו נכנסים הרבה יותר מים. כך, על פי רוח הענוה ונמיכות הדעת, זוכה האדם לתורה, וכמו משה רבנו ע"ה שהיה אדון הנביאים ואב החכמים, ולא נשתבח אלא בענוה, וכל מה שזכה הוא בעבור ענוותנותו, ואילו היה אדם עכשיו עניו כמשה, היה ודאי זוכה לתורה בשלמות.

"מכל האדם אשר על פני האדמה" (י"ב - ג)

שואל הנצי"ב ב"העמק דבר", מה היה צורך להוסיף "אשר על פני האדמה"? ומסביר, כשאדם מנהיג את עצמו בענוה, יכול הדבר לנבוע מתוך סיבה חיצונית כלשהי, ובאמת זו לא ענוה כלל. אבל התורה העידה על משה רבנו, שאצלו היתה מידת הענוה טבועה בנפשו, ובאמת ובתמים היה עניו. כל נפשו היתה כעפר לכל, ולכן לא הרגיש הקפדה כלשהיא כאשר פגעו בו ובכבודו. "מכל האדם אשר על פני האדמה", אדם שאינו עוד "על פני האדמה", כמת זה שאינו יודע ואינו מרגיש, וכמו שהגמ' אומרת בברכות [י"ט], כל המוספר אחרי המת כאילו מספר אחרי האבן, שהם לא יודעים. וזה מה שהגמ' בתמיד [ל"ב.] אומרת, שאל אלכסנדרוס מוקדון לחכמים: מה יעשה אדם ויחיה. השיבוהו, 'מית עצמו, דהיינו ישפיל עצמו עד שיהא כעפר וכמת אשר אינו מרגיש תחושת עלבון כלשהי כאשר פוגעים בו ובכבודו. מידה זו - מידתו של משה רבנו היתה.

"ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם" (י"ב - ד)

כתוב בגמרא [יומא פ"ה:] עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו. בספר "נועם אלימלך" מבאר את הטעם מחמת כל זמן

מתי שרועה, ואם ליבו של המלך טוב עליו, הוא יעשה מה שהעבד מבקש, אבל ודאי השפעתו על המלך היא קטנה. זה מה שאומר הקב"ה לאהרן ומרים, "לא כן עבדי משה וכו' בעבדי במשה", משה רבנו הוא גם עבד וגם שר, יש לו את שתי המעלות גם יחד, הוא יכול להיכנס לפני המלך מתי שרועה, וכשהוא בא השפעתו עצומה.

"פה אל פה אדבר בו" (י"ב - ה)

כשמדברים עם אדם, זה "מפה אל אוזן", ואיך מסתדר פה "פה אל פה"? מסביר רבנו יוסף חיים, לגבי כלל הנביאים היה באמת "פה אל אוזן", אבל לגבי משה, השכינה מדברת מתוך גרונו, "פה אל פה אדבר בו".

"והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת" (י"ב - י)

שואל הגר"א מוילנא, מדוע בתחילת הפסוק כתוב "מצרעת כשלג" ובסוף הפסוק רק "מצרעת"? מתרץ הגאון, יש דין בנגעים [נגעים פ"ב - מ"ב] "אין רואים נגעים בשחרית או בין הערביים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן", לפי שאז זה נראה כהה. ובתוספות במסכת מנחות כתוב, שסילוק הענן היה תמיד בתחילת היום או בתחילת הלילה, לכן כאשר "והענן סר מעל האהל" לא ראה אהרן אלא "והנה מצרעת", ואילו את הסימן המובהק שהוא "מצרעת כשלג" לא יכול אז לראות, שהרי "אין רואים נגעים בתחילת היום או בתחילת הלילה".

לפי רעיון זה הסביר בספר "נפתלי שבע רצון" מה שפותח הפסוק "והענן סר מעל האהל", והנה בפשטות הענן הכוונה לשכינה כפי שמשמע ברש"י, אמנם אפשר לפרש, שהכוונה היא על ענן ממש, ע"פ מוש"כ רבינו חננאל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא קדשו את החודש על פי הראיה, אלא ע"פ החשבון, משום שלא ראו את אור החמה ביום ולא את אור הלבנה בלילה, בגלל העננים שהיו מכסים את המזחנה (עין רבינו בחיי פרשת בא י"ב, ב. יערות דבש חלק ב' דרוש ד').

ולפי"ז נמצא, כי הגם שהנגע של מרים היה עזה כשלג, לא היה אפשר לטמא אותו, דשמו נראה להם כך בגלל העננים. אמנם כאשר סר הענן מעל האהל, ועמד הנגע במראהו הראשון, אז אז הבינו שגם מתחילה היה עזה כשלג. וזהו: "והענן סר מעל האהל", כלומר, כאשר סר הענן מעל האהל, אז ראו "והנה מרים מצרעת כשלג".

"אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו" (י"ב - יא)

שואל המהרי"ץ דושינסקי, מהו כפל הלשון "אשר נואלנו ואשר חטאנו"? ומתרץ, שני חטאים חטאו אהרן ומרים כשדיברו על משה. א'. שהקטינו דרגתו של משה רבנו, שאמרו "הרק אך במשה דיבר ה'". ב'. שרצו להידמות לדרגתו של משה, שאמרו "הלא גם בנו דיבר ה'". על שני חטאים אלו התורה אהרן, שאמר "אשר נואלנו", היתה זו אווילות מצידנו להשוות עצמנו לגדלות משה, "ואשר חטאנו", היה זה חטא לפגוע בכבודו של משה אבי הנביאים ולהמעיט מדרגת נבואתו.

"אל נא תהי כמות אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו" (י"ב - יא)

מה משמעות הדברים שאומר אהרן למשה כאשר הוא מבקש ממנו להתפלל על מרים אחותם? ה"אוצר אפרים" מביא בשם ה"אורח חיים" לרבי מנחם צבי

לא

טקסין, ישנם שני סוגי אבלות על אדם שנפטר, הורים לנער צעיר שנפטר אינם מתנחמים על כך, אמנם לאחר זמן הם מתרגלים למציאות ואפילו מצליחים לתפקד איתה, אך תמיד יוסיף הצער ללוות אותם על כל צעד ושעל. לעומת זאת, אשה שילדה תינוק מת חשה כאב ואכזבה קשים מאוד, אבל מאחר שהתינוק לא חי איתה - בחלוף הזמן הענין נשכח מליבה. כיוצא בכך כאשר נפטר אדם זקן ושבע ימים, אשר סבל מחולי ומייסורים מרים, חשים הסובבים אותו שהקב"ה ריחם עליו, ולמרות הכאב על הפטירה, יש בה איזושהי תחושת הקלה. "אחותינו חולה" אומר אהרן למשה, "מדוע אינך מתפלל עליה"? "אל נא תהי כמות אשר בצאתו מרחם אמו", אין היא כתינוק שנוולד מת, ואף לא "ויאכל חצי בשרו", היא לא היתה במצב של חולי קשה, שהסובבים חשים כי טוב מותה מחייה, מדוע א"כ לא תתפלל עליה?

"ויצעק משה אל ה' ויאמר" (י"ב - יא)

מה תלמוד לומר, אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו. [רש"י] הגמ' במסכת ברכות [ל"ד:] על רבי חנינא בן דוסא, כשהיו באים אליו שיתפלל על חולה, ידע אם החולה יחיה או ימות, לפי התפילה, אם היתה שגורה בפיו, החולה חי, ואם לא, מת. שואלים המפרשים למה משה רבנו ביקש מהקב"ה שיגיד לו אם הוא מרפא אותה או לא, למה הוא לא התבונן בתפילתו אם היא שגורה בפיו או לא? ומתרצים, כשאדם אומר תפילה ארוכה ותפילתו שגורה, זה סימן טוב, אבל משה רבנו התפלל רק חמש מילים, בזה לא שייך שגורה או לא שגורה.

על פי הדברים האלו יוצא, שכאשר אדם מתפלל על חולה זר, יכול להתפלל באריכות וגם לדעת אם התפילה מתקבלת או לא, אך כאשר אדם מתפלל על קרוב משפחתו צריך להתפלל תפילה קצרה, ואז צריך לבקש מה: שהוא יאמר האם מרפא או לא. דבר זה אפשר לרמוז בפסוק [ישעיהו נ"ז - ט"ז] "בורא נוב שפתיים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ", כאשר תפילתי שוגרה בפיו, "שלום שלום", סימן שהוא יהיה בריא, אבל זה הכל בתנאי "לרחוק", אבל "לקרוב", כאשר החולה הוא קרוב שלי, אז אני צריך להתפלל תפילה קצרה, וממילא "אמר ה' ורפאתיו", צריך שה' יאמר שהוא מרפא אותו.

"ויצעק משה וכו' א-ל נא רפא נא לה" (י"ב - יא)

מובא ב"אבות דר' נתן", באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה, וביקש רחמים עליה ואמר: איני זו מכאן עד שתתרפא אחותי, שנאמר "א-ל נא רפא נא לה". מה הקשר בין קל נא רפא נא לה, לבין זה שמשה רבנו עג עוגה? בפשטות, פירוש המילה "נא" הוא עכשיו, משה רבינו עג עוגה ואמר לקב"ה שלא ייצא עד שיענה לו עכשיו שתתרפא מיד. על דרך הרמז אומר ה"תוספת אור", כתב בספר "אבות הרא"ש", "אל נא רפא נא לה" בגימטריה ארבע מאות ארבעים ותשע, וזו גם הגימטריה של "עג עוגה קטנה ועמד בו".

"א-ל נא רפא נא לה" (י"ב - יא)

כתב החיד"א בספרו "נחל קדומים", "שמעתי בשם הקדמונים ז"ל, שמשה, מסרו לו סוד זה בשמים, שכשיתפלל ויאמר פעמיים נא בתפילתו, תתקבל תפילתו, ולכן התפלל "א-ל נא רפא נא לה". ולפי זה יש לפרש את דברי משה רבנו, "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" [דברים ג' - כ"ה - כ"א]. אילו היה משה רבינו מוסיף ואומר "נא" פעמיים, היתה תפילתו נשמעת, לפיכך השיבו ה' "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", שלא יזכיר "נא" נוסף בתפילתו.

"א-ל נא רפא נא לה" (י"ב - י"ג)

מפני מה לא האריך משה בתפילה, שלא יהיו ישראל אומרים, אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה [רש"י]
שואל ה"כתב סופר", לכאורה כשצריכים להתפלל, מהראוי להאריך בתפילה, וא"כ משה רבנו היה צריך להאריך בתפילתו, וכמו שמתפללים ומאריכים על כל חולה, וא"כ איך אפשר לומר על ישראל שהיו אומרים על משה "אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה"? אומר ה"כתב סופר", אריכות בתפילה אינה מוכרחת, כי "רחמנא ליבא בעי". ואם אמנם היה האדם יכול להגיע לתכלית התפילה בדרך הקצרה, דיו בכך, ומה באמת הפירוש כאן? הגמ' בברכות [י"ב:] אומרת, כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, נקרא חוטא, ואם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו. טבע העולם, שכל אחד כואב את צער חברו בצורה שונה, ותלוי מה מידת קרבתו אל החולה, וככל שהוא יותר קרוב לחולה, יכול הוא להגיע בקלות למצב "שיחלה עצמו עליו". והדרך היא ריבוי תפילה שמשברים את ליבו של האדם, שעל ידי כך מרגיש יותר ויותר בצער של החולה. ולכן, אילו משה רבינו היה מאריך בתפילה על אחותו, היה זה סימן שליבו לא מרגיש בצערה, והראיה, שהוא צריך להרבות בתפילה כדי "שיחלה עצמו עליה", וא"כ אין לך חילול ה' גדול מזה, שאפילו שמדובר במשה רבנו ומדובר באחותו, שליבו חם כלפי משפחתו, ובכל זאת משה רבנו לא מרגיש בצערה של אחותו עד שהוא צריך להרבות בתפילה כדי לשבר את ליבו. וזה מה שאומר רש"י, "מפני מה לא האריך משה בתפילה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה", לכן קיצר בתפילתו וצעק אל ה' "א-ל נא רפא נא לה", ובזה הוכיח לכל ישראל כי צערו על מרים היה גדול, ומספיק היה בתפילה קצרה כדי "להחלות עצמו עליה".

"א-ל נא רפא נא לה" (י"ב - י"ג)

בספר "דגל מוחנה אפרים" וכן ב"ליקוטי מוהר"ן" [קע"ד] שואל, מדוע משה רבנו לא הזכיר את מרים ואמה יוכבד? ומתכן, לא צריך להזכיר את שם החולה כשעומדים לפניו, ורמז יש כאן לשמותיהן, שהרי "רפא נא" בגימטריה שלוש מאות שלושים ושתיים שזוהי גם הגימטריה של מרים יוכבד.

"ואביה ירק ירק בפניה" (י"ב - י"ד)

הגמ' בב"ק [כ"ה.] למדה מכאן דיני ק"ו. אומר ה"קהלת יצחק", משמע שענין ק"ו הוא כאילו מפורש הדבר בתורה, ולא עוד אלא מידת ק"ו מיוסדת על ההיגיון והשכל, ובכל זאת ממועטת מידה זו מכל ה"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שאין עונשין מקל וחומר, ומילתא דאיתא בק"ו טרח וכתב לה קרא. ולכאורה מדוע? אפשר לומר, שהיא הנותנת, בגלל דבר זה עצמו שמידת ק"ו

בנויה על השכל, לכן מיעטו חז"ל תוקף סמכותה, כדי להראות שמצוות התורה אינן נמדדות לפי חוקי ההגיון של בן תמותה שקצרה בינתו, כי אם לפי המסורה הניתנת מסיני, מפיה דעת ותבונה.

והמהרש"א מסביר, כי אמנם הק"ו נראה טוב, אבל שמא יבא אח"כ מאן דהו ויפרוך את הקל וחומר ונמצא שהענישו כבר לפי הק"ו ואת הנעשה אין להשיב, לכן אין עונשין מן הדין.

"ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף" (י"ב - י"ד)

מהפסוק "ואביה ירק ירק בפניה", למדה הגמ' בבבא קמא [כ"ה.] קל וחומר. מהו הקל וחומר? אומר ה"חתם סופר" ב"תורת משה", המשנה באבות [ד' - כ"א] אומרת, הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, ומכיון שכולם נגועים בזה, לא פלא כי אנו יוצאים מהעולם. מרים הסתכלה על אחיה, ואמרה, אלדד ומידד התנבאו במחנה שמשה מות, מדוע משה מות? הלא אין בו אף אחד מאותם שלוש דברים שמוציאים את האדם מהעולם. קנאה אין בו, שהרי כשאמרו לו שהם מתנבאים, הוא אמר "מי יתן כל עם ה' נביאים". תאוה, הרי אפילו מאשתו הוא פרש. כבוד, עליו נאמר "והאיש משה עניו מאוד", א"כ למה שימות? אומר ה"חתם סופר", מרים אמרה שמשה חטא ביותר מדי, פרישתו מן התאוה היתה יתר על המידה. למה עזב את אשתו? אם תאמר בגלל שהוא נביא, "הלא גם בנו דיבר ה'", ולא פרשנו, ולכן גם משה רבנו היה צריך ללכת בדרך האמצעית, והטענה נגדה היתה, וכי אינך יודעת שיש כאלו שמותו בלי שום עבירה? ארבעה מתו בגלל קללת הנחש, והגמ' בשבת [נ"ה:] אומרת, שאחד מהם הוא עמרם אבי משה, אלא שאת סבורה שאין למות בלי עבירה, כלומר, האם גם אביך עבר עבירה? "ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים".

"ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים" (י"ב - י"ד)

הגמ' ביובחים [ק"ב.] שואלת, מרים מי הסגירה? אם תאמר משה, "זר" הוא ואין זר רואה נגעים. ואם תאמר אהרן הסגירה, אהרן "קרוב" הוא ואין קרוב רואה נגעים. אלא, כבוד גדול חלק לה הקב"ה למרים באותה שעה, אני כהן ואני מסגירה, אני חולטה ואני פוטרתה. שואלים המפרשים, מדוע הגמ' פוטרת את משה משום "זר" ולא משום "קרוב" כמו שפירשה אצל אהרן? מתכן הרבי מקוצק, אפילו שקרוב פסול בין לדיני ממונות ובין לדיני נפשות, בכל זאת יש נפק"מ ביניהם. לגבי דיני ממונות, אם "קבלוהו עליהם לדין", יכול לדון, אבל בדיני נפשות פסול הקרוב מלדון גם אם קבלוהו עליהם. וכן מפורש בשו"ע [חו"מ כ"ב]. והטעם, בדיני ממונות, האדם עצמו הריהו "בעל דין", ולכן אם מסכימים לקבל עליהם את הקרוב, מותר לעשות כן, אבל בדיני נפשות, אין אדם "בעל דין על עצמו", שהרי האדם הוא רכושו של הקב"ה, והקב"ה הוא ה"בעל דין" האמיתי, וא"כ לא מועילה הסכמתו של האדם. וא"כ, אפשר לפרש ששונה דינו של משה רבינו משאר העולם, על משה העיד הקב"ה בכבודו ובעצמו "בכל ביתי נאמן הוא", וא"כ היה מקום לומר שגם בדיני נפשות היה משה כשר לדיון אם "קבלוהו עליהם", שהרי ה"בעל דין" האמיתי - הקב"ה העיד עליו כי הוא "נאמן", לכן היתה צריכה הגמ' לטעם אחר, משום היותו "זר", כדי לפסול את משה מלהסגיר את מרים.

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש

לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com